

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE UYGULANAN DÖVİZ KURU
POLİTİKALARI VE 2000 YILI SONRASI
TİCARİ BANKALAR ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**

DEMET AVİL

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. GÖKHAN SÖNMEZLER

EDİRNE 2021

Tezin Adı: Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve 2000 Yılı Sonrası
Ticari Bankalar Üzerindeki Etkileri

Hazırlayan: Demet AVİL

ÖZET

Döviz, hem yurt içi hem de yurt dışı piyasalarda ekonomik açıdan ilişkilerin sürdürülebilmesi ve ülkeler arasındaki ticari istikrarın sağlanabilmesi gibi sebeplerden dolayı önemli bir özelliğe sahiptir. Her ülkenin kendine has benimsediği farklı bir döviz kuru politikası olabilir. Ülkeler arasında uygulanan bu farklı döviz kuru politikalarından dolayı ekonominin değişken yapısına göre her ülkenin karşılaşacağı farklı sonuçlar olacaktır. Kısa ve uzun vadede döviz kurlarının oluşumunu etkileyen faktörler mevcuttur. Bu faktörlerdeki değişim beraberinde kurlarda da değişime sebep olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan döviz kuru politikaları ve 2000 yılını takiben döviz kuru politikalarının bankacılık sektörünü nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu etki araştırılırken; regresyon analizi yapılmış ve banka bilançosunun en önemli iki kalemi olan mevduat ve krediler arasındaki kur uyumu irdelenmiştir.

Yapılan bu çalışmada 2000 yılının ardından uygulanan dalgalı döviz kuru politikasının gelecek yıllar için bankacılık sektöründe Türk bankacılık sektöründeki kredi-mevduat kur uyumunu bozucu yönde etki ettiği; fakat ekonomide var olan önemli ve olumlu yöndeki gelişmelerden dolayı bunun bankaların bilançosuna etkisinin çok düşük seviyelerde kaldığı yönünde sonuçlara varılmıştır.

Döviz kuru politikasına ek olarak bir başka çıkarım; ekonomide kredi hacminde daralma ya da duraklama gibi olumsuz yönde etki sağlama ihtimali olan gelişmeler, Türk bankacılık sektöründeki kredi-mevduat kur uyumunun daha belli bir seviyede bozulmasına neden olabilir; bu ise bilanço içi açık pozisyonu artırıcı yönde etki edebilir şeklindedir. Ancak değişen piyasalar ve ekonomik koşullar, Türk bankacılık sektörünün risklere karşı aldığı önlemleri geliştirmesini ve uygulanan döviz

kuru politikasının olası olumsuz sonuçlarına karşı daha sağlam karşılık vermesini sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Döviz Kuru Politikaları, Regresyon Analizi, Ticari Bankalar

Name of Thesis: Exchange Rate Policies Applied in Turkey and Its Effects on Commercial Banks After 2000

Prepared: Demet Avil

ABSTRACT

Foreign exchange has an important feature because of the reasons such as maintaining economic relations in both domestic and foreign markets and ensuring commercial stability between countries. Each country may have a different exchange rate policy adopted which is unique to herself. Because of these different exchange rate policies implemented between countries, there will be different results that each country will encounter depending on the changing structure of the economy. There are factors that affect the formation of the exchange rates in the short and long term. The changes in these factors also cause changes in exchange rates.

In this study, the exchange rate policies implemented in Turkey and how the exchange rate policies affected the banking sector after 2000 were analyzed. While examining this effect; regression analysis has been done and the exchange rate compatibility between deposits and loans, which are the two most important items of the bank's balance sheet, has been analyzed.

In this study, it is indicated that the fluctuating exchange rate policy implemented after 2000 has a distorting effect on the credit-deposit exchange rate compatibility in the Turkish banking sector for the coming years; however, due to the significant and positive developments in the economy, it has been concluded that the effect of this on the balance sheet of banks remains at very low levels.

Another conclusion in addition to the exchange rate policy; developments that are likely to have a negative impact on the economy, such as shrinkage or stagnation in the credit volume, may lead to a further distortion in the credit-deposit exchange rate compatibility in the Turkish banking sector; this means that it may have an increasing effect on the on-balance sheet open position. However, changing markets and economic conditions have enabled the Turkish banking sector to develop the

measures it has taken against risks and to respond more robustly to the possible negative consequences of the implemented exchange rate policy.

Key Words: Banking Sector, Exchange Rate Policies, Regression analysis, Commercial Banks

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
1. DÖVİZ VE DÖVİZ KURU POLİTİKASI	3
1.1. Döviz	3
1.2. Döviz Kuru	4
1.3. Döviz Kurlarını Belirleyen ve Etkileyen Faktörler	7
1.3.1. Tek Fiyat Yasası	11
1.3.2. Satın Alma Gücü Paritesi.....	12
1.4. Döviz Kuru Politikaları	14
1.4.1. Sabit Döviz Kuru Politikası	15
1.4.2. Esnek (Serbest) Döviz Kuru Politikası	18
1.4.3. Karma Döviz Kuru Politikaları.....	20
1.4.3.1. Yönetimli Dalgalanma	21
1.4.3.2. Aralık İçinde Dalgalanma ve Kaygan Aralık.....	22
1.4.3.3. Yönlendirilmiş Sabit Aralık ve Yönlendirilmiş Sabit Parite.....	23
1.5. 1980 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve Ekonomideki Değişimler	25
1.5.1. 1980 Öncesi Türkiye Ekonomisi	25
1.6. 24 Ocak 1980 Ekonomi Kararları.....	27
1.6.1. 24 Ocak Kararlarının Alınma Sebepleri	29
1.6.2. 24 Ocak Kararları Sonrası Gelişmeler	30
1.7. Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar	31
1.8. 5 Nisan 1994 Kararları	32
1.9. 2000 Yılı Sonrası Uygulanan Döviz Kuru Politikası	34
2. 2000 YILI SONRASINDA UYGULANAN DÖVİZ KURU POLİTİKASININ TİCARİ BANKALAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	37

2.1. Türkiye’de Sermaye Piyasasının Oluşumu	37
2.1.1. Günümüz Sermaye Piyasasının Yapısı	38
2.1.2. Sermaye Piyasasının Zayıf Yönleri ve Yatırımcının Bakış Açısı	39
2.2. Bankalar.....	41
2.3. Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Önemi	43
2.4. Döviz Kuru ve Politikalarının Bankacılık Sektörüne Etkisi.....	46
2.5. Bankacılık Sisteminde Risk Tanımı ve Basel Kriterleri.....	48
2.5.1. Döviz Kuru Riski	54
2.6. Bankaların Bilanço Yapısı ve Risklerin Bilanço Üzerindeki Etkileri.....	56
2.6.1. Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi.....	64
2.7. Döviz Kurundaki Değişimlere Karşı Bankacılık Sektörünün Dayanıklılığı ...	66
3. LİTERATÜR TARAMASI VE EKONOMETRİK ANALİZ	68
3.1. Literatür Araştırması	68
3.2. Zaman Serisi Analizi	72
3.2.1. Zaman Serilerinde Durağanlık ve Trend	73
3.3. Durağanlığın Tespiti.....	75
3.3.1. Dickey-Fuller Testi	75
3.4. Uygulamanın Amacı.....	77
3.4.1. Uygulamada Kullanılan Değişken Seti.....	79
3.4.2. Uygulamada Kullanılan Yöntem	80
3.4.2.1. Durağanlık Sınaması ve Birim Kök Testi	80
3.4.2.2. Eş Bütünleşme Testi.....	81
3.5. Model Tahmini ve Sonuçları	84
3.6. Uygulamanın Genel Değerlendirilmesi	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	92
EKLER.....	104

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. İnternet bankacılığını kullanan müşteri sayısı	45
Tablo 2. Birim kök testleri (ADF)	81
Tablo 3. Engle-Granger Eş bütünleşme testi.....	82
Tablo 4. Granger Nedensellik testi sonuçları.....	83
Tablo 5. Değişen Varyans test sonucu	84
Tablo 6. Otokorelasyon test sonucu	85
Tablo 7. Regresyon analizi sonucu	86

GİRİŞ

Geçmişten günümüze ülkemizde uygulanan döviz kuru politikalarını incelediğimizde ekonomi piyasasının yapı taşlarını oluşturan birçok sistemi farklı biçimlerde etkilediği sonucuna varırız. Finansal sistem içinde en önemli paya sahip olan kesim ise bankacılık sektörüdür.

Çalışmanın ilk bölümünde uluslararası anlamda değerlendirildiğinde önemli bir yere sahip olan döviz ve döviz kuru kavramları ve bunu takiben uygulanan döviz kuru politikaları irdelenmiştir. Ülkeler arasında gerçekleşen ticari ilişkilerin hız kazanmasıyla birlikte uluslararası para sisteminin ortaya çıkışı ile Bretton Woods Sistemi'ne geçilmiştir. Bu sistemin 1970'li yıllarda terkedilmesinin ardından esnek kur politikasının uygulanma aşaması başlamıştır. Bu aşamada sabit, esnek ve karma döviz kuru politikalarının özellikleri anlatılıp, dönemlere göre uygulanan kur politikalarındaki farklılıklara değinilmiştir.

1980 yılından önceki dönemde Türkiye ekonomisinin ne yönde olduğu ve 1980 yılının ardından uygulanan döviz kuru politikalarıyla ekonomideki değişimlerin boyutu incelenmiştir. Bunlar incelenirken Türkiye ekonomisinin önemli noktalarını oluşturan 24 Ocak Kararları'na, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar'a ve 5 Nisan 1994 Kararları'na da değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'de 2001 yılında uygulanmaya başlanan ve günümüzde de varlığı devam eden esnek döviz kuru politikasının ticari bankalar üzerinde ki etkileri araştırılmıştır.

Bu araştırma kapsamında, bankacılık sektörünün işleyişini ve ekonomi piyasasındaki önemini anlayabilmek ve daha iyi bir karşılaştırma yapabilmek için özellikle ticari bankalar ile Türkiye' deki sermaye piyasasının oluşumundan ve yapısından bahsedilmiştir. Burada yatırımcının sermaye piyasasına bakış açısı ve bankacılık sektörüne olan güveni karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın bu kısmında, uygulanan döviz kuru politikasının bankacılık sektörünün alacakları pozisyonu önemli ölçüde etkilediği sonucuna varılmıştır. Uygulanan döviz kuru politikasının bankacılık sektörüne etkisini anlayabilmek için sektördeki riskleri de inceleyip bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. Bu nedenle bankacılık sisteminde ki risk tanımının ne anlama geldiği ve likidite riski, faiz oranı riski, kredi riski gibi sistemde karşılaşılan zorluklar açıklanmış, beraberinde Basel Kriterleri'nden bahsedilmiş ve risklerin bilanço üzerindeki etkilerine değinilerek, bu risklere karşı bankalarda aktif pasif yönetiminin nasıl olacağı araştırılmıştır.

İkinci bölümün son kısmında döviz kurunda ki olası değişimlere karşı bankacılık sektörünün sağlam bir biçimde karşılık verebilmesi için hangi yönde hareket etmesi gerektiği belirlenmiş ve her türlü riske karşılık özkaynaklarının güçlü olması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, ilk iki bölümdeki açıklamalardan faydalanarak, 2000 yılı sonrası yani dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesinin ardından bankacılık sektörüne olan etkiyi detaylandırmak için banka bilançosunun en önemli iki kalemi olan Yabancı Para Kredi ile Yabancı Para Mevduat oranları dikkate alınmıştır. Buna ek olarak enflasyon, kur, Toplam Dış Ticaret Hacmi ile GSYİH oranı ile DUM değişken seti kullanılmıştır. Bu verilerle durağanlık analizi yapılmış, durağan olmayan zaman serileri için ise eş bütünleşme analizi uygulanmıştır.

1. DÖVİZ VE DÖVİZ KURU POLİTİKASI

1.1. Döviz

Değişen küresel şartlar ve gelişen dünya ekonomisi ile birlikte, ülkelerin kendi aralarında var olan ticaret hadleri de farklı boyutlara ulaşmıştır. Günümüz koşullarında, farklı ülkeler arasındaki ilişkiler bir bütün halinde incelendiğinde karşılıklı olarak yapılan alışverişlerin giderek arttığı gözle görülür bir gerçektir. Ortaya çıkan bu alışverişlerin neticesi olarak parasal bir aktarım söz konusudur. Bu aktarım döviz adı verilen ödeme araçları vasıtasıyla gerçekleştirilir. Herhangi bir ülkenin sahip olduğu veya ürettiği mallara karşılık, başka bir ülkeye sunmayı talep ettiği hizmetin bedeli olarak kullanılan ödeme aracı döviz olarak nitelendirilmektedir. Döviz; kendi ülkemizin para birimi dışında, mevcut olan her türlü yabancı para ile, diğer ülkelere de geçerliliği onaylanmış, kambiyo senedi dahil bütün ödeme araçlarına verilen isimdir.¹

Ülkelerin ticari ilişkilerinin sonucu olarak uluslararası para aktarımlarının beraberinde döviz arz ve talebi oluşur. Döviz arzı ile döviz talebinin bir araya geldiği, ulusal para dışında ki paranın ülkeye girişi ve çıkışının sağlandığı piyasaya da döviz piyasası denir. Bu piyasada ki işlemler çoğu zaman aracı kuruluşlar vasıtasıyla yapılır. Döviz piyasasında işlem yapanlar; merkez bankaları, bankalar, spekülâtörler, reel sektör çalışanları, ithalat ve ihracatla uğraşan birey ya da şirketler, kamuya ait kuruluşlar şeklinde sıralanabilir.²

Döviz piyasalarının en temel özelliği tam rekabet şartlarına çok yakın olmasıdır. Çünkü bu piyasalarda alıcı ve satıcıların sayısı fazla olduğu için bireysel olarak fiyatı etkileme seçeneği yoktur. Ayrıca piyasaya giriş çıkışların serbest olması sebebiyle tam rekabet şartı sağlanmış olur. Her daim açık piyasalar olduğu için,

¹ Suna Oksay, *Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları: Türkiye (1923-2000)*, Beta Basım, İstanbul 2001, s. 3.

² Zafer Tunca, *Makro İktisat*, Geçit Kitabevi, İstanbul 2011, s. 333.

piyasada ki alıcı ve satıcıların, meydana gelen değişimlerden haberdar olma ayrıcalıkları da mevcuttur.³

1.2. Döviz Kuru

Döviz kuru; bir ülkenin parasının başka ülkelerin parasına karşılık sahip olduğu değeri gösteren bir ifadedir.⁴

Başka bir ifade biçimi ile döviz kuru; iki ayrı ulusal para biriminin arasındaki değişim katsayısıdır. Nasıl ki bir malın değerini o malın fiyatı belirliyorsa, döviz kuru da ulusal paranın dış ülke parasına karşı değerinin belirlenmesi için kullanılan bir orandır.⁵

Döviz kurlarının ekonomi üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Çünkü kendi ülkemizde üretilen bir malın başka bir ülkeye satışı aşamasında belirlenecek olan fiyatta etkilidir. Aynı zamanda dış ülkelere alınacak olan malın ülkemize yansıtacak maliyeti döviz kuru tarafından belirlenir.⁶

Ülkemizde ticaretle uğraşan bir tacir örnek gösterilirse, bu tacirin yurt dışında gerçekleşen mal alım satım işlemlerinin fiyatının belirlenmesinde döviz kurları etkili olacaktır. Önceden 1 USD= 2 TL iken 4 birimlik ithal mal alabilen tacir, 1 USD= 4 TL olduğunda yalnızca 2 birim mal satın alacaktır. Bu durum iç piyasada ki ticareti de olumsuz yönde etkileyecektir.

Bir ülkenin parasının diğer ülke paralarına nazaran değerindeki artış, o ülkenin mallarının fiyatının daha pahalı olmasına sebep olur. Ülke içindeki yabancı malların fiyatı ise daha ucuz olacaktır. Bu durum üreticiler açısından

³ Zafer Tunca, *a.g.e.*, s. 334.

⁴ Mahfi Eğilmez, "Kendime Yazılar", <http://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozluhu.html>, (10.10.2018)

⁵Hakan Karagöz, "Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi", *Konya Ticaret Odası*, Konya 2009, s.1.

⁶ Frederic S. Mishkin, *Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı*, 8. Baskıdan Çeviri, Akademi Yayıncılık, 2011, s. 455.

değerlendirildiğinde ortaya şöyle bir sonuç çıkacaktır: ülke parasının değer kazanmasıyla birlikte, üretici malını yurt dışına istediği oranda satamayacaktır. Çünkü hiçbir ülke malı yüksek fiyattan almayı istemeyecek ve böylelikle üreticinin satışları azalacaktır.⁷

Döviz kuru; nominal efektif döviz kuru, reel efektif kur, direkt ve dolaylı döviz kuru, spot kur, forward kur olmak üzere beş ayrı tanım şeklinde açıklanacaktır.

Nominal döviz kuru bütün ülkelerin paraları cinsinden belirtilebilmektedir. Ekonomik yapı incelendiğinde nominal döviz kurları aynı doğrultuda değişim göstermezler. Şöyle ki; nominal döviz kurunun değerinde bir yükseliş yaşanacağı gibi tam tersi bir durum; yani nominal değer kaybı da yaşanır.⁸

Nominal döviz kuru tanımlamasında ülkenin enflasyon oranı dikkate alınmaz. Döviz piyasasındaki döviz kurları incelendiğinde görülen kur, nominal döviz kurudur. Yani; 1 USD=5,4267 TL ifadesi, TL'nin dolar karşısında ki nominal değerini gösterir.

*“Nominal efektif döviz kuru, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli paya sahip ülkelerin para birimlerinden oluşan sepete göre, Türk lirasının ağırlıklı ortalama değeridir. Ağırlıklar ikili ticaret akımları kullanılarak belirlenmektedir.”*⁹ Nominal efektif döviz kuru, nominal döviz kurlarının oluşturduğu sepete göre hesaplanan, ulusal paranın diğer ülke paraları karşısındaki değişimini gösteren bir veridir.

Reel efektif döviz kuru; herhangi bir ülke parasının değerinin, diğer dövizlerin değeriyle karşılaştırılıp mevcut ekonomik durum hakkında bilgi veren bir

⁷ Frederic S. Mishkin, *a.g.e.*, s. 434.

⁸ Erdal M. Ünsal, *İktisada Giriş*, Genişletilmiş 3. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2011, s. 465.

⁹TCMB, <http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Doviz+-Kurlari/Reel+Efektif+Doviz+Kuruu>, (03.11.2018)

endekstir. Reel efektif kur hesaplaması yapılırken ülkelerin enflasyon rakamları da dikkate alınır.¹⁰

Başka bir ifadeyle ticari ilişkiler içerisinde olan ülkelerin nominal efektif döviz kurunun birbirinden farklı olan fiyat ya da maliyet unsurları dikkate alınıp düzeltilerek belirlenmesidir.¹¹

Diğer bir adı dolaysız kotasyon olan direkt kurda bir birim yabancı paranın ne kadar birim ulusal paraya karşılık geldiği saptanır. Dolaylı kotasyon olarak da isimlendirilen dolaylı döviz kuru ise bir birim ulusal paranın yabancı paraya karşılık gelen tutarının tanımlanmasıdır.¹²

Döviz piyasasında en fazla işlem gören kur spot kurdur. Spot kurda; taraflar arasında işlemin yapılacağı tarihteki döviz kuru dikkate alınır. Spot döviz alım satım işlemleri tarafların talebiyle anında yapılabileceği gibi, en geç iki iş günü sonra da dövizini teslim etmek suretiyle gerçekleştirilebilir.¹³

Forward kur ise firma veya bireylerce tercih edilen döviz üzerinden, dövizini ileride belirlenen bir tarihte ve kararlaştırılan fiyattan alma ya da satma hakkını kullanabilmeleri için öngörülen dövizin fiyatıdır. Vade hangi gün olarak belirlenmişse dövizin ve karşılığı olarak ödenmesi gereken ulusal para tutarının teslimi o gün yapılır.¹⁴

Vadeli piyasalarda forward kurlar ile hedging işlemleri de yapılabilir. Forward işlemin tercih edilmesinde en temel amaç riski en düşük seviyeye

¹⁰ Faruk Türkoğlu, *Ekonomiyle İlgili Her Şey*, Optimist Yayınevi, İstanbul 2014, s. 107.

¹¹ Hülya Saygılı-Mesut Saygılı-Gökhan Yılmaz, "Türkiye İçin Yeni Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri", *TCMB Çalışma Tebliği*, 10/12, Ankara 2010, s. 2.

¹² Sadi Uzunoğlu-Ayhan Aytaç-Nural Yıldız-Kasırga Yıldırım-Ahmet Atakişi, *Temel Ekonomi*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, s. 284.

¹³ Sudi Apak, *Uluslararası Bankacılık- Finansal Sistemler*, 2. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, 1993, s. 19.

¹⁴ Sudi Apak, *a.g.e.*, s. 20

indirebilmektir. Hem alıcı hem de satıcı açısından değerlendirildiğinde riskten korunma avantajı sağlanmış olur. Gelecekte ki bir tarihte istenilen mal veya hizmetin fiyatı önceden belirlendiği için, birey ya da firma karşılaşması muhtemel riski ortadan kaldırmış ve kendini garanti altına almış olur.¹⁵

Döviz kurları, ülkelerin para birimlerinin değerlerinin belirlenmesini sağlar ve bir ülkenin siyasi ve ekonomik açıdan gücünün anlaşılabilmesi için klavuz niteliğindedir. Ülkeler kurlar vesilesiyle uluslararası alanda birbirleriyle etkileşim halindedirler. Kurlar hem ithal hem de ihraç malların fiyatlarının, aynı zamanda maliyetlerinin belirlenmesi konusunda önemli bir etkidir. Bu durum ekonomik açıdan rakip halinde olan ülkeler arasındaki rekabet sınırlarının belirlenmesi için de önem arz etmektedir.¹⁶

1.3. Döviz Kurlarını Belirleyen ve Etkileyen Faktörler

Ekonomide meydana gelen her sonucun özünde belli sebeplerin var olması gibi döviz kurlarının belirlenmesinde etkili olan birtakım faktörler de vardır. Bu faktörler şunlardır:

Reel döviz kurunda meydana gelen değişimlerin en önemli sebeplerinden biri sermaye hareketlerindeki artıştır. Ülkeden ülkeye gelişmişlik düzeyi açısından farklılıklar gösterse de genel anlamda beklenmeyen krizler neticesinde oluşan ve müdahale edilemeyen sermaye hareketliliği ile birlikte (sermaye girişleri) istenmeyen sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar ülke parasının reel biçimde değişimi, reel faiz oranlarında artışın durdurulması ve cari açığa artışın meydana gelmesi olarak sıralanabilir. Diğer bir açıdan değerlendirildiğinde ise beklenmeyen sermaye çıkışı döviz kurlarında ani değişimi, ödemeler dengesinde istenmeyen sonuçları beraberinde

¹⁵ İlker Şadi İşleyen, "Döviz Kuru Riskini Azaltmanın En Etkin Yolu Forward İşlemleri", *ISMMMO*, 2011, s. 181-182.

¹⁶ Bilal Bağış, *Uluslararası Finans Teori ve Politika*, Orion Kitabevi, 2016, s. 362.

getirecektir. Bu durum da ülkeler arasında borçlanma ile ilgili birtakım zorluklara sebep olacaktır.

Reel döviz kurunda gerçekleşen değişimin diğer sebebi, ülke ekonomisine giren sermayenin ülkede ne kadar süre bulunacağıdır. Mesela ülkeye kısa süreliğine kar elde etme maksadıyla giren sermaye, beklenmeyen bir zamanda aynı şekilde çıkabilir. Bu gibi istikrarsız sermaye hareketleri reel döviz kurunda ani değişimlere sebep olmaktadır.¹⁷

Reel döviz kurunda değişime sebep olan bir diğer faktör cari işlemler açığı ve dış ticaret açığıdır. Bu önemli iki ekonomik veride yaşanan sorun, yabancı para talebinde artışa sebep olmakta ve döviz kurunu artırmaktadır.

Cari işlemler açığı, 2019 yılının Aralık ayına göre 473 milyon ABD doları artarak 3.210 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda 2020 yılı cari işlemler açığı 36.724 milyon ABD doları olmuştur.¹⁸

Bunun yanında faiz oranları ve döviz kuru arasında da bir ilişki söz konusudur. Bu ilişkiyi açıklayan üç yaklaşım vardır. İlk görüşe göre, ülkede faiz oranının artmasıyla finansal varlıklara yönelik talep artacak beraberinde döviz arzında da artış olacaktır. Bu durum ülke parasının değerini artıracığı için kurların düşmesine sebep olacaktır. İkinci yaklaşım, faiz oranlarında ki artışın, şirketlerin bankalara ve diğer finans kurumlarına karşı yükümlü olduğu borç yükünü artırma ihtimaline değinmiştir. Borçlardaki artış şirketlerin kar oranını da olumsuz yönde etkileyecektir. Nakit akışındaki değişimle borçların ödenme durumu güçleşecektir. Borçlar açısından geri ödeme süresinin uzaması ya da ödemenin yapılamaması durumunda banka bilançoları da etkilenecek ve piyasalarda olumsuz bir bakış açısı oluşacaktır. Böylece ülke parasının değerinde bir düşüş söz konusu olabilecektir. Üçüncü yaklaşıma göre

¹⁷ Şeyda İnandım, "Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri ile Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Ankara, 2005, s. 30-33.

¹⁸ [TCMB - Ödemeler Dengesi İstatistikleri](#)

ise, faiz oranlarında ki artış beraberinde kamu maliyesinde de faiz yükünü artırabilir. Bunun doğal bir sonucu olarak ulusal ekonomiye yönelik negatif değerlendirme söz konusu olabilir ve risk primi yükselebilir. Neticede ulusal para değerinde düşüş gözlemlenebilir.

Merkez bankası döviz rezervleri ve döviz kuru arasındaki bağlantı şöyle değerlendirilebilir. Merkez bankasının rezervlerini, piyasadan döviz alarak artırması sonucunda piyasadaki döviz miktarında azalma meydana gelecektir. Buda döviz kurunda yükselişi beraberinde getirecektir. Bunun tam tersi durumda ise yani merkez bankasının piyasaya döviz sunmasıyla döviz miktarında gerçekleşen artış, döviz kurunda düşme eğilimi yaratacaktır.¹⁹

Para arzında meydana gelen değişimler döviz kuru üzerinde iki farklı sonuç doğurmaktadır. Bunlardan ilki, kısa dönemde para arzında meydana gelen artış faizlerin düşmesine sebep olacak bu da ülke parası cinsinden aktiflerde bir azalma yaşanmasına sebep olacaktır. İkincisine göre, uzun dönemde para arzındaki artış fiyatlar genel düzeyini artıracaktır. Bu durum satın alma gücü paritesi açısından değerlendirildiğinde döviz kurunda artışa sebep olacak ve ülke parasının değerini azaltacaktır.

Uzun vadede döviz kurunu etkileyen dört faktör vardır: nisbi fiyat düzeyleri, tarife ve kotalar, yerli veya yabancı mal tercihi ve verimlilik. Piyasada gerçekleşen ticari işlemlerde, yabancı mala nazaran yerli mala olan talepteki artış, yerli paranın değer kazanmasına sebep olacaktır. Ulusal para değeri yüksek olsa dahi o mala olan ihtiyaçtan kaynaklı malların satışı sürecektir. Diğer açıdan bakıldığında ise yabancı mal talebinde gerçekleşen artış, diğer bir deyişle mallarını satabilme kabiliyetlerinin

---

¹⁹ Mustafa Şit- Haydar Karadağ, "Döviz Kurunu Belirleyen Ekonomik Faktörler: Türkiye Ekonomisi İçin ARDL Sınır Testi Uygulaması", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, ISSN 1307-9832, 2019 (23) s. 153.

yükselmesi ulusal malın değer kaybetmesine sebep olacaktır. Çünkü ulusal malın satışı yalnızca ulusal paranın değerinin daha düşük olması durumunda gerçekleşebilecektir.

Nisbi fiyat düzeyleri, satın alma gücü paritesi teorisine benzer olarak şu örnekle açıklanabilir; herhangi bir A yabancı ülke malların fiyatlarındaki artış beraberinde o ülkenin mallarına olan talebi azaltacaktır. Talepteki azalma malların satılabilmesi için ülke parasının değer kaybetme eğilimine girmesiyle sonuçlanacaktır. Buna zıt olarak B ülkesinin mallarının fiyatları, A mallarının nisbi fiyatlarını düşürecek biçimde yükseldiği zaman A mallarına olan talep artacak ve ülkenin parası değer kazanacaktır. Burada hem A ülkesinin parası değer kazanacak hem de mallarının satış miktarı artmaya devam edecektir. Bu durum uzun vadede incelendiğinde, yabancı ülkenin fiyat düzeyine oranla ülkede gerçekleşen fiyatlarda ki yükseliş zamanla o ülkenin parasında değer kaybıyla neticelenecektir.

Tarife ve kotalar diğer anlamda ticaretin serbest bir biçimde gerçekleşmesini zorlaştıran mevcut ticaret engelleri de döviz kurunu etkileyebilir. Tarife ithal mala uygulanan vergi, kota ise ithal malın miktarındaki kısıtlamalar olarak tanımlanabilir. Ticaret engellerinde meydana gelen artış uzun vadede ülke parasının değer kazanmasına sebep olacaktır.

Yerli veya yabancı mal tercihleri, A ülkesinde, B ülkesinin mallarına karşı oluşan ilgi B ülkesinin mallarına olan talebin artmasına sebep olacak ve B ülkesinin para birimi değer kazanacaktır. B ülkesinin parası ne kadar yükselirse yükselsin, ilgi yoğun olduğu için o mala olan talep artışı devam edecektir. Genel anlamda ihraç mallara olan talep artışı uzun vadede ülke parasının değer kazanmasına, ithal mallara olan talepteki artış ise uzun vadede ülke parasının değerinin düşmesine sebep olacaktır.²⁰

---

²⁰ Frederic S. Mishkin, *a.g.e.*, s. 437.

Uzun vadede döviz kurlarının neye göre belirlendiğinin anlaşılması için bu faktörlerin temelini oluşturan “tek fiyat yasası” ve “satın alma gücü paritesi” kavramlarından bahsetmek faydalı olacaktır.

1.3.1. Tek Fiyat Yasası

Tek fiyat yasası, piyasada ki arbitraj işlemleri ve genel ticari yapının, iki ya da daha fazla pazarda alım satımı yapılan aynı türden malların fiyatları üzerinde ki etkisi ile alakalıdır.²¹ Farklı ülkelerde ki aynı malların piyasalar arasında etkili bir şekilde tahsis edilmesiyle birlikte nakliye ile işlem maliyetlerinin olmadığı varsayımında, fiyatların her yerde aynı olması gerektiğini savunur.²² Özetle tek fiyat yasası işlem maliyetinin, taşıma maliyetinin veya belli bir yasal sınırlamanın olmadığı, bunun yanında döviz kurlarının aynı olduğu bir piyasadır ve bu piyasada alıcı ve satıcının fiyatları artış ve/veya azalışa sebep olacak şekilde manipüle etmeleri söz konusu değildir. Ancak günümüz ülkelerinin ekonomi yapısı incelendiğinde tek fiyat kanununda belirtilen maddelerin geçerliliği pek mümkün değildir. Örneğin herhangi bir emtia değişim işlemi gerçekleştirilebilmek için taşıma maliyetini hesaba katmak gerekir ve ayrı konumlardaki emtiaların fiyatları da birbirinden ayrı olacaktır. Yasal sınırlamalar açısından değerlendirildiğinde akla ilk gelen gümrük tarifeleri olacaktır. Bunun dışında uygulanan diğer ücret kısıtlamaları tek fiyat yasasını mümkün kılmayacaktır. Mesela bir ülkenin ithal ettiği bir ürün için tarife uygulaması durumunda, o ülkede bahsi geçen ürünün fiyatı diğer ülkelerin fiyatlamasından daha fazla olacaktır. Pazar yapısına göre değerlendirildiğinde ise alıcı ve satıcıların ekonomik açıdan güçlü olma durumlarına göre piyasaya girebilme özgürlüğü değişecektir. Buda beraberinde pazarda fiyatı belirleme açısından farklılıklar oluşmasına sebep olabilir.²³

²¹ Karl Gunnar Persson, "The Law of One Price", <http://eh.net/encyclopedia/the-law-of-one-price/> , 22.01.2019

²² Claudia Steinwender, "Information Frictions and the Law of One Price: When the States and the Kingdom became United", *World Trade Organization Economic Research and Statistics Division*, 2014, s. 2.

²³ Law of One Price Definition (investopedia.com), 29.09.2020

Tek fiyat yasasına örnek; Amerikan çeliğinin ton başına 100 Dolar, özellikleri aynı olan Türk çeliğinin ise ton başına 10.000 TL olduğunu varsayalım. Burada tek fiyat yasasının var olabilmesi için TL ve Dolar arasındaki kur paritesinin 1 Dolar = 100 TL olması gerekir. Yani Amerikan çeliğinin bir tonu Türkiye’de 10.000 TL’ye satılırken, bir ton Türk çeliğinin ise Amerika’da 100 Dolar’a satılması gerekir. Kur paritesinin 1 Dolar = 200 TL olduğunu varsayarsak Türk çeliğinin ton başına fiyatı Amerika’da 50 Dolar olacaktır. Yani Amerikan çeliğinin satıldığı fiyat yarıya düşecektir. Türkiye’de ise ton başına 20.000 TL’ye satış olacak, böylelikle Türkiye’de satılan çeliğin satış fiyatı iki katına çıkacaktır. Hem Amerika’da hem de Türkiye’de, Amerikan çeliği Türk çeliğinden daha pahalı olacaktır. Ancak mallar aynı olduğu için Amerikan çeliğine olan talepte azalma meydana gelecektir. Burada ortaya çıkan tablonun düzelmesi için 1 Dolar = 100 TL olması gerekir. Bu durumda her iki ülke için Amerikan ve Türk çeliğinin fiyatı aynı olacaktır.

1.3.2. Satın Alma Gücü Paritesi

Aynı amaca hizmet eden malların, dünyada ki tüm ülkelerde aynı fiyatlardan satılarak işlem görmesi ilkesini barındırır. Tek fiyat yasasını temel alan bir teori olup, döviz piyasasıyla da ilişkilidir. Bu ilişki şöyle açıklanabilir: iki ayrı ülkenin para birimleri arasındaki nominal döviz kurunun, bu ülkelerdeki tüm ürünlerin fiyat düzeylerine eşit olması gerekliliğini savunan bir teoridir. Buradan da anlaşılacağı gibi herhangi bir ülkenin para birimi bireylere, diğer ülkelerde de aynı satın alma gücünü vermelidir.²⁴

Bu teori “mutlak ve nispi” olmak üzere incelenmiştir. Mutlak satın alma gücü paritesi yaklaşımına göre reel döviz kurlarının sabit olduğu varsayılır (uzun dönem için). Yani ülkelerde ki döviz kuru oluşabilecek fiyat farklılıklarını yok edecek biçimde ayarlanmıştır. Nispi satın alma gücü paritesi yaklaşımı açısından ise, nominal döviz kuru ile enflasyon arasında ilişki kurulmuştur. Kurda gerçekleşen değişimin

---

²⁴ Alan M. Taylor-Mark P. Taylor, ”The Purchasing Power Parity Debate”, *Journal of Economic Perspective*, Sayı 18, 2004, s. 135.

lkeler arasında ki karşılıklı enflasyon oranıyla alakalı olduğu savunulur.²⁵ özünde; bir ülkede belli bir parayla alınabilen ürünün miktarında ki değişmeler başka bir ülkede de aynı miktarı karşılayacak biçimde ayarlanmalıdır. Yani iki ülke arasındaki döviz kuru, fiyatların hangi düzeyde olduğu ile ilgili değil, fiyatlar genel düzeyinde ki sürekli artışı (enflasyon) gösterecek Şekilde değişime uğrar.²⁶

Bu teorinin geğerliliğiyle ilgili olumsuz çıkarım da mevcuttur. Çünkü satın alma gücü paritesi koşulunun sağlanması için ülkelerde teoriye uygun bir yapının mevcut olması gerekir. Örneğin; nakliye maliyetleri ve ticaret engelleri konusunda ki yapı dikkate alındığı vakit karşımıza Şöyle bir sonuç çıkacaktır: Tek fiyat yasasında da olduğu gibi nakliye ve işlem maliyetlerinin olmadığı varsayıldığında, ithalatta hiçbir Şekilde tarife uygulanmayacağı ve ticari açıdan bir kısıtlamayla karşılaşılmayacağı sonucuna varılır. Fakat uluslararası ticari yapıda böyle bir durum söz konusu değildir. Nakliye için gerekli bir maliyet unsuru olmakla birlikte bu maliyet, ihracat gerçekleşirken daha ucuz, ithalat gerçekleşirken ise daha pahalı olmalıdır.²⁷ Bir başka çıkarım enflasyon açısından değerlendirildiğinde ise; değişik ülkelerde ki enflasyon rakamları birbirinden farklı mallar dahil edilerek hesaplanacaktır. Burada hesaplanan ürün sepetine tüm mal ve hizmetler dahil olacaktır. Ancak ticari olarak anlam ifade etmeyen malların fiyatı, ülkelerin kendi yapıları doğrultusunda oluşturulacağı için, dış pazarda arbitrajın gerçekleşmesi söz konusu olamayacaktır.²⁸

Satın alma gücü paritesine örnek; aynı Şekilde Türk eliği ve Amerikan eliği örneğini değerlendirirsek, Türk eliğinin TL cinsinden fiyatının, Amerikan eliğinin Dolar fiyatına oranla %10 arttığını varsayalım. Burada tek fiyat yasasının geçerli olması için döviz kurunun 1 Dolar = 110 TL'ye yükselmesi gerekir. yani doların %10 değer kazanması gerekir. Tek fiyat yasası iki ülkedeki fiyat düzeylerine satın alma

²⁵ Aşlı nay Akçay-Filiz Erataş, "Satın Alma Gücü Paritesi Teorisinin Geçerliliği: G7 rneği", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, 2015, s. 83.

²⁶ Cevat Bilgin, "Uluslararası Ticarete Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliği Sorunu: Türkiye için Zaman Serisi Analizi", *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, Sayı 1, 2018, s. 20.

²⁷ Steve Suranovic, *Policy and Theory of International Finance*, 2012, s. 235.

²⁸ Burcu zcan, "Türkiye'nin Yurtdışı Turizm Talebi", *H.. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 2012, s. 139.

gücü paritesi teorisi sağlanmış olur. Teoriye göre Türkiye’de ki fiyatın Amerika’da ki fiyata oranla %10 artması halinde dolar %10 değer kazanacaktır. Buradan çıkan sonuç: Türkiye Amerika örneğinde de olduğu gibi satın alma gücü paritesine göre, bir ülkede ki fiyat düzeyinin diğer ülkeye oranla yükselmesi halinde o ülkenin parasının değer kaybetmesi gerekir.

1.4. Döviz Kuru Politikaları

Küresel ekonomide II. Dünya Savaşı’nın ardından İngiltere ve ABD ekonomisinin iş birliği doğrultusunda ortaya çıkan Bretton Woods sistemi mevcuttu. Bretton Woods sistemine göre tüm para birimleri dolar şeklinde belirlenir ve dolar da altına sabitlenmiştirTL. Aynı zamanda USD rezerv para niteliğindedir. Sistem ayarlanabilir sabit döviz kuru politikasını içerir. Bu sistemde faaliyet gösteren iki kurum vardır. İlki IMF olarak bilinen Uluslararası Para Fonu’dur ve bu kurum ülkelerin parasal anlamdaki istikrarını sağlamak için, özellikle ekonomik krizlerle karşı karşıya kalan ülkelere vadesi kısa olan krediler sağlamaktadır. Diğeri IBRD yani Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası olan Dünya Bankası’dır. Bu kurumun amacı üye ülkelerin finansal yapısını düzene sokup, büyümelerini sağlamaktır. Bunu yaparken de orta ve uzun vadede kredi sağlayarak dengeli bir büyüme gerçekleştirmeye çalışır.²⁹

Bretton Woods sistemi doğrultusunda oluşan sabit kur politikası 1971’de terkedilmiştir. Akabinde Avrupa Birliği, üyeleriyle birlikte 1979’da başlayıp 1990’a kadar olan süreç içerisinde “Avrupa Para Sistemi (EMS)” olarak isimlendirilen kendilerine ait bir sabit kur politikası benimsemişlerdir. Benimsenen bu politikada üye ülkelerin paraları Alman Markına sabitlenmiştir.³⁰

²⁹ Yueru Jin, Duanyi Liu- Yuhan Li, “Factors That Have Led to the Collapse of the Bretton Woods System”, *American Journal of Industrial and Business Management*, 2018, s.2134.

³⁰ Frederic S. Mishkin, *a.g.e.*, s. 467.

Türkiye açısından incelendiğinde uygulanan döviz kuru sistemleri dönemsel olarak farklılıklar göstermiştir. 1980 öncesi dönemde sabit kur politikası uygulanmaktaydı.

Türkiye’de 1980 sonrasında sabit döviz kuru politikasından esnek döviz kuru politikasına geçiş süreci aktif hale gelmiştir. 1989-1999 dönemlerinde ise yönetimli dalgalanma uygulanmıştır. Bu uygulama 2000’li yıllara kadar sürmüştür. Yönetimli dalgalanma ancak 2001 krizine kadar uygulanmış, krizin ardından Türkiye dalgalı kur politikasını benimsemiştir. Bu durum TL’nin değer kaybına sebep olmuştur. Beraberinde Türkiye, korumacı dış politika yapısından kurtulup, ihracata dayalı ekonomik gelişmeyi hedeflemiştir.³¹

1.4.1. Sabit Döviz Kuru Politikası

Sabit döviz kuru politikası ulusal paranın kullanımının yok edilip, uluslararası ekonomi piyasasında etkin rol oynayan dövizlerin ülkenin resmi para birimi olarak kabul edildiği, aynı zamanda para otoritesinin döviz kurunu önceden belirlediği bir oranda sabitlemesi şeklinde var olan bir sistemdir. Fakat bu sadece döviz kurunu sabitlemekle sınırlı değildir. Döviz kurunun artış oranının belirlenmesi ya da oranın sabitlemesi de sabit döviz kuru politikası dahilindedir.³²

Sabit döviz kuru politikasının anlaşılması için önemli olan iki kavram vardır. Bunlardan ilki; ülkenin kullanmış olduğu para birimi dışında yabancı bir ülkenin para birimini benimsediğini resmi olarak duyurması ile birlikte merkez bankalarının

³¹ Salih Barışık-Elmas Demircioğlu, "Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001)", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3. 2006, s.72.*

³² Kürşad Arat, "Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara 2003, s.15.*

bağımsız para politikası uygulamasının ortadan kalkmasına neden olan dolarizasyondur.³³

Ülkenin kendi para birimini tamamen yok sayması durumuna tam dolarizasyon, ülke parasının değerinde oluşabilecek kayıpları önlemek amacıyla ulusal para cinsiyle ifade edilen varlıklar yerine yabancı para cinsinden varlıkların tercih edilmesi durumuna ise kısmi dolarizasyon denir.

Dolarizasyonun birçok faydası vardır. Ülkeler arasında kullanılan paranın aynı olması sayesinde ekonomide istikrar sağlanır ve bunun sonucunda bireylerin ve ülkelerin ekonomiye güvenleri artar. Bu güvenin en temel nedenlerinden biri mevcut kur riskinin ortadan kalkmasıdır. Bu durum beraberinde kambiyo maliyetlerinin azalmasına da vesile olacaktır. Eğer ulusal parada bir istikrarsızlık söz konusu ise devalüasyon oluşabilir. Fakat dolarizasyonla paranın devalüe edilmesi önlenecektir. Bunun yanında yüksek enflasyon oranlarını da engelleyici bir etkisi mevcuttur. Çünkü dolarizasyon, merkez bankaları tarafından bilinçsizce ya da gereğinden fazla müdahale edilerek para arzının artırılması durumuna engel olacaktır.³⁴

Dolarizasyonun sağladığı bu faydaların yanında ekonomiye kattığı zararlara da değinmek gerekir. Dolarizasyon ekonomide ki kırılgan yapıyı arttıran bir etkiye sahiptir. Dolarizasyona geçişin temel sebeplerinden birisinin ulusal paranın değerinin azalması olduğundan finansal sektör üzerindeki etkisi olumsuz yönde olacaktır. Çünkü değeri düşen ulusal para yerine talep edilen yabancı para miktarı artacak bu durum normal koşullardan daha fazla likidite ihtiyacını beraberinde getirecektir. Eğer finansal sektör bilançosunda bu talebe uygun bir sepet mevcut değilse karşılaşılabilecek riskler kaçınılmaz olacaktır. Dolarizasyonun olumsuz etkisinin diğer yansıması kamu sektöründe görülür. Kamunun döviz cinsinden yükümlülüklerle fazlasıyla sahip olması

³³ Alövsat Müslümov-Mübariz Hasanov-Cenktan Özyıldırım, "Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri", *TÜGİAD Ekonomi Ödülleri, Bilimsel Eser Yarışması Birincilik Ödülü*, 2002, s.6.

³⁴ Aysun Eser Özen, "Dolarizasyon Olgusu: Teorik Bir İnceleme ve Türkiye Örneği", *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 2018, 3(1), s.106.

fakat mevcut gelirlerinin ulusal para cinsinden olması nedeniyle uyumsuzluklar ortaya çıkacaktır. Bu durum piyasayı doğrudan etkileyecektir. Dolarizasyonun diğer etkisi reel sektör üzerinde görülür. Yabancı paraya olan talebin artması firmaların mevcut fiyatlarda sıklıkla düzenleme yapmasına ve fiyatların değiştirilmesine sebep olacaktır. Böyle bir durumda firmaların bilanço dengesini iyi ayarlaması gerekir. Çünkü aksi durumda döviz kuru riskiyle karşı karşıya kalabilir. Ulusal parada ki değer artışı veya düşüşü (burada değer kaybı mevcuttur) döviz kurundaki oynaklığın fiyatlara yansımaları sebebiyle reel sektörü etkisi altına alacaktır.³⁵

Sabit döviz kuru politikası için önemli olan bir diğer kavram para kuruludur. Para kurulu ulusal paranın, belirlenen rezerv paraya karşı sabit kur üzerinden dönüşümünü(alım-satım) gerçekleştiren kurumdur. Burada önemli olan seçilecek rezerv paranın uluslararası anlamda yaygın olarak kullanılan ve değişimin kolay olduğu bir para biriminin olmasıdır. Para kurulunda döviz kurunun yasalarla sabitlenmiş olmasından dolayı uygulanan sabit kur politikasında ani değişimlerle karşılaşılacağı garanti altına alınmıştır. Kurul, Merkez Bankasının yerine ya da Merkez Bankasıyla birlikte fakat ondan bağımsız bir şekilde işlemlerini yürütür.³⁶

Bu sistemde belli bir döviz karşılığı para arzı gerçekleştiği için devletin para basarak senyoraj geliri elde etme durumu ortadan kalkacaktır. Para kurulu para arzı karşılığında elde ettiği rezerv paraların bir miktarını nakit olarak tutsa da kalan miktarını rezerv paraya endeksli tahvillere yatırır. Bu da senyoraj gelirini faiz üzerinden elde etmesini beraberinde getirir.³⁷

---

³⁵ Süreyya Serdengeçti, "Dolarizasyon/Ters Dolarizasyon", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, Eskişehir 2005, s. 8-10.

³⁶ Alövsat Müslümov-Mübariz Hasanov-Cenktañ Özyıldırım, *a.g.m.*, s. 12.

³⁷ Kürşad Arat, *a.g.m.*, s. 21.

1.4.2. Esnek (Serbest) Döviz Kuru Politikası

Serbest piyasa ekonomisinde, herhangi bir para otoritesi tarafından kur değerinin belirlenmediği, kurun dövize olan arz ve talep doğrultusunda piyasa koşullarınca kendiliğinden oluştuğu döviz kuru politikasına denir.

Esnek döviz kuru politikasının etkinliği para politikasının desteğiyle gerçekleşir ve maliye politikasının etkinliğinden söz edilemez. Bu kur politikasında kurlar dövize olan arz ve talep doğrultusunda oluşsa da kurlarda gerçekleşen ani yükselişler halinde enflasyonda da bir artışın gerçekleşmesi kaçınılmaz olabilir. Çünkü kurlarda ki beklenmedik yükseliş hammadde ve gıda ürünlerinin fiyatlarının da artmasına sebep olacaktır. Böyle bir durumun oluşması reel sektörde ücret, aynı zamanda sanayi sektöründe de maliyet artışını beraberinde getirir. Özellikle dışa bağımlılığı yüksek olan ülkelerde bu durumun oluşması kaçınılmazdır. Ancak yaşanan bu sürecin ardından rüzgâr yönünü değiştirdiğinde yani kurlar düştüğünde, artışla meydana gelen girdilerdeki ve ücretler üzerindeki yükselmeler düşmeyecektir. Buradan çıkarılacak sonuç döviz kurlarında ki değişmelerin fiyatlar üzerinde ki etkisini yalnızca artış doğrultusunda hissettireceğidir.³⁸

Esnek döviz kuru politikasında resmi olarak bir müdahale söz konusu değildir. Ancak Merkez Bankası fiyat istikrarını sürdürebilmek, yurt içi ve yurt dışı piyasalarda ki işleyişin daha öngörülebilir ve uygun koşullarda gerçekleşebilmesini sağlamak için birtakım önlemler alır. Örneğin; piyasada ki döviz talebi mevcut döviz arzından fazlaysa döviz kuru artacaktır. Çünkü talep edilen döviz miktarı stoktaki döviz miktarına göre daha fazla olduğu için dövizin değeri artacak bu durum da döviz kurunun yükselmesine sebep olacaktır. Böyle bir durumda Merkez Bankasının piyasaya döviz satarak kur dengesini sağlaması gerekir. Tam tersi bir durumda ise; yani dövize olan talebin döviz arzına göre daha düşük seviyelerde olması halinde

---

³⁸ Sudi Apak-Ayhan Aytaç, *Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*, Avcıol Basım Yayın, 2009, s. 135-136.

dövizin miktarının artmasıyla birlikte döviz kuru düşecektir. Bu durumda Merkez Bankası piyasadan döviz satın alarak kur dengesini sağlamaya çalışacaktır.³⁹

Merkez Bankası'nın piyasaya döviz satım ve piyasadan döviz alım işlemini gerçekleştirebilmesi için döviz rezervlerinin yeterli miktarda olması gerekir. Merkez Bankası'nın döviz rezervinin bir bölümü efektif işlemleri gerçekleştirebilmek için kendi kasalarında, kalan bölümü ise işlemlerini yürütmesi için yetkilendirilmiş bankalarda ve diğer ülkelerde ki merkez bankalarında açılmış olan hesaplarda saklanır.⁴⁰

18. yüzyılda sanayi devrimiyle başlayıp, II. Dünya Savaşı'ndan sonra etkisini iyice hissettiren uluslararası ticari ilişkilerde ki serbestleşme ile birlikte uygulanan politikalarda da değişiklikler gözlenmiştir. Öncesinde uygulanan sabit döviz kuru politikası daha çok dışa kapalı ekonomilerde geçerliliğini sürdürdüğü için dış ticarete ki bu serbest akım 1980'li yıllar itibariyle esnek döviz kuru politikasına geçişi beraberinde getirmiştir.⁴¹

Günümüzde gelişmiş ülke ekonomileri değerlendirildiğinde döviz kuruna müdahaleden çok serbest döviz kuru politikasının uygulandığı görülmektedir. Bazı ülkelerin enflasyon hedeflemesine yönelik çalışmaları ile serbest döviz kuru politikası arasında bir korelasyon olduğu gözlenmiştir. Gelişen ülke ekonomilerinden Türkiye'de olduğu gibi; fiyatlar genel düzeyinde ki istikrarını sürdürebilmek ve enflasyonu uygun seviyelere düşürebilmek maksadıyla enflasyon hedeflemesi mevcuttur. Merkez Bankası bu istikrarı sağlayabilmek için yukarıda bahsedildiği gibi

³⁹ Hakan Karagöz, *a.g.m.*, s. 3,4.

⁴⁰ Mahfi Eğilmez, "Kendime Yazılar", <http://www.mahfiegilmez.com/2017/04/merkez-bankas-rezervleri.html> , (10.12.2018)

⁴¹ Sevda Yapraklı,"Türkiye'de Esnek Döviz Kuru Rejimi Altında Dış Açıkların Belirleyicileri: Sınır Testi Yaklaşımı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ankara, s. 142.

asgari önlemler alır. Burada Merkez Bankası'nın amacı döviz kuruna direkt müdahaleden ziyade, döviz kuru oynaklığını azaltmaya yönelik hamle yapmaktır.⁴²

Türkiye 2001 yılında çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkan ekonomik krizden sonra esnek döviz kuru politikası uygulamaya başlamıştır.⁴³

1.4.3. Karma Döviz Kuru Politikaları

Geçmişten günümüze farklı zaman aralıklarında uygulanan sabit döviz kuru politikasıyla başlayıp esnek döviz kuru politikasıyla devam eden bir süreç vardır. Gerek döviz kurunda oluşan yüksek oynaklıkların önüne geçmek, gerekse ulusal ekonomide ki istikrarı sağlamak maksadıyla politikaların uygulandığı dönemlerde uygun müdahalelerle ekonomik yapı desteklenmiştir.

IMF'nin sözleşmesi esas alındığında, ülkeler dış ödemeler dengesizliklerinin var olması halinde bunu ortadan kaldırmak için istedikleri döviz kuru politikasını uygulayabilirler. Bu sebeple ülkeler, sabit döviz kuru politikasından başlanılarak dalgalı döviz kuru politikasına kadar mevcut olan aralıktaki kur politikasını tercih etmekte özgürdürler. Döviz kuru politikasının yeterliliği döviz piyasasında ki değişimlerin nasıl ve ne yönde olacağını bilhassa da kurların belirlenmesi ile ilgili süreç, otoritelerin ve piyasa güçlerinin üstlendikleri rollere göre belirlenmektedir.

Günümüz ekonomi yapısı incelendiğinde ekonominin öncü ülkelerinin paraları, dış piyasaya bakıldığında bağımsız bir biçimde dalgalanmaktadır. Buradaki bağımsızlıktan kasıt sabit döviz kuruna kıyasla fazlasıyla esnek olma durumudur. Dünya ticaretinde belirli bir öncülüğe sahip olan bu ülkelerin paraları “konvertibl döviz” olarak adlandırılır. Döviz kurlarının belirlenmesi genel olarak döviz arz ve

⁴² Sayım Işık-Koray Duman, "Inflation Targeting and Floating Exchange Rate: Experiences of Some Countries", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 15, 2008, s. 56-57.

⁴³ <http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Doviz+Efektif> (11.12.2018)

talebine göre ortaya çıkar. Fakat bazen para politikası araçlarının değiştirilmesi ya da merkez bankalarınca ortaya konulan destekleme yöntemleriyle, kurlar etkilenmektedir. Fakat bu tarz müdahaleler, diğer döviz kuru politikalarını benimseyen ülkelere nazaran daha azdır.⁴⁴

Bu müdahaleler kapsamında uygulanan döviz kuru politikalarının ne derece faydalı olup olmadığının tam bir biçimde değerlendirilememesinin sebebi, ülkelerin kendi içinde ve dış ülkelerle olan istikrar politikalarını uygulayabilmeleri sırasında sürekli başka bir döviz kuru politikasına geçmeleridir. Karma döviz kuru politikasının tercih sebebini daha iyi anlayabilmek için borçlarını tekrardan yapılandıran Körfez Savaşı'nın ardından sağlanan yardımlarla meydana gelen sermaye girişinin olduğu Mısır, döviz kurunda yaşanacak artışın önüne geçmiştir. Uygulamış olduğu sıkı para politikası neticesinde faiz oranları artmış, sermaye girişindeki yükselmeden kaynaklı olarak da enflasyon artışı devam etmiştir. İlk aşamada dalgalı döviz kuru politikasını benimseyen Mısır, 1991 yılında da döviz kurunun birleştirip piyasa kaynaklı döviz kuru ayarlamasını tercih etmiştir. Bunun akabinde döviz kurlarında istikrar meydana gelmiştir.⁴⁵

Mısır örneğindeki benzer sebeplerin olması ve zamanla her sistemde meydana gelmesi mümkün olduğu gibi iki ayrı noktada varlığını sürdüren bu politikaların farklı özelliklerinin bir araya getirilerek karma bir yapı oluşturulması kaçınılmaz olmuştur. Uygulanan karma politikalar sayesinde ülkelerin ekonomik yapısının sağlamlaştırılması hedeflenmektedir. Bu karma döviz kuru politikaları kısaca alt başlıklarla şu şekilde açıklanabilir.

1.4.3.1. Yönetimli Dalgalanma

Uygulanan döviz kuru politikalarının ana kalemleri olarak bilinen sabit döviz kuru politikası ve esnek döviz kuru politikasına ek olarak farklı sınıflandırmalar da

⁴⁴ Dilek Özbek, "Döviz Kuru Sisteminde Seçenekler", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 9, Sayı 29, 1998, s. 22.

⁴⁵ Peter J. QUIRK, "Exchange Rate Regimes as Inflation Anchors", *Finance & Development*, 1996, s. 11.

geliştirilmiştir. Yönetimli dalgalanma da sabit ve esnek döviz kuru politikalarının bazı noktalarını içeren bir sistemdir.

Döviz kurunun mevcut piyasa değeriyle ilerde gerçekleşecek olan değişimlerinin önceden belirlenip bildirilmediği ancak ihtiyaç dahilinde gerekli müdahalelerin yapılabildiği politikaya yönetimli dalgalanma adı verilir.⁴⁶ Merkez Bankası'nın yapacağı müdahale önceden tasarlanıp belirlenmiş bir kural çerçevesinde gerçekleşmez.⁴⁷

Günümüz ekonomisi incelendiğinde de döviz kurlarının piyasada oluşan farklılıklar sonucunda günlük olarak değişmesi serbest bırakılmasına rağmen merkez bankalarının döviz piyasalarına müdahalesi devam etmektedir. Çünkü döviz kurlarında meydana gelebilecek ve etkisinin büyük olacağı öngörülen durumlarda, firmalar ve kişiler açısından karşılaşılabilecek riskleri önlemek ve gelecek planlarının daha makul şartlar altında yapılabilmesi açısından müdahale etmek faydalı olacaktır.⁴⁸

1.4.3.2. Aralık İçinde Dalgalanma ve Kaygan Aralık

Belli bir aralık oluşturularak kurların bu aralık dahilinde serbest bir biçimde dalgalanmasını ifade etmektedir. Bu yönüyle hem sabit hem de esnek döviz kuru politikasından özellikler barındırmaktadır. Önceden belirlenen bir aralık söz konusu olduğu için kurlarda istikrar sağlanması ve sabit döviz kurunda ki faydanın elde edilmesi durumu mevcuttur. Aralık içinde sağlanan esneklik politikasıyla dışsal şoklara karşı önlem niteliğinde olmasıyla da esnek döviz kurunun olumlu özelliğini taşır. Ancak istikrar, belirlenecek olan aralığın fazlaca geniş tutulması sonucunda kurlarda gerçekleşecek dalgalanmaların artmasından dolayı sağlanamayabilir. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde ise; eğer kurlar sıklıkla belirlenen aralık değerlerine

⁴⁶ Mehmet Güçlü-A. Aysen Kaya, "Alternatif Kur Rejimi Sınıflama Yöntemi: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Analiz", *Ege Akademik Bakış*, Sayı 4, 2009, s.1407.

⁴⁷ Rüstem Yanar, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejim Tercihinin Makro Ekonomik Performans Üzerine Etkileri", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, 2008, s. 257.

⁴⁸ Frederic S. Mishkin, *a.g.e.*, s. 471.

yaklaşırsa önlem amaçlı müdahaleleri artıracak bu da piyasaya bir baskı yaratacaktır. Bu sebeple aralığın belirlenmesi hususuna dikkat edilmelidir.⁴⁹

Kaygan aralıkta, aralığın ortalama değeri belirlenirken sabitleme yapılmaz. Yani aralık net bir süre dahilinde olmamakla beraber, ihtiyaç halinde tekrar oluşturulmaktadır. Bu özelliği sebebiyle daha çok enflasyon rakamları yüksek olan ülkeler nezdinde uygulandığı görülmektedir. Ancak aralığın ortalama değerinin ihtiyaca uygun olarak tekrardan ayarlanması sebebiyle zamanla bir belirsizlik oluşacaktır. Bununla beraber spekülasyonlar da artacaktır.⁵⁰

1.4.3.3. Yönlendirilmiş Sabit Aralık ve Yönlendirilmiş Sabit Parite

Bu sistemde ulusal parada öncesinde belirlenen sınırlar dahilinde ve sabit değerler çerçevesinde değişimler gerçekleşir. Sabitlenen değer mevcut ekonomi verilerine ve ödemeler dengesinde oluşan değişimlere göre belirlenir. Burada bir sabitleme söz konusu olsa da bilinen sabit kur politikalarından, kura bağlı olarak ortaya çıkabilecek bir sorunun meydana gelmesi halinde ihtiyaç duyulan ayarlamaların birdenbire değil belli aralıklarla yapılması yönüyle ayrılır.⁵¹

Burada ödemeler dengesine değinmek gerekirse birkaç faktörün birarada değerlendirildiği ve ekonomik analiz için önemli bir istatistiksel rapor niteliği taşıdığı söylenebilir. Ödemeler dengesi bir ülke ekonomisinde ki yerleşik kişilerin, başka ülke ekonomilerindeki diğer kişilerle belli bir süre dahilinde gerçekleştirdikleri finansal (ekonomik) işlemlerin bütünüdür ve bu işlemler sistematik biçimde kaydedilip rapor edilir. Burada yerleşik kişilerden kasıt, ekonomide bir yılı aşkın süredir sürekli ikamet eden ve bahsedilen ekonomide aktif bir biçimde rol alan birey ve kurumlardır. Finansal işlemler ise her türlü alım satımı yapılan mal, sunulan hizmet ve karşılığında elde

⁴⁹ Sadi Uzunoğlu-Ayhan Aytaç-Nural Yıldız-Kasırga Yıldırak-Ahmet Atakişi, *a.g.e.* s. 295.

⁵⁰ Sadi Uzunoğlu-Ayhan Aytaç-Nural Yıldız-Kasırga Yıldırak-Ahmet Atakişi, *a.g.e.*, s.296.

⁵¹ K. Azim Özdemir-Gülbin Şahinbeyoğlu, "Alternatif Döviz Kuru Sistemleri", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü*, 2000, s. 5.

edilen gelirlerle alakalı işlemlerdir. Bunun yanında finansal varlık ve yükümlülükle alakalı işlemler de finansal işlem olarak nitelendirilebilir.

Ödemeler dengesinin beş ana başlığı şu şekilde gösterilebilir:

Ödemeler Dengesi = Cari İşlemler Hesabı + Sermaye Hesabı + Finans Hesabı + Net Hata ve Noksan + Rezerv Varlıklar = 0 (Not: Bu denklemdaki işaretler duruma göre eksi olabilir.)

Ödemeler dengesinin kaydı tutulurken gerçekleşen her işlem için ayrı iki kalem oluşturulur ve bu kalemlerden biri artı(+) diğeri eksi(-) olacak şekilde kaydedilir. Yapılan finansal işlemlerde alıcı ve satıcının kabul ettikleri fiyattan yani piyasa fiyatı üzerinden kayıt yapılır.⁵²

Ödemeler dengesinin diğere bir ifade biçimi ödemeler bilançosudur ve üç ayrı tablo şeklinde hazırlanır. İlki özet tablodur. Burada verilen bilgi sınırlıdır. İkincisi analitik tablodur. Bu tablo incelendiğinde ekonomiyi analiz etmeye yarayacak tüm kalemlere ulaşılabilir. Üçüncüsü ise detay tablodur. Bu tablo ödemeler dengesinin en detaylı biçimini oluşturur. Ödemeler dengesi çift kayıt ilkesine dayanır. İşlemlerin kayıt tarihi ve kayıt değeri dikkate alınarak kaydedilir. Kısaca ödemeler dengesinde açık veren kalemleri, ülkedeki yerleşik kişilerin ve hükümetlerin başka ülkelere yapması gerekli olan ödemeler olarak ifade edebiliriz. Ödemeler dengesinde oluşan dengesizlik durumunda dalgalı döviz kuru sistemini uygulayan ekonomilerde dış denge, hükümetin müdahil olmasına gerek kalmadan kendiliğinden oluşur. Ülkemizde de bu durum söz konusudur. Döviz kurunda meydana gelen artış beraberinde ülkenin yurtdışında rekabet imkanını da artırır. Böylelikle ihraç edeceği malları döviz cinsinden ucuzlar, ithal edeceği malları ise ulusal para cinsinden pahalı hale gelir.⁵³

⁵² Mahfi Eğilmez, [Ödemeler Dengesini Okumak \(mahfiegilmez.com\)](http://mahfiegilmez.com) (12.06.2020)

⁵³ Anadolu Üniversitesi, "Uluslararası İktisat Politikası, Ödemeler Dengesi ve Denkleşme Mekanizmaları", s. 1-2.

Ülkemiz açısından mal dengesi (genel anlamda ihraç ve ithal edilen mallar) değerlendirildiğinde oransal farkla açık verdiği gözlemlenmektedir.⁵⁴

Yönlendirilmiş sabit parite sistemi, sabit bir oran çevresinde sıklıkla ve ufak hamlelerle değiştirilebilen bir bant sistemidir. Yönlendirilmiş sabit aralık sistemine nazaran daha dar bir bant yapısına sahiptir. Bu da sistemin daha sert bir yapıya bürünmesine sebep olur. Ancak gerekirse kurun tekrardan ayarlanabilme durumu da mevcuttur.⁵⁵

Bu sistemde ülke parasının karşılığının ne olduğu belirlenip sabitlenmiştir. Bu sabitleme bir önceki sistemde olduğu gibi ekonomideki veriler ışığında oluşturulmuştur. Ayrıca belli bir aralıktan söz edilemez. Bu sebeple de belirsizliklerin oluşması daha düşük bir olasılıktır.⁵⁶

1.5. 1980 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve Ekonomideki Değişimler

1.5.1. 1980 Öncesi Türkiye Ekonomisi

Cumhuriyetin ilanıyla başlayıp 1929’a kadar devam eden süreçte dışa açık bir ekonomi politikası uygulanmış bunun doğrultusunda dış ticarete serbestleşme akımı oluşmuştur. Fakat politika uygulamada başarısız olunca 1930’lu yılların sonuna doğru serbestleşmenin aksine daha dışa kapalı bir ekonomi politikası etkin olmuştur.⁵⁷

“Kara perşembe” olarak da bilinen 1929 Ekonomi Buhranının yaşanması Türkiye ekonomisinin de olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur. Bu negatif etki neticesinde, yerli sanayide meydana gelen gerilemenin giderilmesi ve ekonomik

⁵⁴ Mahfi Eğilmez, [Ödemeler Dengesini Okumak \(mahfiegilmez.com\)](http://mahfiegilmez.com)

⁵⁵ Sadi Uzunoğlu-Ayhan Aytaç-Nural Yıldız-Kasırga Yıldırak-Ahmet Atakişi, *a.g.e.*, s. 296-297.

⁵⁶ Abdülkerim Gök, “Alternatif Döviz Kuru Sistemleri”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 1, 2006, s. 138.

⁵⁷ B. Ali Eşiyok, “Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Stratejileri ve Sanayileşme (Dün-Bugün-Yarın)”, *Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.*, Ankara 2004, s. 1.

yapıya karşı oluşan güvensizliğin yok edilmesi için devlet müdahalesi oluşmaya başlamıştır. Bu müdahalelerden dolayı Türkiye ekonomisinde 1930'lu yıllarda devletçilik anlayışı hâkim olmuş, bu yönüyle ekonomi Kezneyen politikalarla benzerlik göstermiştir. Devletçilik politikasıyla Türkiye ilk defa ekonomik bir plan oluşturmuştur. Devlet tarafından 1934-1938 yılları arasında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı işleme konmuştur.⁵⁸ Bu planın öncelikli hedefi sanayileşme sürecinde ihtiyaç duyulan ana maddelerin teminatının içeriden sağlanmasıydı. Bu amaç doğrultusunda dokuma, kimya, maden, seramik ve selüloz üzerine fabrikalar kurularak yatırım yapılması kararı verilmiştir. Hedeflenen yatırımların hayata geçirilebilmesi için 44 milyon TL'lik bütçe ayrılmasına rağmen 100 milyon TL'ye yakın harcama yapılarak tesisler tamamlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı tarım sektörüyle hizmetler sektörünü kapsamayan yalnızca sanayi sektörü üzerine yoğunlaşmış bir plandır.⁵⁹ Ancak bu plan için hesaplanan süreye varılmadan 1936 yılından sonra İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlıklarına başlanmıştır. Bu planda ara mal ve yatırım mallarının üretimi hususuna değinilmiş ve aynı zamanda altyapı gelişmelerine de önem verilmiştir.⁶⁰

Bu sürecin ardından 1960'lı yıllarda Planlı Kalkınma Dönemi başlamıştır. Planlama aşamasında ki görüşler sebebiyle 1930'lu yıllarda gerçekleştirilen sanayi planlarına göre farklılıklar barındırır. Uzun vadede hem iktisadi hem de toplumsal açıdan gelişmeyi hedefleyen; özel kesim ve kamu kesimini de içine alan genelleyici bir plandır. Planlı Kalkınma Dönemi içinde ithal ikameci sanayileşme süreci başlamıştır.⁶¹ Bu süreçte ana hedef; ürünü dış ülkelerden ithal etmek yerine yerli üretimin gerçekleşmesini sağlamaktır. Kredi desteği ve kamunun teşvikleri ile bu süreç benimsenmeye çalışılmıştır. Ayrıca önceden tüketim için ithal edilen ürünler yerine bu

⁵⁸ Ozan Bahar, "Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi Uygulanan Sanayileşme Politikaları", *Dergipark*, s. 70-71.

⁵⁹ Fikret Yücel, "Cumhuriyet Türkiye'si'nin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938", *TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası*, Ankara 2014, s. 27-28.

⁶⁰ Özer Özçelik- Güner Tuncer, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, s. 261.

⁶¹ Ozan Bahar, *a.g.m.*, s. 80.

ürünleri ülkede üretmek için teşvik edilen sanayiler yardımıyla, döviz ihtiyacının azaltılması hedeflenmiştir.⁶²

İthal ikamesinde üretimin ilk kalemini daha risksiz ve karının yüksek olduğu düşünülen dayanıklı tüketim malları oluşturmuştur. İlerleyen aşamada ise ara mal ve yatırım mallarına yönelik bir üretim gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Ancak bu hedefler ileri ki safhalarda teknolojiye ki yetersizlik ve teknik sebepler nedeniyle dövize olan ihtiyacı ve dışa bağımlılığı arttırmıştır.⁶³

1980 öncesi Türkiye ekonomisi değerlendirildiğinde dışa kapalı bir politika güdümü söz konusu olup kurallara sıkı sıkıya bağlı bir ekonomik sistemin mevcut olduğu gözlenir.⁶⁴

1.6. 24 Ocak 1980 Ekonomi Kararları

Türkiye ekonomisinde 1970’li yılların son dönemlerinde, piyasada satılacak mal miktarının talep edilen miktara nazaran az olması, mevcut bütçe açıklarının giderek artış yönünde olması, enflasyonun her geçen gün daha da yükselmesi, işçi potansiyeli bakımından yetersizliklerin söz konusu olması nedenleriyle her an bir krizin patlak vermesi kaçınılmaz görünüyordu. Ekonomide ki bu olumsuz tablonun sebebi yalnızca finansal yapıdaki bozukluklardan kaynaklanmıyordu. Buna ek olarak sosyal alanda ve siyasi yapıda da bazı sorunlar söz konusuydu. Bu yüzden 24 Ocak kararları ülkenin genel durumunu ilgilendiren ve çözümler arayan çok amaçlı bir politikadır.⁶⁵

⁶² Adem Sakarya, "Türkiye’de Ekonomi Politikaları ve Ülke Mekânında Değişim (1980-2012)", *Megaron*, Sayı 4, İstanbul 2014, s. 246.

⁶³ B. Ali Eşiyok, *a.g.e.*, s.14.

⁶⁴ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, "Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri", Ankara 2002, s. 11.

⁶⁵ Ömer Tuğsal Doruk-Hasan Bilgehan Yavuz, "1980’den Sonra Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, 2018, s. 2241.

24 Ocak Kararları özünde, dünya genelinde borçlanmadan kaynaklı risk durumu hakimken, ABD ve İngiltere tarafından serbest düzene geçebilmek adına ve dünyada yaşanan bu duruma ayak uydurabilmek için başlattıkları yenilik girişimine uyum sağlamak amacıyla başlatılmıştır. Alınan kararlar sayesinde Türkiye de bu yenilik hareketine dahil olmuştur. Türkiye, 1980’li yıllara geldiğinde 24 Ocak Kararlarıyla planlı kalkınma dönemiyle başlayan ithal ikameci politika yerine dışa açılmayı ve ihracata yönelik bir ekonomi sisteminin oluşmasını hedeflemiştir.⁶⁶

“24 Ocak 1980 İstikrar Programı” genel olarak değerlendirildiğinde mevcut ekonomik sistemde ki bozuklukları ortadan kaldırmaya yönelik köklü değişiklikleri içermektedir. 1980 öncesi Türkiye ekonomisi daha çok kendi içinde ilerleyen dışa kapalı bir politika sergilemiştir. Ancak bu istikrar programı ile önceye nazaran faiz oranlarında ve dış ticarete serbestleşme hedeflenmiş ve bunun doğrultusunda ithalattaki kısıtlamaların önüne geçilerek ihracat teşvik edilmiştir. Dış ticarete ki serbestleşmeyle birlikte yabancı yatırımcının sağlayacağı sermaye akışının da önü açılmıştır. Bu dış ticaretle ilişkili değişikliklerin yanında uygulanmakta olan döviz kuru politikalarında da yenilikler yapılmış ve gözetimli esnek kur politikasına geçilmiştir. Bunun yanında döviz kurunda günlük devalüasyonlar yapılmaya başlanmıştır. Bu vesileyle TL’nin değeri düşürülüp ihracatın artırılması hedeflenmiştir.⁶⁷ 1980 Ocak ayından başlayıp 1981 Mayıs ayına kadar altı kere devalüasyon yapılarak kurlar düzenlenmeye çalışılmıştır. Yapılan devalüasyonlarla reel ve nominal döviz kurları arasındaki istikrarsızlığın da yok edilmesi amaçlanmıştır.⁶⁸

---

⁶⁶ Şinasi Öztürk-Fethi Nas-Ergün İçöz, “24 Ocak Kararları, Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, s. 18.

⁶⁷ Erdem Hepaktan-Serkan Çınar-Özlem Dünder, “Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret ile İlişkisi”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Sayı 5, 2011, s. 64.

⁶⁸ Şeyda İnandım, *Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri ile Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Ankara 2005, s. 55.

1.6.1. 24 Ocak Kararlarının Alınma Sebepleri

1970’li yılların sonuna doğru Türkiye, küresel anlamda gerçekleşen değişimlere ayak uydurmak ve kendi içindeki sorunlara çözüm yolları bularak daha da ilerlemesinin önüne geçmek maksadıyla birtakım yenilikler ve düzenlemeler yapmak için çalışmalar başlatmıştır. 24 Ocak Kararları da bu çalışmaların hayat bulması için yapılan önemli değişiklikleri içermektedir. Bu kararın alınmasında ki sebepler şöyle özetlenebilir:

Yüksek enflasyon oranı sebebiyle ekonomide birtakım sorunlar oluşmaya başladığı için istikrar sağlanarak yüksek enflasyon rakamlarının düşürülmesi hedeflenmiştir. Uygulanmaya başlanan gözetimli esnek döviz kuru politikasıyla birlikte ve yabancı sermayenin giriş çıkışında ki engelin ortadan kaldırılmasıyla ülkeye girecek olan yabancı para miktarının çoğalması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ödemeler dengesinin de pozitif etkileneceği düşünülmüştür. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte yabancı yatırımcının ilgisini çekerek yatırımların Türkiye’ye yapılması için çaba harcanması ve sınai teşvik yöntemleri uygulanarak ihracatı artırmaya yönelik çalışmalar hedeflenmiştir. Böylelikle ülkede ki istihdam oranında bir artış da sağlanmış olacak ve bununla beraber işsiz sayısı da azalacaktı. Devlet ve özel sektör açısından değerlendirildiğinde; devletin ekonomi üzerinde ki etkisinin ve aynı zamanda da özel sektörle kıyaslandığı zaman devlete uygulanan ayrıcalıklı politikanın azaltılması amaçlanmıştır. Kişiler açısından bakıldığında ise faizle alakalı olarak yine devleti saf dışı bırakan bir durum söz konusudur. Önceden devletin belirlediği faiz oranları serbestleştirilerek bireylerin ellerinde tuttıkları paraları piyasaya fonlamaları arzu edilmiştir.⁶⁹

---

⁶⁹ Hayrettin Tüleykan-Selçuk Bayramoğlu, "Türkiye’de 24 Ocak Kararları İle Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansımaları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2016, s. 406.

1.6.2. 24 Ocak Kararları Sonrası Gelişmeler

Türkiye, 24 Ocak kararlarının alınıp uygulamaya konulmasının ardından ihracat yönü ağır basan sanayileşme politikasını benimseyip, hangi alanda daha etkili olacağını incelemiş; hafif sanayi ile inşaat ve tekstil sektörlerinde verimli olacağı sonucuna varmıştır. İhracat yönlü sanayileşme politikasının esas amacı içe kapalı olan ekonomi yapısından sıyrılıp dışa açık bir yapı oluşturmaktır. Bunun yanında ülkede ki mevcut pazarın yurtdışı ile bağlantısını sağlayarak verimliliği arttırmak hedefleniyordu. Öncesinde altın ile döviz hususlarında daha kontrollü bir seyir izleyen ekonomi politikası yerini serbestleşmeye bırakmıştır. Buna paralel olarak para politikası araçlarının ekonominin etkinliği için kullanımını artmış ve hedeflendiği gibi enflasyon rakamları gerilemeye başlamıştır.⁷⁰

İthal ikamenin terkedilip, ihracatın ön planda olduğu büyüme politikasının uygulanması 1980 ile 1988 yılları arasında geçerli olmuştur. 1980'li yılların sonuna yaklaşıldığında bahsi geçen yıllar arasında uygulamaya konan ihracat ağırlıklı büyüme politikası hem ekonomik olarak hem de sosyal yapı olarak işlevini sürdürmez hale gelmiştir. Durum bu yönde ilerleyince devlet hem halka hem de mağduriyet yaşayan şirketlere destek olabilmek adına para ve maliye politikalarını devreye sokmuştur. Bu politikalar kapsamında Hükümet, mevcut kamu harcamaları ve kamu açıklarını finanse etmek için uygulanan vergi politikalarının yanı sıra, vergileri geçecek miktarda borçlanma ayağına yönelmiş ve sermayeden kaynaklı vergi yükünün aşağı çekilmesini hedeflemiştir. Bunun yanında dolaylı vergi yükünde artış olmuş, bu durum da gelir oranı daha düşük olan kesimi olumsuz yönde etkilemiştir.

Yürürlükteki bu politikalar neticesinde kamu açıklarında ki yüksek miktarda artışlar devletin sahip olduğu tüm imkanlarını kullanma durumunu doğurmuştur. Hazine, borçlanma yoluna gitmiş, ancak Merkez Bankasından aldığı borçları vadesinde ödeyememişti. Bu durum piyasada TL miktarında artışa sebep olarak, 24

⁷⁰ Ayşe Kaya, "Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması", *Türkiye Bankalar Birliği*, İstanbul 2013, s. 9.

Ocak Kararlarının ardından gerilemeye başlayan enflasyonu yeniden yükselişe geçirdi. Bütçe açığında ortaya çıkan artış ve enflasyonda ki yükseliş iç borçlanmaya yönelmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Halkın tasarrufunun devlete yöneltilmesi hedeflenerek, tahvil ve bonolara olan ilginin artırılması için faiz oranlarını yukarı yönlü değiştirme kararı alınmıştır. Fakat zamanla faiz oranlarında seyreden bu yükseliş, kamu açıklarını borçlanarak düşürmeyi hedefleyen Hazine için daha yüksek borç miktarı olarak geri dönmüştür. Merkez Bankasından sağlanan desteklerde ki artış ve iç borçlanma imkanının kullanım seviyesinin giderek yükselmesi neticesinde dış borçlanma alanını genişletebilmeyi hedefleyen Hükümet 32 Sayılı Kararı onaylamıştır.⁷¹

1.7. Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar

24 Ocak Kararlarının bütünüyle uygulamaya konma aşaması Eylül 1980 askeri darbe sonrası oluşmuştur. Alınan kararların akabinde TL'ye dolar karşısında %33'lük bir devalüasyon yapılmış, bu uygulamanın ardından belli aralıklarla ve düşük miktarlarda ayarlamalar devam etmiştir. Bir yıl devam eden bu sürecin ardından devalüe etme işlemi günlük olarak yapılmaya başlanmış ve bu işlem 1989'a kadar sürmüştür. 1988 yılının Ağustos ayında da Merkez Bankası'nın kendi kuruluşu altında bankalar arası döviz piyasası oluşturulmuştur. Bu sayede, uygulanmaya başlanan gözetimli esnek döviz kuru politikasının bir getirisi olarak, kurların oluşmasında piyasanın payını artırmak için bankaların ve finans kuruluşlarının desteğiyle piyasada kur seviyesi belirlenmeye başlanmıştır.⁷²

Döviz ve döviz kuru ile ilgili olarak yapılan bu düzenlemelerin devamında kambiyo rejiminde ki serbestliğin genişlemesi ve TL'nin konvertibilitesinin artırılması için 1989 yılının Ağustos ayında "32 Sayılı Karar" onaylanmıştır. Bu karar Türkiye'de uygulanan döviz kuru politikasının daha esnek bir yapıya bürünmesini sağlamış ve

⁷¹ Yaşar Uysal, "Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye'de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, s. 263.

⁷² Mustafa Özçam, "Döviz Kuru Politikaları ve Türkiye'de Döviz Kuru Oynaklığının Etkileşimleri", *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*, 2004, s. 9.

TL'nin serbest bir şekilde dövize çevrilmesine olanak sağlanmıştır.⁷³ Aynı zamanda IMF de bu durumu kabul etmiş ve mali piyasalarda da serbestleşme imkânı oluşmuştur. Yurt içi piyasada TL'nin döviz ile tam ikamesine olanak sağlanmıştır.⁷⁴

Bu kararın olumsuz yanı ise; faiz ve dövizle ilgili olarak kontrol mekanizmasına sahip olan hükümetin, kontrolünün dışında olayların gelişmesi olmuştur. Faiz oranlarında ki yüksek seviyelerin sonucu olarak ülkeye kısa bir zaman dilimi içerisinde sermaye girişleri yaşanmış, TL'nin değeri artmıştır. Ancak TCMB bu durum için gerekli müdahaleyi yapamamıştır. Değerlenen TL sebebiyle ithalatta yükselme olurken, ihracat rakamlarında düşüş yaşanmıştır. Bu durum dış ticaret açığının da yükselmesine sebep olmuştur.⁷⁵

1.8. 5 Nisan 1994 Kararları

5 Nisan Kararları alınmadan önce Türkiye ekonomisi değerlendirildiğinde bir kriz durumunun mevcut olduğu gözlemlenir. Ekonomik gidişatın kötü olduğuna dair ilk sinyallerin 1989 yılında başlayıp, 1991 yılının bitimine kadar devam etmesi ve sonrasında 1994 yılında bu sürecin tekrar patlak vermesiyle krize maruz kalınmıştır.⁷⁶ 1990'lı senelerde sermaye hareketlerinde ki değişimler sebebiyle ülkeye gelen yabancı para miktarının artışı ülkede bir büyüme havası yaratsa da; yapılan yatırımlar ve tasarruf açısından incelendiğinde asıl büyümenin üretim yoluyla sağlanacağı gerçeği göz ardı edilmiş ve sermaye başka alanlara yöneltilmiştir. Bunun yanında sağlanacak kredi olanaklarının yetersiz olması piyasayı olumsuz yönde etkilemiştir. 24 Ocak ekonomi kararlarının ardından kamusal alandaki açıklar iç ve dış borçlanma ile ve TCMB'nin varlıklarıyla yok edilmeye çalışıldığı için gelen yabancı paralar etkisini gösterememiş ve döviz rezervleri tükenmeye başlamıştır. Bütçede meydana gelen açıkların bankalarca finanse edilmesine izin verilmesinin ardından oluşması

⁷³ Erdem Hepaktan-Serkan Çınar-Özlem Dünder, *a.g.m.*, s. 65.

⁷⁴ Zeynep Karaçor, "Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri", 2006, s. 385.

⁷⁵ Erdem Hepaktan-Serkan Çınar-Özlem Dünder, *a.g.m.*, s. 65.

⁷⁶ Emine Fırat, "Türkiye'de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi Politikası" *Dergipark*, s. 504.

muhtemel krizin önü açılmıştır. Özünde 1994 yılı bankacılık sektöründe de kriz havası yaşatan bir yıldır.⁷⁷

1994'teki kriz ve kamuda meydana gelen açıkların kontrol edilmesi amacıyla 5 Nisan Kararları uygulanmıştır. Kararlar ışığında oluşan açıkları yok etmek için bütçe ödenekleri de kısılmıştır. Bu durum vergi tedbirleriyle de desteklenmiştir.⁷⁸ Fakat vergiyle alakalı olarak alınan tedbirler mevcut sistemin tamamen değişmesi şeklinde değildi. Tasarlanan düzenlemeler mevzuatta var olup normal koşullarda vergilendirilen sahalardan alınacak vergi miktarının öncekine göre daha çok artırılması biçimindeydi. Yani yeni bir vergi alanı oluşturma durumu söz konusu değildi.⁷⁹

Kararların alınmasında en temel amaç kamunun gelirlerini artırmaktır. Bunun yanında etkili olan diğer faktörlerden biri de öncesinde de gündemde olan enflasyon sorunudur. Bu sorunu önleyebilmek ve istikrarı sağlayabilmek için fiyatlarda meydana gelen sürekli yükselişe müdahale edilmeye çalışılmıştır. Yine ek olarak bu kararlar döviz kuru ile ilişkili, sermaye piyasasıyla ve bankacılık kesimiyle ilgili tedbirler alınmıştır.⁸⁰

24 Ocak ve 5 Nisan Kararlarının alınması için alt yapı oluşturan benzer sebepler var gibi görünse de söz konusu sorunların meydana gelme nedenleri ayrıdır. Temel sorunların yanı sıra, bu iki karar zaman faktöründen ve iki ayrı dönemin ekonomik yapısından dolayı birtakım farklılıklar barındırır. 1980 senesinde reel kesimde gerçekleşen üretim için gerekli olan girdilerin yabancı ülkelerden tahsis ediliyor olması ülke ekonomisi açısından sorun teşkil ediyordu. Ancak 5 Nisan Kararlarının alınmasına finans sektöründe yaşanan sıkıntılar sebep olmuştur. Bunun yanında 24 Ocak Kararlarında devletin işlevi azaltılarak özel sektörün öncü olması

⁷⁷ Serpil Kahraman Akdoğu, "Türkiye'de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 2, 2012, s. 195.

⁷⁸ İclal Çöğürçü, "Türkiye'nin İç Borç Genel Yapısı Üzerine Geçmişten Günümüze Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2012, s. 98.

⁷⁹ Nesrin Candan, "Türkiye'de 1990 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Politikaları ve Kriz Etkisi", *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 2012, s. 83.

⁸⁰ Zübeyir Turan, "Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 1, 2011, s. 65.

amaçlanırken 5 Nisan Kararlarında devletin asli görevleri doğrultusunda hareket etmesi sağlanmış, ekonomiye olan müdahalesi geri planda bırakılmıştır. Bir nevi devletin ekonomide ki yerinin neresi olduğunun tekrardan saptanması hedeflenmiştir.⁸¹

5 Nisan Kararlarıyla yapılması hedeflenen tasarılar istenilen doğrultuda gerçekleşmemiş ve bu istikrar programı arzu edilen amaca ulaşamamıştır. Kararın alınmasının ardından özelleştirme politikalarının başarısızlıkla sonuçlanması ve kamusal anlamda değişime yönelik çalışmaların yeterli ölçüde olamaması gibi sebepler kamusal harcamaların yükseliş trendine engel olamamıştır. Bu durum borçlanma kapısının çalınmasını da beraberinde getirmiştir.⁸²

5 Nisan Kararlarının etkisiyle yapılan devalüasyonlar sonucunda TL’de dolar ve marka karşılık yüksek oranlarda değer kaybı yaşanmıştır. Kararların etkisiyle oluşan bu ekonomik şok ile birlikte döviz kurlarında ki seyir ani bir yükseliş ile başlamış, zamanla gerilemiş ancak aynı düzeyine geri dönmüştür. 1 Amerikan Doları 42 bin TL’ye ulaşmış sonrasında yaklaşık 33 bin TL’ye gerilemiştir.⁸³

1.9. 2000 Yılı Sonrası Uygulanan Döviz Kuru Politikası

Türkiye’de 2000 yılına kadar farklı dönemlerde yaşanan ekonomi alanında ki değişimler hem ülke içinde hem de uluslararası piyasalarda ticari yapıyı ve mevcut parasal sistemi etkilemiş, bu etkiden reel sektör ve kamu sektörü de payını almıştır. Bu doğrultuda uygulanan döviz kuru politikasında da yeni bakış açıları oluşmuş ve ekonomik yapıdaki bozulmaların önüne geçebilmek maksadıyla düzeltme amaçlı politikalar uygulanması hedeflenmiştir. Bu politikaların ne olduğunu incelemeden

⁸¹ Salih Köse, ”24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması”, *DPT Planlama Dergisi*, 42. Yıl Özel Sayısı, s. 119-124.

⁸² Hasan Bülent Kantarcı, Rıdvan Karacan, ”Mali Disiplinin Sağlanması Açısından Türkiye IMF İlişkilerinin Değerlendirilmesi”, *Maliye Dergisi*, Sayı 155, Temmuz-Aralık 2018, s. 149.

⁸³ İlker Parasız, *Kriz Ekonomisi Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları*, Ezgi Kitabevi, Bursa 1995, s. 194.

önce Türkiye'nin IMF ile ilişkisine kısaca bakılacak olursa uygulanan döviz kuru politikasının temelleri de anlaşılmalı olacaktır.

IMF ile ilk kez 1961 yılında yapılan, ardından 1980 yılında tekrar imzalanan stand-by anlaşması ilkinde göre daha uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. 1984 yılının ardından stand-by anlaşmasının tekrar gündeme gelmemesine karşın kamusal alanda oluşan parasal baskının etkisiyle ülke ekonomik anlamda sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Bu sebeple IMF'e tekrar başvurulmuş ve 1994 yılını da kapsayan iki yıllık bir anlaşmaya gidilmiştir. Zor durumdan kurtulmaya yönelik yapılan bu anlaşmanın yanı sıra alınan 5 Nisan 1994 Kararları ile Türkiye ekonomisini iyileştirmeye yönelik çabalar istenilen etkiyi sağlayamamıştır. 1999 yılına gelindiğinde IMF ile yeni bir anlaşmaya gidilmiştir.⁸⁴

IMF ile yapılan anlaşmanın ardından Amerikan doları ve avronun dahil olduğu bir sepet oluşturulmuş (1 USD+ 0,77 Euro) ve döviz kuru nominal çapa olmuştur. Bu oluşturulan sepetin gün içinde alım ve satım için kullanılacak olan karşılığı neredeyse bir yıl önceden bildiriliyordu. Bu politika geçmişte ki ekonomi yapısıyla benzer noktalara sahipti. Yalnızca geçmiş döneme göre daha az miktarlarda nominal devalüasyon uygulanıyordu.⁸⁵ Bunun yanında enflasyon hedefi %25 olarak belirlenmiştir. Alınan kur çapasının üç yıllık süre dahilinde ilk yarısında belirlenen hedefe uygun olması, ikinci yarısında ise kontrollü dalgalanma şeklinde olması planlanmıştır. Ulusal paranın değerinin yüksek olması ve enflasyon rakamında istenilen sonucun elde edilememesinden kaynaklı olarak kur çapasının amacına ulaşamadığı hissedilmeye başlanmıştır.⁸⁶ Başlangıçta enflasyonist hedef doğrultusunda bir kur politikası uygulanması istenirken, sonra ki aşamada da "kademeli genişleyen bant" şeklinde gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Uygulanacak olan kur politikası para politikası ile eşanlı olarak işlemiş ve bu doğrultuda temel araç

⁸⁴ Mehmet Özçelik, "Türkiye-IMF İlişkileri", *Konya Ticaret Odası, Etüd-Araştırma Servisi*, s. 5-6.

⁸⁵ Asaf Savaş Akat, "Dalgalı Kur ve Para Politikası: Bir Parasal Kural Önerisi", *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, İstanbul 2004, s. 2.

⁸⁶ Ö. Selçuk Emsen, "Türkiye'de 1994-2001 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları", *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 95.

olarak: bankaların birlikte oluşturdukları para piyasası ile munzam karşılıklar, açık piyasa ve döviz piyasası saptanmıştır. Piyasada ki para, öncesinde belirlenmiş olan kurdan yabancı para satın almak suretiyle oluşturulmuştur. Yani likitide yalnızca döviz karşılığı oluşturulmuştur da denilebilir.⁸⁷

---

⁸⁷ Haydar Akyazı-Aykut Ekinci, "Türkiye'de 2000 Sonrası Uygulanan Para Politikası Stratejilerinin Makroekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi", *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı 1, 2009, s.347.

2. 2000 YILI SONRASINDA UYGULANAN DÖVİZ KURU POLİTİKASININ TİCARİ BANKALAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Türkiyede 2001 yılında dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesinin ardından döviz kurundaki değişimlerin ticari bankalar üzerinde yarattığı etkiye değinmeden önce sermaye piyasasının yapısından bahsetmek faydalı olacaktır. Çünkü ekonomiyi bir bütün halinde değerlendirdiğimizi ve değişkenlerin birbirleriyle etkileşim halinde olduklarını varsayarsak sermaye piyasasının döviz üzerinde yarattığı etki, başka bir açıdan bankacılık sektörünü ve bilanço yapısını da etkileyecektir.

2.1. Türkiye’de Sermaye Piyasasının Oluşumu

1970’li yılların ardından tüm ülkelerin serbestleşme politikaları yükselen bir ivme kazanmıştır. Bu nedenle sermaye hareketlerinin daha kolay gerçekleşmesi ve sınırsız bir hale bürünmesi hedefi doğmuştur. Bu politikalarda yaşanan değişim ve ilerlemenin Türkiye’ye yayılması 1980’den sonra olmuştur. O dönemde ülkede yaşanan tasarruf, bütçe ve dış ticaret açıklarının varlığı ve bu nedenle ülkede oluşan faiz ve döviz kurundaki yüksek değerler sebebiyle uluslararası fonların ilgisini çekme amacı oluşmuştur. Bu amaç doğrultusunda da sermaye piyasalarında yeni hazırlıklara ve yatırım araçlarına ulaşılabilirlik için birtakım planlamalara geçilmiştir.⁸⁸

Finansal serbestleşme hareketlerinin ilk örneği olarak kredi ve mevduat faizinin serbest bırakılması verilebilir. Ancak faizlerde ki serbestleşme adımıyla bankalar arasında meydana gelen rekabet, diğerlerine kıyasla daha küçük yapıda olan bankaların iflas etmesiyle neticelenmiştir.

Serbestleşmeyi ülke dışına da taşıyan bir diğer gelişme 1984 yılında, yerleşik olma şartı aranmadan ticari bankalarda döviz hesabı açabilme imkanının verilmesidir. Merkez bankası ticari bankalara devrettiği hakla dış piyasadan vadesi kısa olmak

---

⁸⁸ Erdem Bağcı, *Güncel İktisat Çalışmaları*, İstanbul 2020, s. 40.

koşuluyla kredi alma olanağı sunmuştur. Bu değişimlerin yanında faiz oranlarında ve enflasyonda yükselmeler meydana gelmiş, piyasalarda dengesizlikler oluşmuş ve birkaç yıl daha devam etmiştir. Döviz işlemlerinde oluşan spekülasyonlar sebebiyle döviz faiz oranı da artmaya başlamış, oluşan dengesizliğin sürekliliğine sebep olmuştur.

Bu başlangıç niteliğinde olan değişimlerin ardından finansal serbestleşme hususunda en önemli adım Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki kararlar atılmıştır.⁸⁹

2.1.1. Günümüz Sermaye Piyasasının Yapısı

“Sermaye piyasası, orta ve uzun vadeli ödünç verilebilir fonların, sermaye piyasası araçlarının alım satımı suretiyle tasarruf sahiplerinden fon talep edenlere aktarılmasını, bu şekilde söz konusu iki kesim arasında doğrudan finansman köprüsü kurulmasını sağlayan piyasanın adıdır.”

Para piyasasıyla beraber sermaye piyasası, finansal piyasanın temelini oluşturur. Finansal piyasa genel anlamda tasarruf fazlası olan diğer bir ifadeyle fon arz eden birimlerle fon ihtiyacı olan birimler arasında bir köprü niteliğindedir ve sermaye piyasası da buna benzer görevi üstlenmektedir.

Sermaye piyasasını birincil ve ikincil piyasalar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Burada birincil piyasanın anlamı söz konusu araçların ihraççı tarafından ilk kez piyasaya çıkarılıp talep edenlere satılmasıdır. İkincil piyasa ise önceden ihracı gerçekleşmiş olan sermaye piyasası araçlarının yatırımcılar arasında alım satım işleminin gerçekleştiği piyasa olarak tanımlanabilir. İkincil piyasa da spot ve vadeli piyasalar olarak ikiye ayrılır. Kısaca spot piyasa ilgili ürün ya da kıymetle alakalı işlemin yapılmasını takiben, karşılığı olan parayla bahsedilen ürün ya da kıymetin o

---

⁸⁹ Y.K. Öztürk, S. Kuşçu, "Finansal Serbestleşme: İlk Deneyimler ve Kriz", *dergipark.org.tr*, 2010, s. 18.

an el değiştirmesini sağlar. Vadeli piyasalarda ise alım satım işlemi o an yapılmasına rağmen ürün ya da kıymetin teslimatı daha ileri bir tarihte yapılır.

Sermaye piyasasının varlığı ve sürekliliği için önemli olan bazı faktörler vardır. Bu faktörlerden ilki fon talep ve arz eden birimlerdir. İkincisi bu birimlere ortaklık veya borç alacak gibi hukuki bir ilişki sağlayacak olan sermaye piyasası araçlarıdır. Üçüncüsü birimler arasında fon transferinin sağlanması ve bazı danışmanlık hizmetlerinin gerçekleşebilmesi için gerekli olan yardımcı kuruluşlardır. Bir başka unsur ise borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalardır.⁹⁰

2.1.2. Sermaye Piyasasının Zayıf Yönleri ve Yatırımcının Bakış Açısı

Çoğu tasarruf sahibi sermaye piyasasının yapısı ve işleyişi hakkında yetersiz bilgiye sahiptir. Bu bilgisizlik ve sistemin işleyişine hakim olmama durumu yatırımcının sermaye piyasasından uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Bu bilgisizlikten kaynaklı yapılamayan risk analizleri de yatırımcının bakış açısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanında bankaların sağladığı getiri ve imkanların detaylıca açıklanması sebebiyle tasarruf sahipleri bankaların hizmetlerine öncelik vermektedir.

Yurtiçi hane halkı ve tüzel kişilerin tasarruflarını kullanma şeklini mevduat ve sermaye piyasasına yöneltmeleri açısından incelediğimizde mevduata göre daha az oranda sermaye piyasası araçlarını değerlendirdikleri gözlemlenmiştir.

Sermaye piyasasının zayıf yönü olarak gösterilebilecek bir diğer sebep ise yatırımcıların sistemi güvenilir bulmamasıdır. 2015 yılında TSPB'nin yaptığı araştırmaya göre tercih edilen yatırım araçları sıralamasında hisse senedi en az tercih edilen yatırım aracı olmuştur. Bunun ilk üç sebebinin ise güvenilir olmaması, yatırımcı bilgisinin yetersiz olması ve riskli bulması sonucuna varılmıştır. Sayısal verilerin dışında yatırımcıların yorumlarından çıkan başka bir sonuçta; sermaye piyasası

⁹⁰ SPL, "Dar Kapsamlı Sermaye Piyasası Mevzuatı ve Meslek Kuralları", [1e233420-cf3f-4c.pdf \(spl.com.tr\)](#), (30.06.2020), s. 1-3.

araçlarına “kulaktan dolma bilgilerle” yatırım yapıldığı, yüksek risk taşıdığı için beklentilerin tam olarak karşılanamayacağıdır.⁹¹

Sermaye Piyasası Algı Araştırması Nitel Sonuçlar:

Birikim Yapma Nedenleri:

1. Gelecekte rahat etmek,
2. Yaşam kalitesini korumak,
3. Zor günler için

Finansal Yatırım:

1. Bankada biriktirmek,
2. Ev, arsa almak,
3. Altın, döviz,
4. Borsa
5. Bono

Borsa ve pay senedi:

1. Borsa güvensiz ve riskli bulunmakta,
2. Kaygı verici,
3. Şans işi,
4. Takip etmek gerekli,
5. Bilgi ve hız gerekli.

Pay senedi, tahvil, bono yatırımı:

- Mevcut yatırımcıların çoğunluğu pay senetleri, tahvil ve bonoya yatırım yapmamış.

---

⁹¹ TSPB , *Sermaye Piyasasının Geliştirilmesine Yönelik Öneriler ve Eylemler*, İstanbul 2018, s. 33-34.

- Bazılarının bankacılığıyla tahvil ve bono bağlı fonları bulunmakta, onlar da getirisinin büyük bir fark yaratmadığını düşünmekte.
- Daha önce pay senedine yatırım yapanlarsa hep zarar etmişler.

Mevduat Tercihi:

- Mevduatın getirisinin ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilir olması ve güvence altında bulunması cazip gelmekte. Kaynak: TSPB

2.2. Bankalar

Her ülke ekonomisinin olmazsa olmaz yapı taşlarının temelini bankalar ve bankacılık sektörü oluşturur. Gerek ekonomide ki işlevleri gerekse bireyler ve firmalar açısından ihtiyaç duyulan fon desteğini sağlamaları açısından, bankaların önemi yadsınamaz bir gerçekliğe sahiptir.

Banka; tasarruf sahiplerinden topladığı mevduat veya mevduata benzer yapıdaki paraları, tasarruf açığı olan ihtiyaç sahiplerine kredi şeklinde aktaran, bu temel işlevine ek olarak farklı biçimlerde finansal hizmetler de sunan kurumdur.⁹²

Sektör içinde aktif yapısı incelendiğinde en yüksek payı oluşturan mevduat bankaları, kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli mevduat bankası olmak üzere üçe ayrılır.⁹³

*Kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri Mevduat Bankası olarak tanımlanmıştır.*⁹⁴

⁹² Sadi Uzunoğlu, *Bankacılığa Giriş*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, s. 41.

⁹³ Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız" Mayıs 2018, s. 17.

⁹⁴ TBB, "5411 Sayılı Bankacılık Kanunu", *Bankacılık Kanunu (Türkçe).indd (tbb.org.tr)*, (07.06.2020), s. 15.

Mevduat ya da diğer bir ismiyle ticaret bankalarının bilinen en temel işlevi tasarrufları kabul edip bunları ticari krediye dönüştürmektir. Bu bankaların esas fon kaynağı öz kaynaklarına oranla daha çok paya sahip oldukları mevduatlardır. Bu sebepten dolayı ticari bankalar mevduat bankası olarak da isimlendirilir.⁹⁵ Ticari bankalar doğrudan finansal kiralama işlemi hariç birtakım bankacılık hizmetleri de sunmaktadır. Bu hizmetler şu şekilde sıralanabilir:

- Kredilendirme işlemleri, gayri nakdi kredi sağlama,
- Para transfer işlemleri,
- Döviz, altın, türevsel menkul değerlerin alım satım işlemi gerçekleştirme,
- Kredi kartı, havale, menkul kıymet alım satımına aracılık yapmak,
- Müşteri danışmanlığı ve portföy yönetim işlemi,
- Kiralık kasa ve finansal varlıkların saklanması yönelik hizmetler,
- Her türlü gişe işlemi.

Bankacılığın ana görevinin aracılık etmek olduğu söylenebilir. Bankalar fon fazlası olan kişi ya da kuruluşlar ile, işleyişlerini sürdürebilmek adına ek gelire ihtiyaç duyan kişi ya da kuruluşları biraraya getirip, aracılık faaliyetini üstlenen kuruluş olarak adlandırabilir. Bankalar bu aracılık görevini üstlenirken bazı risklerle de karşılaşabilirler. Bankalar sundukları hizmetler sayesinde ekonomide ki atıl fonların değerlendirilmesini sağlayarak piyasanın hareketli kalmasına destek olmaktadır. Toplanan fonların değerlendirilmesi ve fonların doğru yerlere yönlendirilmesi sağlanarak kaynakların daha verimli kullanılması ve karı yüksek olacak faaliyetlere öncülük edilmesi yönüyle de ekonomik anlamda gelişimin daha hızlı bir biçimde gerçekleşmesi gözlemlenir. Bankalar, kişilere göre ufak ölçekli olarak değerlendirilen fonları toplayıp bir havuz oluşturup bu fonların ölçeğini büyüterek kredilere çevirebilir.

---

⁹⁵ Sadi Uzunoğlu, *a.g.e.*, s. 15.

Mevduat bankaları piyasadan fon toplayarak satın alma gücü sağlarlar. Bankaların oluşturdukları çeklerin borç ödemelerinde araç olarak kullanılması bunun yanında bankaların hesaplar arasında kolayca para transferinin yapılması ve kredi kartlarının kullanımının artması banka parası yaratılmasına sebep olur. Banka parası geniş tanımlı para arzının en önemli kalemlerinden biridir. Para politikasının etkinliğinin artması için bankacılık sisteminin gelişmiş bir yapıya sahip olması gerekir. Merkez bankaları tarafından para politikasıyla ilgili kullanılan araçların hepsi bankaların gelişmişlik düzeyi yüksek olan ekonomilerde etkin bir rol üstlenecektir. Bankalar benimsedikleri kredilendirme sistemiyle piyasada ki gelir dağılımını etkileme gücüne sahiptir ve bu özelliğiyle uluslararası ticaretin olumlu yönde ilerleyişi açısından da önem taşır.⁹⁶

2.3. Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Önemi

Resmi gazetede yayınlanan bankacılık kanunu hükümlerince bankaların genel görevi finans piyasasında ki denge ve güvenin oluşturulup, kredi sisteminin faydalı ve amacına uygun biçimde devamlılığının sağlanması, tasarruf sahiplerinin haklarının güvence altına alınarak oluşabilecek olumsuz sonuçlara karşın önceden önlem almaktır.⁹⁷

Türk Bankacılık Sektöründe Aralık 2020 dönemi incelendiğinde 32 adet Mevduat Bankası, 14 adet Kalkınma ve Yatırım Bankası, 6 adet Katılım Bankası ve 2 adet TMSF Bünyesindeki Bankalar olmak üzere toplamda 54 adet banka hizmet vermektedir.⁹⁸ Toplam banka personel sayısı, Eylül 2020 itibariyle mevduat bankaları

⁹⁶ Öztin Akgüç, *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 7-8.

⁹⁷ TBB, [BANKACILIK KANUNU-5411 \(bddk.org.tr\)](http://bddk.org.tr) (1.11.2005)

⁹⁸ BDDK, *Bankalar bddk.org.tr*, (07.06.2020)

ile kalkınma ve yatırım bankaları açısından değerlendirildiğinde 186.654 kişidir. Eylül 2019 rakamlarına göre ise personel sayısı 189.507 kişi idi.⁹⁹

Yukarıda ki paragrafta da bahsedildiği üzere bankaların en çok bilinen ve hizmet verdiği işlevlerinden biri olan ihtiyaç sahiplerine kredi sağlama misyonudur. Eylül 2020 itibariyle sektörde en çok paya sahip olan mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının bir önceki yılın aynı 3 aylık dönemi incelendiğinde en çok kullanılan taşıt, konut ve ihtiyaç kredisi miktarları sırasıyla yüzde 59, yüzde 43 ve yüzde 68 oranında bir artış söz konusudur.¹⁰⁰

Bankalar ihtiyaç duyulan hizmeti sunabilmek ve hedefledikleri faaliyetleri gerçekleştirebilmek için bazı işlevsel ürünler sunmuştur. Bu ürünlere verilebilecek en iyi örnekler şunlardır:

- 1- Bireylerin kâğıt ve bozuk para taşımaya gerek kalmadan istenilen birim parayı tek bir karta sığdıran banka ve kredi kartları. Kişiye özel şifreler oluşturularak (günümüzde temassız şekilde de kullanılmaya başlanan) kullanılan bu kartlar, hayatı ve bankaların daha çok kişiye ulaşmasını kolay hale getirmiştir.
- 2- Kartların üzerindeki manyetik alan sayesinde en çok bilinen para yatırma ve çekme işlemlerinin yanı sıra birçok bankacılık işlemini bireysel olarak yapabilmeyi kolaylaştıran ATM'ler.
- 3- Yapılan alışverişlerin ödeme şeklinin daha pratik şekilde gerçekleşebilmesi ve özellikle kredi kartı kullanılarak yapılan ödemelerde büyük kolaylık sağlayan POS cihazları. Neredeyse tüm iş

⁹⁹ TBB, *Banka, Çalışan ve Şube Bilgileri*, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>, (Eylül 2020).

¹⁰⁰ TBB, *Tüketici Kredileri ve Konu Kredileri, Banka, Çalışan ve Şube, Bilgileri*, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>, (Eylül 2020).

yerlerinde bulunan bankaların sunduğu bu cihaz sayesinde, hem bireylerin hem de firma sahiplerinin alışveriş olanakları kolaylaşmıştır.

Eylül 2020 dikkate alındığında toplam banka kartı sayısı 181.116.590, toplam kredi kartı sayısı 73.856.831, toplam ATM sayısı 53.075 ve toplam POS sayısı 1.692.134 olarak güncellenmiştir. ¹⁰¹

Türk bankacılık sistem yapısı incelenirken günümüz teknoloji yapısını da dikkate alarak internet bankacılığını atlamamak gerekir. Zaman tasarrufu sağlaması, kullanıcıların istedikleri işlemi diledikleri zaman diliminde gerçekleştirebilmeleri gibi kolaylıklar sebebiyle internet bankacılığını kullanan kişi sayısı her geçen gün artmaktadır.

Tablo 1. İnternet bankacılığını kullanan müşteri sayısı¹⁰²

	Ekim-Aralık 2017	Ocak-Mart 2018
Bireysel müşteri sayısı (bin kişi)		
Aktif (son 3 ayda 1 kez giriş yapmış)	11.856	12.232
Kayıtlı (en az 1 kez giriş yapmış)	53.654	55.894
Kayıtlı (son 1 yılda en az 1 kez giriş yapmış)	21.801	21.907
Aktif/kayıtlı müşteri oranı (%)	22	22
Kurumsal müşteri sayısı (bin kişi)		
Aktif (son 3 ayda 1 kez giriş yapmış)	1.270	1.294
Kayıtlı (en az 1 kez giriş yapmış)	3.223	3.356
Kayıtlı (son 1 yılda en az 1 kez giriş yapmış)	1.688	1.701
Aktif/kayıtlı müşteri oranı (%)	39	39
Toplam müşteri sayısı (bin kişi)		
Aktif (son 3 ayda 1 kez giriş yapmış)	13.125	13.527
Kayıtlı (en az 1 kez giriş yapmış)	56.878	59.250
Kayıtlı (son 1 yılda en az 1 kez giriş yapmış)	23.488	23.608
Aktif/kayıtlı müşteri oranı (%)	23	23

Bunun yanında bankalar, finans sektörünün temelini oluşturup, sistemdeki işleyişin ve sahip olunan verilerin yorumlanması için bir kaynak niteliği taşımasının

¹⁰¹ Bankalararası Kart Merkezi (bkm.com.tr), POS, ATM, Kart Sayıları, <https://bkm.com.tr/pos-atm-kart-sayilari/>, (Eylül 2020).

¹⁰² TBB, *Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri Mart 2018*, <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/965/Dijital-Internet-Mobil-Bankacilik-Istatistikleri-Mart-2018.pdf>, (Haziran 2018).

yanında ekonomi piyasasının devamlılığını sürdürebilmesi için de sistemde önemli bir konuma sahiptir. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bankacılık sektöründen edinilen bilgiler sayesinde, kişilerin mevduatlarını hangi biçim ve oranda değerlendirdiği incelenerek vatandaşların sosyo ekonomik durumu hakkında fikir sahibi olmak kolaylaşmıştır.

2.4. Döviz Kuru ve Politikalarının Bankacılık Sektörüne Etkisi

Bankaların sahip oldukları varlık ve yükümlülüklerden dolayı kar ya da zarar etme durumları döviz kuru tarafından belirlenmektedir. Bankalar yabancı para cinsinden mevduat kabul ettiği gibi, yine yabancı para cinsinden borçlanma yoluna da gitmektedir. Tasarruf fazlası olanlardan topladıkları mevduatlar ile tasarruf açığı olanlara verdikleri kredilerin yanında, faaliyette buldukları yan dallarda vardır. Örneğin; verilen krediler yalnızca TL cinsinden değil, talep doğrultusunda döviz cinsinden de arz edilebilir. Öncesinde ise kredinin sağlanabilmesi için mudilerden döviz cinsinden mevduat toplanacaktır. Bu genel döngünün yanı sıra bankaların yapmış oldukları future, forward işlemleri de mevcuttur. Özellikle esnek döviz kuru politikasına sahip ülkeler açısından kurlardaki değişimler bankaların alacakları pozisyonları etkileyecektir.

1980 yılının ardından Türkiye ekonomisinin dışa açık bir politika izlemeye koyulmasıyla birlikte bankacılık sektörü de küresel anlamda çerçevesini genişletmek ve dış ticarete uyum sağlamak gibi amaçlar gütmeye başlamıştır. Bunun neticesinde de ülkeye yabancı kaynak girişleri artmış ve yurtdışında banka şubeleri açılmıştır. Sektörde 1980 yılının ardından yaşanan gelişmeler yeni bir finansal sistem oluşturması sebebiyle daha dikkat çekmektedir. Takip eden yıllarda ki gelişmeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Dövizin mali sisteme yönelmesi için 1982 yılında bankalara hesaplarında döviz pozisyonu bulundurma hakkı sunulmuştur. 1983 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında ki 28 sayılı kararla beraber bankalara serbest bir biçimde

döviz alma ve satma yetkisi verilmiş, ancak bu yetki TCMB'nin günlük olarak ayarladığı kur bandı içindeki limit doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu kararın bankacılık sektörüne başka bir artışı da hem vadeli hem de vadesiz olmak üzere döviz biçiminde mevduat biriktirme olanağı da sağlanmış olmasıdır. 1985 yılına gelindiğinde bankalar, döviz ile efektif alış ve satış kurlarını serbest bir biçimde belirleyebilme imkanına sahip olmuşlardır. Ancak bu durum piyasada istenmeyen sonuçlar doğurduğu için 1986 yılında yeniden TCMB kurları benimsenmiştir. 1990 yılında TL'nin tam konvertibl olmasının ardında yine takip eden yıllar içinde, oluşan para ikamesiyle birlikte bankalarda ki döviz tevdiatlarında önemli bir artış yaşanmıştır. 1994 yılına gelindiğinde artan döviz kurlarının etkisiyle bu artış daha da şiddetlenmiştir. Bu değişim bankacılık sektörünün bilanço yapısına da yansımıştır.¹⁰³

Yıllar bazında ki değerlendirmenin yanında döviz kurundaki değişmelerin bankacılık sektörüyle ilişki şu şekilde açıklanabilir:

Nominal döviz kurlarında beklenmeyen değişimler ve bunu takiben döviz kurlarına istinaden oluşan belirsizlikler piyasaya karşı güvensiz bir bakış açısının oluşmasına sebep olacaktır. Bu durum bireylerden reel sektöre kadar birçok farklı alanda etki yaratacak ve bu etki ülke ekonomisinin temel yapılarından olan bankacılık sektörünü de doğrudan kapsayacaktır. Çünkü bireyler ve firmalar hem yatırım amaçlı hem de ticari ilişkilerini sürdürebilmek için bankalarda ki döviz tevdiat hesaplarını kullanmaktadırlar. Böylece döviz kurlarında ve uygulanan politikalarda ki değişiklikler banka bilançolarına yansiyacaktır.¹⁰⁴

---

¹⁰³ Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu*, Gözden geçirilmiş 6. baskı Ezgi Kitabevi, s. 380-384.

¹⁰⁴ Erhan Akkaya "Finansal Koşulların Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri: Geleneksel ve Katılım Bankaları Karşılaştırması", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlik Tezi*, Ankara 2018, s. 12.

2.5. Bankacılık Sisteminde Risk Tanımı ve Basel Kriterleri

Bankacılık genel yapısı itibariyle risk unsurları içeren bir sektördür. Gerek yurt içi gerekse yurt dışı piyasada beklenen talep doğrultusunda hedefe uygun bir şekilde ilerlemenin yanı sıra kendi iç dengesini koruyarak karşılaşılabilecek olası riskleri asgari seviyelerde tutması beklenir. Önceden tecrübe edilen ya da ilk kez oluşabilecek risk unsurları için risk yönetim sisteminin oluşturulması önem arz etmektedir. Bu sistem oluşturulurken risklerin ana kaynağının ne olduğu tespit edilmeli ve tekrar karşılaşmamaya yönelik çözümler üretilmelidir.

Bankacılık sisteminde risk denilince akla ilk gelen tür likitide riskidir. *Bir işletmenin vadesi gelen mevcut ve diğer yükümlülüklerini karşılamaya yetecek düzeyde nakdinin bulunmaması riskini ifade eder.* Bankaların, başta krediler olmak üzere mevcut alacaklarının vadesinde gerçekleşen gecikmeler, sağlanan kredilerin geri dönüşünün gerçekleşmeme durumu, karlılıkta yaşanan düşüştü kaynaklı oluşan riskler, ülke çapında ya da uluslararası alanda yaşanan krizler vb. durumlar likitide riskine sebep unsurlar olarak gösterilebilir.¹⁰⁵ Bankaların likit olup olmamaları maliyet ve getiriler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bankalar kredi sağlama fonksiyonlarını gerçekleştirebilmek, yatırımlarda bulunmak, mevduat sahiplerinin haklarını doğru zamanda ve yeterli miktarda tedarik edebilmek için likit fon yaratmakla yükümlüdürler. Basel III kriterlerinde yapılan düzenlemelerle daha sağlam temellere dayanan bir likitide riski yönetiminin sağlanması amaçlanmaktadır.¹⁰⁶

Bankaların karşılaştığı diğer bir risk faiz oranı riskidir. Bankalar ihtiyaç sahiplerine belirlenen faiz oranı karşılığında kredi kullanırlar ve bu krediyi de fon fazlası olan mudilerinden yine faiz karşılığında topladıkları mevduatlarla sağlarlar. Fakat bazı zamanlarda kredi ile mevduatların vadelerinde ki farklılıklar ile fonlardaki faiz oranlarının değişken veya sabit olmaları gibi durumlardan kaynaklı olarak faiz oranı riskiyle karşılaşılması olasıdır. Faiz oranlarında meydana gelen zıt yönlü

¹⁰⁵ Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası, "İşletme Riski Yönetimi", s. 4.

¹⁰⁶ Murat Akkaya-Terane Azimli, "Türk Bankacılık Sektöründe Likitide Riski Yönetimi", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 55 Sayı: 638, s. 36-37.

değişimler, bankaların bilançosunda azalış eğilimi gösterebilir. Faiz oranı riskine Basel II Sermaye Uzlaşısı'nda ele alınmıştır.¹⁰⁷

Diğer risk türü kredi riskidir. Bankalar ihtiyaç sahiplerine kredi vermeden önce kredinin vadesinin, geri ödeme tutarının genel anlamda kredi planının nasıl olacağına dair bir sözleşme hazırlarlar. Müşteri tarafından imzalanan bu sözleşmelere uyulmaması sonucunda ve yükümlülüğün belirlenen süre içerisinde yerine getirilmemesi durumunda ortaya çıkan risk kredi riskidir. İlk etapta var olan kredi riskinin olmasına karşı sonradan ortaya çıkan kredi riski de vardır. Bankaların kredi vermeden önce, kredinin verileceği birey ya da kurumun hiç tanınmıyor olması başlı başına bir risktir ve bu durum ilk etapta var olan kredi riski olarak açıklanabilir. Bankaların kredi tanımlamadan önce müşterilerini kapsamlı bir biçimde araştırıp analiz etmesi ve güvenilirliğini teyit etmesi gerekir. Bunun yanında müşteri analizi doğru biçimde yapılmış olsa da, tahsis edilecek kredinin fiyatlanma aşamasının doğru yapılmaması da kredi riskine sebep olabilir. Kredi işleminin ilk aşamasında yapılan bu analizlere rağmen sonradan kredinin gecikmesi, belli bir kısmının ya da tamamının ödenmemesi gibi sorunlar ortaya çıkabilir. Bu sebeple bankaların her daim kredinin ödenmeme riskini göz önünde bulundurarak bir yol haritası çizmeleri gerekir.¹⁰⁸

Karşılaşılan diğer risk türü operasyonel risktir. *Banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçmasından, banka yönetimi ve personeli tarafından zaman ve koşullara uygun hareket edilmemesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile deprem, yangın, sel gibi felaketlerden veya terör saldırılarından kaynaklanabilecek zarar olasılığı*¹⁰⁹ olarak tanımlanmaktadır.

¹⁰⁷ N. Burak Akan, "Yapısal Faiz Oranı Riski Ölçümü", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 64, 2008, s. 73.

¹⁰⁸ Seyhan Çil Koçyiğit- Aysel Demir, "Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski ve Yönetimine İlişkin Bir Uygulama: Türkiye Garanti Bankası Örneği", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2014, s. 223-224.

¹⁰⁹ [mevzuat_0090.pdf \(bddk.org.tr\)](http://mevzuat.0090.pdf(bddk.org.tr))

Karşılaşılan diğerk bir risk türü döviz kuru riskidir. Döviz kuru riski, incelenen konu bakımından önem arz ettiği için Basel Kriterleri'nin ardından ayrı bir başlık altında incelenecektir.

Sabit döviz kuru sisteminin terk edilmesinin etkisiyle dövizde oluşan dalgalanma, 1970'li yıllarda yaşanan petrol kriziyle daha da tetiklenmiştir. Döviz piyasasında ki kötümser havayı bankacılık sektöründeki dalgalanmalar da takip etmiştir. Bu iki koldan ortaya çıkan sorunlara çözüm sağlayabilmek amacıyla Basel Komitesi kurulmuştur.

Basel Bankacılık Gözetim Komitesi, en başında petrol krizinin döviz piyasasını ve bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemesinden dolayı oluşsa da altta yatan birtakım amaçlar da bu oluşuma sebep olmuştur. Bu amaçlar şöyle özetlenebilir:

- Bankacılık sisteminin yapısında uluslararası anlamda gelişmelere hakim olmak,
- Sistemin genel güvenliğini ve denetleme için uygun teknikleri oluşturup, sürdürülebilirliğini sağlamak.

Basel Bankacılık Denetim Komitesi üyeleri finans piyasasında en etkili olan on üç ülkenin üst düzey yetkililerinden oluşmaktadır. Komitenin resmi biçimde yasal bir dayanağı olmamasına karşın Komite tarafından yapılan yönlendirmeler dikkate alınır ve uluslararası anlamda kabul görür. Bu yönlendirmeler fikirlerin ortak paydada buldukları noktada belli standartlar biçimindedir ve dünyaya belli bir bakış açısı kazandırma hedefindedir. Komite bu hedef doğrultusunda bankacılık sektörünün denetimi kapsamında eşitlik olması için çaba sarfetmektedir. Komitenin yasal yetkisi olmasa da, yapılan düzenlemelere ülkelerin uymaması durumunda risk primlerinde negatif yönlü bir etki söz konusu olabilmektedir. Komite doğru ve güvenilir bankacılık sektörüne ilişkin birtakım şartlar belirlemiştir. Bu şartlar; bankaların faaliyet izni,

yönetim yapısının nasıl olacağı ve mevcut sorumluluklar, bilgilendirmenin şeffaflığı, denetim yetkililerinin kanuni hakları, sınır ötesi bankacılık şeklinde özetlenebilir.¹¹⁰

1988 yılında “*Basel I Kriterleri*” adı altında, Basel I Sermeye Uzlaşısı kurulmuştur. Bununla birlikte bankaların çalışma kuralları belirlenmiş ve karşılaşılabilecek krizlere karşı sağlam bir yapı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Sermaye Yeterlilik Rasyosu ortaya çıkmıştır ve şu şekilde formülizde edilir:

$$\text{Sermaye Yeterliliği Rasyosu(SYR)} = \text{Toplam Sermaye} / \text{Kredi Riski} \geq 8\%$$

1997 yılında SYR piyasa riski kavramı da dahil olmuş ve 97’den rasyo şu şekilde güncellenmiştir:

$$\text{Sermaye Yeterliliği Rasyosu(SYR)} = \text{Toplam Sermaye} / \text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski} \geq 8\%$$

Zamanla Basel I sermaye uzlaşısının uygulama biçimiyle ilgili kullanılan yöntemlerde birtakım yetersizlikler keşfedilmiş ve eleştiriler meydana gelmiştir. Bu eleştiriler şu şekilde özetlenebilir:

-Banka sermayesinin yalnızca kredi riskini ön planda tutmuş olması, banka faaliyetleri kapsamında ki operasyonel risk ve likitide riskini önemsememesi,

- Kredi risk duyarlılığında gerçekleştirilen ölçümün yetersiz bulunması, kredi riski ölçülürken yalnızca beş ayrı risk ağırlığı kullanılarak ölçülmesi, ölçülen risk ağırlıklarının uygulanacağı kalemlerin oluşturulmasında OECD üyesi olma durumuna göre belirlenmesi,

---

¹¹⁰ Oğuz Yıldırım, ”Türk Bankacılık Sisteminde Basel Kriterleri “, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* Cilt: 52 Sayı: 609, 2015, s. 10.

- Bankaların birbirinden farklı koşul ve durumlarda faaliyet gösteriyor olmalarına rağmen, bu durum dikkate alınmadan hepsi için bir tek yöntemin kullanılıyor olması,
- Finans piyasalarındaki fiyat değişimlerinin yeterli düzeyde incelenmemesi.

Ortaya çıkan bu yetersiz yapının neticesinde daha hassas ve dikkatli bir risk ölçüm yöntemi oluşturulması sonucuna varılmış ve 2004 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından, Basel II Yeni Sermaye Uzlaşısı yayımlanmıştır.¹¹¹ Basel II, Basel I'in devamı niteliğinde olduğundan tamamiyle yeni bir oluşum olarak değerlendirilmemelidir. Ancak önerilen fikirler ve eklenen yeni maddeler doğrultusunda birtakım önemli değişimler de söz konusudur. Basel II Yeni Sermaye Uzlaşısı'nda , bankacılık sektörünün ana işleviyle ve bankaların sermaye yeterliliğiyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bankaların, tasarruf sahibi olanlardan topladıkları fonları, ihtiyaç sahiplerine kredi olarak aktarması işlevi temel bankacılık hizmeti olarak bilinmektedir. Ancak bankalar bu hizmeti sunarken verilen kredinin zamanında ya da hiçbir şekilde geri ödenmemesi gibi bir riskle karşılaşabilirler. Bankaların taşıdığı bu kredi riski, piyasa riskini de beraberinde getirecektir. Diğer bir açıdan incelendiğinde ise tasarruf sahiplerinin bankalara yatırdıkları mevduata zamanında faiz ödemesi yapılması için de kredi sağlanan birey veya kurumlardan ödemelerin düzenli olarak alınması gerekir. Bu durum kredi ve piyasa riskine ek olarak faaliyetlerini sürdürebilmeleri için de yeni bir risk oluşmasına sebep olacaktır. Bankaların olumsuz sonuçlar yaratabilecek kredileri ile diğer risk unsurlarına karşı güvenli olabilmeleri için yükümlülüklerine karşın, bulundurmaları gereken sermayenin ne kadar olması gerektiği ve bu sermayenin minimum seviyesinin ne kadar olacağı hesabı önem arz etmektedir. Basel II düzenlemesi de, bankacılık sektörünün güvenli bir biçimde işleyişini sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu minimum sermaye

---

¹¹¹ Ali Erdoğan, "Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 16 Sayı 1, 2014, s. 145-150.

ile bu sermayenin nasıl hesaplanacağını tekrardan düzenlemiştir.¹¹² Basel II Sermaye Yeterliliği Rasyosu şu şekildedir:

Banka Sermaye Katsayısı (min. 8%) = Toplam Sermaye/ Risk Ağırlıklı Aktifler

Burada Risk Ağırlıklı Aktifler üç tanedir. Bunlar;

- Piyasa riski(kısmi olarak değişkenlik gösterdi),
- Kredi riski (yüksek oranda değişiklik söz konusu),
- Operasyonel risk (yeni eklendi).

Basel II Yeni Sermaye Uzlaşısının ardından uluslararası finansal otoriteler mevcut riskleri en aza indirmek ve önceye göre daha esnek yapıda finansal sistem oluşturmak amacıyla Basel III sermaye düzenlemesini oluşturmuşlardır. Basel III'ün temel başlıkları; sermayenin kalitesinin artırılması, risk ağırlıklı aktifleri geliştirilmesi, minimum sermayenin yükseltilmesi, küresel likitide oranı ve kaldıraç oranları olarak sıralanabilir.¹¹³

Basel III kriterleri ile hedeflenen konular şunlardır:

- Sebebinin ne olduğuna bakılmaksızın, ekonomi piyasasında yaşanan olumsuz değişkenlere karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının güçlendirilmesi,
- Var olan risk yönetim planının geliştirilmesi, kurumsal yönetim adına da gelişmeler sağlanması,
- Bankacılık işlemlerinin daha şeffaf bir biçimde yürütülmesi ve kamuya sunulacak bilgilerin daha kapsamlı olmasını sağlamak,

¹¹² Güler Aras, "Basel II Bankacılık Düzenlemelerinin Ekonomiye ve Reel Sektöre Yansımaları", (deloitteacademy.com.tr), 2007, s. 5.

¹¹³ Ercan Türküner, TBB, "Basel III Likidite Düzenlemeleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellemesi", 2016, s. 43.

- Genel anlamda bankaların olumsuz piyasa koşullarına karşı dayanıklılığının artırılması.¹¹⁴

2.5.1. Döviz Kuru Riski

Altın standardının hâkim olduğu dönemlerde herhangi bir ülkenin ulusal para değeri, var olan altın miktarıyla belirleniyor ve bu yapı direkt olarak ödemeler dengesini denkleştiriyordu. Ardından rezerv para konumuna geçen Amerikan doları, sistemin ihtiyaçları için yeterli olamamış ve onu takip eden Bretton Woods sistemi de terkedilmiştir. Sabit kur sisteminin terk edilmesinin ardından ise ülke paralarının değerleri piyasa tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Bunun neticesinde bilhassa dışa açık ekonomik yapı güdümünde olan ülkeler için kur kavramı önem arz etmeye başlamıştır. Döviz kuru gerçeğinin ekonomide var olması kur riskini de beraberinde getirmiştir.¹¹⁵ Kur riskinin makro açıdan büyük etki yaratmasının yanında daha özele inildiğinde; bireylerin, firmaların, bankacılık sektörünün bu riskten etkilendiği görülmektedir.

Bankaların mali tabloları incelendiğinde; TL dışında diğer parasal varlık ve yükümlülüklerin mevcut olduğu görülmektedir. Döviz kurunda ortaya çıkan değer farklılıkları doğrudan bankaların varlık ve yükümlülükleri etkileyecek, eğer kur değişimi nedeniyle bu kalemlerde zarar meydana gelirse banka, kur riskiyle karşı karşıya kalacaktır.¹¹⁶

Mevcut piyasalar arasında döviz piyasası tartışmasız en büyük ve en likit olandır. Uluslararası piyasalarda ve döviz kurlarında hızlı ve çoğu zaman büyük hareketlerin oluşumu günümüzde sıradan bir hal almıştır. Hal böyle olunca finansal

¹¹⁴ Eymen Gürel-Esra Burcu Bulgurcu Gürel-Neslihan Demir,"Basel III Kriterleri", *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1 Sayı 3-4, Ankara 2012, s. 18.

¹¹⁵ İlker Şadi İşleyen,"Döviz Kuru Riskini Azaltmanın En Etkin Yolu Forward İşlemleri" *İSMMMO*, 2011, s. 178.

¹¹⁶ Hakan Ertürk,"Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Risk Yönetimi", *Dergipark Denetim Dergisi*, 2010, s. 67.

kayıp ihtimalini en aza indirmek için bankaların döviz riskini ölçmek ve yönetmek adına çalışmalar yapması gerekir.

Döviz riski bankalar tarafından sağlanan özel pozisyonlarla sınırlı değildir. Mevcut döviz hesaplarına ek olarak diğer müşteri odaklı işlemlerde risk oluşturabilir. Müşterilere sağlanan yabancı para cinsinden borçların karşılığının zamanında ya da hiçbir zaman ödenmemesi gibi durumlar ortaya çıkabilir. Bu yüzden öncesinde önlem amaçlı hedge (koruma) işlem yapılmalıdır. Bankaların döviz pozisyonlarından sağlayacakları, döviz riskinden kaynaklı oluşacak kar veya zararın doğru bir biçimde değerlendirilmesi zordur. Ancak özellikle ticari bankaların döviz hareketlerinin olumlu ya da olumsuz sonucuyla alakalı bir değerlendirme yapmaları gerekir. Döviz riskinin belirlenmesi ve izlenmesi bankaların faaliyetlerinin kapsamına ve niteliğine göre değişecektir. Genel anlamda periyodik olarak (en az altı aylık) stres testi yapılması tavsiye edilir.¹¹⁷

Ticari bankalar uluslararası yatırımlarda buldukları için döviz kurundaki değişikliklerden etkilenirler. Oluşan değişimler bankaların nakit akışını ve karlılığını etkileyecek ve değerini belirleyecektir. Hualı Huang döviz kuru oynaklığının sebebinin ticari bankaların elinde tuttukları döviz pozisyonlarının değerinden kaynaklı olduğu görüşünü savunmaktadır.¹¹⁸

Döviz kuru riski sadece kurlardaki değişimlerden kaynaklı olarak değil, piyasadaki yabancı paraların kendi aralarında ki değerlerinin değişimiyle ortaya çıkması mümkün olan kaybı da ifade eder. Ortaya çıkan risk, bankaların gelirlerini, nakit akımlarını, aktif yapısını olumsuz etkilemesinin yanında özkaynaklarında da negatif sonuçlar doğurabilir.

¹¹⁷ Isle of Man Financial Services Authority, "Foreign Exchange Risk Management", <https://www.iomfsa.im/> 2017, s. 3-9.

¹¹⁸ Baoqian Wang-Tingting Cao- Shu Wang, "The Researches on Exchange Rate Risk of Chinese Commercial Banks Based on Copula-Garch Model", *Modern Economy*, 2014, s. 542.

Bankaların yabancı para pozisyonları değerlendirildiğinde; bankanın aktif ve pasifinde eşit miktarda ve aynı cinsten yabancı para bulunmadığı zaman ortaya çıkan kur riski, ülke parasının yalnızca değerinin düşmesinden kaynaklı değil, herhangi bir bankanın döviz pozisyonundaki yabancı paraların paritelerindeki değişimden kaynaklı olan parite riski ve aktif ve pasifteki pozisyonlar tutar bakımından eşit olsa dahi vadeden kaynaklı dengesizliklerin vadeli işlemler piyasalarında yok edilmesi için yapılan girişimler neticesinde meydana gelen swap oranı ve baz riski mevcuttur.¹¹⁹

2.6. Bankaların Bilanço Yapısı ve Risklerin Bilanço Üzerindeki Etkileri

Önceki başlıkta bankaların karşılaştığı riskler hakkında genel bir tanımlama yapılmış olup, bu bölümde risklerin ortaya çıkma nedenlerinin detayları ve banka bilançosuna yansımaları hakkında bilgi verilecektir.

Bilanço, belli bir tarih aralığındaki mali durumu ortaya koyan, bankanın varlıklarıyla borçlarını bunun yanında özkaynak yapısını aktif ve pasif biçiminde en doğru şekilde yansıtan tablo olarak adlandırılır.

Bilançoda ki aktif kısım paraya çevrilebilme hızına, pasif kısım ise ödeme hızına göre düzenlenir. Bilançonun aktif bölümünü borç bakiyesi veren hesaplar, pasif bölümünü ise alacak bakiyesi veren hesaplar oluşturur. Varlıkların bilançoda gösterilebilmesi için, geleceğe bakıldığında iktisadi anlamda kullanılacak haklara bankanın sahip olması ve bu hakların doğru bir biçimde ölçülebilen maliyet ya da değerinin olması gerekir. Tutarı tamamen kesinleşmemiş olan alacaklarla ilgili bir işlem yapılmaz. Eğer bu tür alacaklar mevcutsa aktif kalemlere ait dipnotlarda gösterilebilir.

Yükümlülüklerin bilançoda gösterilebilmesi için ise, ekonomik açıdan fayda sağlayan kaynakların banka dışına çıkma durumunun olması ve bu durumun

---

¹¹⁹ Hüseyin Selimer-Süleyman Kale, "Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Para İşlemleri", *Dergipark*, 2012, s. 43.

sağlanabilmesi için gerekli olan tutarın doğru ve güvenilir biçimde ölçülmesi gerekir. Tutarı mutlak olarak saptanamamış ya da uyuşmazlığın mevcut olduğu durumlarda dahil, bankanın tutarı tahmini olarak bilinen tüm yabancı kaynakları tespit edilip bilançoda gösterilmelidir.

Bilanço dışı hesaplar, banka bilançosunun iki önemli kalemi olan aktif ve pasif hesabını direkt olarak ilgilendirmeyen, müşteriler için oluşturulmuş gayrinakdi kredileri ve ileri bir zamanda borç ya da alacak oluşturma ihtimali olan hak ve yükümlülükler ile takibi banka açısından faydalı olacağı düşünülen bilgileri izlemek maksadıyla kullanılan hesapları ifade eder.¹²⁰

BANKA BİLANÇOSU

AKTİF KALEMLER

I.NAKİT DEĞERLER VE MERKEZ BANKASI

II.GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KAR/ZARARA YANSITILAN FV (Net)

2.1 Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar

2.1.1 Devlet Borçlanma Senetleri

2.1.2 Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değerler

2.1.3 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Varlıklar

2.1.4 Diğer Menkul Değerler

2.2 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar/Zarara Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan FV

2.2.1 Devlet Borçlanma Senetleri

2.2.2 Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değerler

2.2.3 Krediler

2.2.4 Diğer Menkul Değerler

---

¹²⁰ Cemal İbiş Özgür Çatıkkaş-Neşe Çoban Çelikdemir, "Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar", TBB, 2018, s. 93.

III.BANKALAR**IV.PARA PİYASALARINDAN ALACAKLAR**

4.1 Bankalararası Para Piyasasından Alacaklar

4.2 İMKB Takasbank Piyasasından Alacaklar

4.3 Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar

V. SATILMAYA HAZIR FİNANSAL VARLIKLAR (Net)

5.1 Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değerler

5.2 Devlet Borçlanma Senetleri

5.3 Diğer Menkul Değerler

VI. KREDİLER VE ALACAKLAR

6.1 Krediler ve Alacaklar

6.1.1 Bankanın Dahil Olduğu Risk Grubuna Kullan. Kred.

6.1.2 Devlet Borçlanma Senetleri

6.1.3 Diğer

6.2 Takipteki Krediler

6.3 Özel Karşılıklar (-)

VII. FAKTORİNG ALACAKLARI**VIII. VADEYE KADAR ELDE TUTULACAK YAT. (Net)**

8.1 Devlet Borçlanma Senetleri

8.2 Diğer Menkul Değerler

IX. İŞTİRAKLER (Net)

9.1 Özkaynak Yöntemine Göre Muhasebeleştirilenler

9.2 Konsolide Edilmeyenler

9.2.1 Mali İştirakler

9.2.2 Mali Olmayan İştirakler

X. BAĞLI ORTAKLIKLAR (Net)

10.1 Konsolide Edilmeyen Mali Ortaklıklar

10.2 Konsolide Edilmeyen Mali Olmayan Ortaklıklar

XI. BİRLİKTE KONTROL EDİLEN ORTAKLIKLAR (İŞ ORTAKLIKLARI) (Net)

11.1 Özkaynak Yöntemine Göre Muhasebeleştirilenler

11.2 Konsolide Edilmeyenler

11.2.1 Mali Ortaklıklar

11.2.2 Mali Olmayan Ortaklıklar

XII. KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR

12.1 Finansal Kiralama Alacakları

12.2 Faaliyet Kiralaması Alacakları

12.3 Diğer

12.4 Kazanılmamış Gelirler (-)

XIII. RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR

13.1 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlılar

13.2 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar

13.3 Yurtdışındaki Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlılar

XIV. MADDİ DURAN VARLIKLAR (Net)**XV. MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR (Net)**

15.1 Şerefiye

15.2 Diğer

XVI. YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLER (Net)**XVII. VERGİ VARLIĞI**

17.1 Cari Vergi Varlığı

17.2 Ertelenmiş Vergi Varlığı

XVIII. SATIŞ AMAÇLI ELDE TUTULAN VE DURDURULAN FAALİYETLERE**İLİŞKİN DURAN VARLIKLAR (Net)**

18.1 Satış Amaçlı

18.2 Durdurulan Faaliyetlere İlişkin

XIX. DİĞER AKTİFLER**AKTİF TOPLAMI****PASİF KALEMLER****I. MEVDUAT**

1.1 Bankanın Dahil Olduğu Risk Grubunun Mevduatı

1.2 Diğer

II. ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL BORÇLAR**III. ALINAN KREDİLER****IV. PARA PİYASALARINA BORÇLAR**

- 4.1 Bankalararası Para Piyasalarına Borçlar
- 4.2 İMKB Takasbank Piyasasına Borçlar
- 4.3 Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar

V. İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER (Net)

- 5.1 Bonolar
- 5.2 Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler
- 5.3 Tahviller

VI. FONLAR

- 6.1 Müstakriz Fonları
- 6.2 Diğer

VII. MUHTELİF BORÇLAR**VIII. DİĞER YABANCI KAYNAKLAR****IX. FAKTÖRİNG BORÇLARI****X. KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR**

- 10.1 Finansal Kiralama Borçları
- 10.2 Faaliyet Kiralaması Borçları
- 10.3 Diğer
- 10.4 Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)

XI. RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN. BORÇLAR

- 11.1 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlılar
- 11.2 Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar
- 11.3 Yurtdışındaki Net Yatır. Riskinden Korunma Amaçlılar

XII. KARŞILIKLAR

- 12.1 Genel Karşılıklar
- 12.2 Yeniden Yapılanma Karşılığı
- 12.3 Çalışan Hakları Karşılığı
- 12.4 Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)
- 12.5 Diğer Karşılıklar

XIII. VERGİ BORCU

- 13.1 Cari Vergi Borcu
- 13.2 Ertelenmiş Vergi Borcu

XIV. SATIŞ AMAÇLI ELDE TUT. VE DURD. FAALİYETLERE İLİŞKİN DURAN VARLIK BORÇLARI (Net)

14.1 Satış Amaçlı

14.2 Durdurulan Faaliyetlere İlişkin

XV. SERMAYE BENZERİ KREDİLER

XVI. ÖZKAYNAKLAR

16.1 Ödenmiş Sermaye

16.2 Sermaye Yedekleri

16.2.1 Hisse Senedi İhraç Primleri

16.2.2 Hisse Senedi İptal Kârları

16.2.3 Menkul Değerler Değerleme Farkları

16.2.4 Maddi Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Farkları

16.2.5 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Yen. Değ. Farkları

16.2.6 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Yeniden Değ. Farkları

16.2.7 İştirakler, Bağlı Ort. ve Birlikte Kontrol Edilen Ort. (İş Ort.) Bedelsiz Hisse Senetleri

16.2.8 Riskten Korunma Fonları (Etkin kısım)

16.2.9 Satış Amaçlı Elde Tutulan ve Durdurulan Faaliyetlere İlişkin Duran Varlıkların Birikmiş Değerleme Farkları

16.2.10 Diğer Sermaye Yedekleri

16.3 Kâr Yedekleri

16.3.1 Yasal Yedekler

16.3.2 Statü Yedekleri

16.3.3 Olağanüstü Yedekler

16.3.4 Diğer Kâr Yedekleri

16.4 Kâr veya Zarar

16.4.1 Geçmiş Yıllar Kâr/ Zararı

16.4.2 Dönem Net Kâr/ Zararı

16.5 Azınlık Payları

PASİF TOPLAMI

Kaynak: [Kitap-Banka Muhasebesi_s.new.pdf \(tbb.org.tr\)](http://www.tbb.org.tr/Kitap-Banka_Muhasebesi_s.new.pdf)

Likitide riski: Herhangi bir şirket bilançosu için likitide durumu ne kadar önemliyse, aynıısı banka bilançosu için de geçerlidir. Likitide yetersizliğinden kaynaklı olarak oluşan risk bankalar açısından fonlama ihtiyacından kaynaklı ya da piyasa

kaynaklı risk olabilir. Fonlama ihtiyacından kaynaklı likitide riskinde bankanın cari ve gelecek nakit akışı, teminat ihtiyaçlarını istenilen biçimde karşılayamama ihtimalidir. Piyasa kaynaklı likitide riskinde bankanın, piyasanın mevcut işleyişinin olumsuz yönde seyretmesi durumunda pozisyonu karşılamakta zorluk çekme ihtimalidir.

Bankaların karlarını en yüksek seviyede tutmayı hedeflediklerini varsayarsak, yapmaları gereken ilk şey maliyeti düşük olan fonları toplayıp, elde edilen fonlara daha yüksek bir fiyat biçip o fonu plase etmektir. Bankalar bu işlemi gerçekleştirirken bilanço yapılarını göz önünde bulundurarak hareket etmelidirler. Çünkü aktif ve pasif kalemleri arasında vade ve faiz yönünden bir etkileşim söz konusu olacaktır. Banka bilançosunu likitide ve karlılık olarak karşılaştırdığımızda zıt yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılır. Yani bankaların istenilen karı elde edebilmeleri için bilançolarında az miktarda likit aktif bulundurmaları gereklidir. Başka bir açıdan incelendiğinde ise bankalar tarafından, her an pasiften çıkabilme ihtimali olan nakit ya da mevcut kredi taleplerinin karşılanma durumu söz konusu olduğu zaman likitide ihtiyacı duyulur. Bu sebeplerden dolayı bankalar hem karlılıklarını korumak hem de likitide riskiyle karşı karşıya kalmamak adına kısa vadeli likitide ihtiyacını iyi bir şekilde belirlemesi ve bilançonun aktif kaleminde gerekenden fazla likit fon tutmaması gerekir.

Bankalar likitide ihtiyaçlarını giderebilmek için ya aktif ya pasif ya da her ikisini birden değerlendirip, likitide ihtiyaçlarını karşılayabilirler. Aktif kalemini değerlendirmeyi düşünen bir banka likitide ihtiyacı için nakit değerler ve yurtiçi, yurtdışı bankalardan oluşan birincil rezervler olarak tanımlanan kasa mevcudu Merkez Bankasındaki mevduat ya da karşılıklarla diğer bankalardaki mevcut varlıkları kullanacaktır. Likitide ihtiyacı ya da ortaya çıkan likitide riskini karşılayabilmek için birincil rezervlerin yetersizliği sonucunda finansal varlıklardan oluşan ikincil rezervler tercih unsurunu oluşturur. Bankalar sahip oldukları bu aktifleri nakte çevirebilmek maksadıyla satış işlemi gerçekleştireceklerdir. Fakat ikincil rezervlerin nakte çevrilme aşaması bankaya mali açıdan bir külfet yaratacaktır. Çünkü banka sahip olduğu

kıymetin gelecekteki değerinden vazgeçmiş olacaktır. Buna ek olarak alım satım arasındaki fiyat farkıda bankanın maliyeti olarak gösterilebilir.

Likidite ihtiyacını pasif kaleminden değerlendirmeyi düşünen bir banka para piyasasından elde edilecek fonları ve mevduatları kullanacaktır. Bankaların en önemli pasif kalemi olan mevduatlar likitide ihtiyacı halinde faizlere ve ayrılması gerekli olan zorunlu karşılıklara rağmen mevduat toplarlar. Tabii bankalar, mevcut mevduata ek olarak yenisini dahil edebilmek için artı bir zamana ve maliyete de ihtiyaç duyacaklardır. Tüm bu sebeplerden dolayı bankalar kısa vadede likitide ihtiyaçlarını giderebilmek adına para piyasalarından faydalanacaklardır.¹²¹

Faiz oranı riski: faiz oranlarında ortaya çıkan zıt yönlü değişimlerin bankanın finansal yapısında oluşturduğu etkidir. Faiz riskini genel anlama uyarlıysak, bankaların aktif ve pasif vade yapılarının birbirinden farklı olması sebebiyle ortaya çıkan bir risktir. Faiz oranlarındaki değişimlerin hem aktif hem de pasif kalemi için aynı oranda yansıdığını düşünürsek bankalar birtakım risklerle karşı karşıya kalır. Bunlardan ilki gelir riskidir. Bankalar vade yapısı kısa olan kaynakları kullanarak orta ya da uzun vade yapısında varlıkları fonladığı için faiz oranlarında beklenmeyen bir artış bankanın Net Faiz Geliri'nde düşüş ile neticelenecektir. bu da bankanın Net Faiz Marjı'nın gerilemesine sebep olacaktır. Aksi durumda yani faiz oranlarında gerçekleşecek olan bir düşüş halinde tam tersi bir durum yaşanacaktır. Bankaların aktif ve pasif yönetimini doğru ve verimli bir biçimde gerçekleştirebilmesi için net faiz marjını yükseltmesi ya da marjın mevcut konumunu koruması gerekir. Faiz oranı riski içinde değerlendirilecek diğer risk; yeniden fiyatlandırma veya değer riskidir. Faiz oranlarındaki değişimler sadece gelir etkisi değil, değer riskini de doğurabilir. Sabit getiri veya maliyete sahip varlık ya da yükümlülükler faiz oranlarında meydana gelen değişimlerden değer anlamında etkilenmektedir. Faiz oranlarındaki dalgalanmalar varlık ve yükümlülüklerin bugünkü değerinin değişmesine sebep olmaktadır. Ortaya

---

¹²¹ Sadi Uzunoğlu, *a.g.e.*, s. 172-174.

çıkan bu değişim bankanın yararına gerçekleşirse bankada değer artışına, zararına gerçekleşirse bankada değer azalışına sebep olacaktır.¹²²

Kredi riski: kredi riski içsel ya da dışsal sebeplerden kaynaklı olabilir ve bu riskin ortaya çıkması banka bilançosunda birtakım sonuçlar yaratır. Bankaya kredi borcu olan kişinin borcunu ödeyemez hale gelmesi yani borcun temerrüte düşmesi durumunda banka bazı avantajlardan feragat etmek zorunda kalacaktır. Banka, tam ve zamanında ödenen krediyi piyasada o an mevcut olan faiz oranını baz alıp yeni kredi kullanarak değerlendirebilir. Oysa ki kredinin ödenmemesi durumunda banka bu gelir olanağını kaybetmiş olur. Ayrıca banka bilanço üzerinde ki bir başka etkisi de alacağın tahsili geciktiği için zorunlu karşılık ayırma durumunun ortaya çıkmasıdır.¹²³ Karşılık, bankaların aktif kaleminin en önemli alt başlığı olan kredi alacaklarının geri ödenmeme ihtimali için ayrılan ihtiyatlar olarak tanımlanabilir. Bankalar, herhangi bir zararla karşılaşsalar dahi ayırdıkları karşılıklar sayesinde genel işleyişini sürdürmeye devam ederler ve yine bu karşılıklar sayesinde varlıklarının değerini belli bir seviyede tutmaya destek olurlar.¹²⁴

2.6.1. Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi

Bankalar karşılaştıkları risklerin bilançoya olumsuz yönde ki etkisini minimum seviyede tutabilmek adına Aktif Pasif yönetimini doğru bir biçimde yapmakla mükelleflerdir. Aktif Pasif yönetimi, bankaların genel işleyişini önemli ölçüde etkileyen aktif ve pasif kalemlerinin doğru şekilde, karlılığın ve likiditenin önemsenerek çift yönlü yönetilmesi işlemidir. Aktif pasif yönetimi tüm riskleri değil sadece bilançoda gözlenen riskleri kapsar.

¹²² Sadi Uzunoğlu, *a.g.e.*, s. 188-191.

¹²³ C. Tansel Tuğcu- Ekrem Erdem- Faik Çelik-Talip Torun-Selahattin Togay-Delim Kayhan-Halil Altıntaş-E. Hakan Ergeç- Metin Toprak, *Bankalarda Kredi Yönetimi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2531, 2013, s. 194.

¹²⁴ Ferhat Sayım- Muhammed Ardiç- "Banka Bilançolarındaki Kredi Karşılık Kalemlerinin Dışa Yansıma Biçimleri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 3-4, 2012, s. 301.

Aktif pasif yönetiminin yapılma amacının yukarıda açıklanan risklere ek olarak, faiz oranlarının değişken yapısı, mevduat yapısındaki değişiklikler, faiz oranlarını belirleme işleminin serbest olması, faiz dışı giderlerinin gelirlerine göre daha fazla artması gibi sebeplerden kaynaklı olduğu söylenebilir.

1970’li yılları takiben faiz oranlarında meydana gelen sürekli değişimler, öncesinde oranlardaki değişimlerin tahmin edilme ihtimalini zorlaştırmıştır. Oranlardaki değişim istikrarlı bir yol çizmesi mevduat, kredi ve yatırım politikalarının aktif pasif yönetiminde bir bütün halinde değerlendirilmesine sebep olmuş ve faiz oranlarının etkisi göz ardı edilerek bu üçlünün bankaya istikrarlı bir biçimde gelir sağlamasından dolayı aktif pasif yönetiminde değerlendirilmesi zorunlu bir hal almıştır.

Bankaların toplam mevduatı değerlendirildiğinde ticari ve vadesiz mevduatların oransal olarak daha az, vadeli mevduatların ise daha fazla olması ve bu durumun artarak devam etmesi mevduat yapısında değişikliğe sebep olmuştur. Bu durum bankaların mali yapısında da değişikliği beraberinde getirmiştir. Vadeli mevduatın bankaya faiz gideri olarak yansıdığı maliyet faiz farkını doğurmuş bu da aktif pasif yönetiminin yapılması için gerekçe oluşturmuştur.

Mevduat faiz oranlarının oluşumunda uygulanan engellerin ortadan kaldırılması, onun yerine vadeye ve yatırılan tutara göre farklı faiz uygulanması yeni vadeli mevduat yapılarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca farklı bankalarda var olan rekabetin giderek artması ve bunun neticesinde yeni yatırım ürünlerinin çeşitliliği, mevduat faizlerinin belirlenmesinde banka yönetiminin söz sahibi olmasını önemli ölçüde etkilemiştir.

Faiz dışı giderlerindeki artış hızının gelirlerdeki artış hızına göre daha çok olması bankaların en sık karşılaştığı sıkıntılardan biri olup, bilanço yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple bankalar faiz dışı giderleri doğru bir biçimde belirleyip gidişat doğrultusunda gelirleri artırmaya yönelik önlemler alarak birtakım

hedefler belirlemelidir. Bankalar, faiz dışı gelirlerini artırabilmek için gider kalemlerinde mümkün olan tasarrufu sağlamak, personele ayrılan gider ve harcamaları azaltmak gibi önlemlere başvurabilir.¹²⁵

2.7. Döviz Kurundaki Değişimlere Karşı Bankacılık Sektörünün Dayanıklılığı

Hem yurtiçi hem de uluslararası piyasalarda faaliyet sürdürmekte olan bankaların döviz türünden işlemlerini gerçekleştirebilmeleri için belli bir hesap oluşturmaları, bu sistemi sürdürülebilir kılabilmek için de mevcut bir hesap bakiyeleri bulundurmaları gerekmektedir. Bu sebeple ticari bankaların bilançoları incelendiğinde yabancı para cinsinden kaynaklara ulaşmak mümkündür.

Bankalar mevcut veya ortaya çıkma ihtimali olan kur ve faiz riskini aza indirmek, aynı zamanda döviz likitidesini yönetebilmek için vadeli döviz alım satım sözleşmesi, döviz ve faiz opsiyon alım satım işlemlerini de içeren türev işlemler yapar.

126

Bir bankanın döviz pozisyonu, hem aktif hem de pasifindeki döviz kalemlerinin birlikte değerlendirilmesiyle oluşur. Alacak ve mevcutlar bankaların aktifte ki döviz hesabını, borçlar ve taahhütler ise bankaların pasifteki döviz hesabını oluşturur. Para birimi aynı olmak koşuluyla mevcut borçların, alacaklara oranla daha fazla olması durumunda, bahsi geçen para biriminin “kısa” ya da diğer bir adlandırmayla “açık pozisyonda” olduğunu gösterir. Alacakların borçlara oranla daha fazla olması halinde ise “uzun pozisyon” olarak isimlendirilir. Eğer bankanın döviz pozisyonu açık ise o banka için kur riski mevcuttur. Bankanın döviz alacaklarının döviz borçlarından fazla yani uzun pozisyonda olduğu durumda ise dövizde bir artış söz konusu olduğu vakit banka kar elde edecektir. Diğer bir açıdan bankanın döviz alacak ve borçları eşit miktardaysa döviz pozisyonu kapalıdır. Bu durum söz konusu

¹²⁵ Kazım Deniz Şahin, *Türk Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi*, (T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul, 2004, s. 125.

¹²⁶ Sadi Uzunoglu, *a.g.e.*, s. 137.

olduğunda banka döviz kuru riski yaşamaz. Ancak genel anlamda bu durumun tersi söz konusudur.

Bazı zamanlarda döviz kurundaki durağan yapı ve reel faizlerin yüksek olmasından dolayı bankalar sahip oldukları döviz varlıklarını TL'ye dönüştürmek zorunda kalabilir. Bu da banka bilançolarında açık pozisyon artışına sebep olacaktır. Burada bankanın hedefi kurlarda oluşabilecek değişimlere karşın, TL'den daha yüksek bir getiriye sahip olmaktır. Aksi yönde bir gelişme söz konusu olursa uzun pozisyona geçmek daha verimli olacaktır.

Ülkelerin kendi aralarında belirledikleri genel uygulamalara bakıldığında, bankaların sebebi her ne olursa olsun sahip oldukları riski karşılayabilecekleri özkaynağa sahip olması önem arz etmektedir. Çünkü riskin sebep olacağı zararlar bankaların aktif kalemini olumsuz yönde etkileyecektir. Bankanın mevcut risk unsurları karşılığında özkaynaklarının yeterli olması aktif yapısını dinç tutması açısından önemlidir. Yabancı kaynakların mevduat kaleminin korunması yani alacaklılara olan sorumluluğun yerine getirilmesi özkaynak oranının yüksek olmasıyla daha kolay hale gelecek ve riskin önü kesilmiş olacaktır. Burada ülkeler arasındaki uygulamalar öncülüğünde, bankaların açık pozisyonlarının özkaynak büyüklüklerine oranla daha sınırlı olması gerekir. Bunun yanında eğer açık pozisyonda artış meydana gelmeye devam ediyorsa, bankaların özkaynaklarını arttırma yönünde değişimlere sahip olması gerekir.¹²⁷

---

¹²⁷Hüseyin Selimer, Süleyman Kale, *a.g.m.*, s. 42-43.

3. LİTERATÜR TARAMASI VE EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Literatür Araştırması

Döviz kuru sisteminin uygulanmasının bankacılık veya şirketler kesiminde döviz kredisi talebine etkisine ilişkin araştırmanın büyük bir kısmı, döviz kuru sisteminin esnekliği ile kredilerdeki döviz oranının azaldığı sonucuna varmıştır.

Arteta (2002) 'nin çalışması gibi bazı araştırmalar, uygulanan döviz kuru sistemi ile döviz kredileri arasında bir ilişki bulmuştur. Dalgalı döviz kuru politikasının kredi ve mevduat kalemlerine olan etkisi karşılaştırıldığında, kredilere göre mevduat üzerindeki etkinin daha güçlü olduğu sonucuna varmıştır. Arteta'ya göre dalgalı kur rejiminin yükselttiği risk algılaması nedeniyle yabancı para cinsi krediler sınırlı ölçüde azalırken veya belirgin ölçüde değişmezken; yükselen risk algılamasına bağlı olarak yabancı para cinsi mevduat talebi ise artabilmektedir. Bu nedenle Arteta'ya göre dalgalı kur rejiminde mevduatlarla krediler arasındaki döviz kuru uyumsuzluğu artma eğilimindedir.¹²⁸

1992'den 2005'e kadar yedi Latin Amerika ülkesindeki 2.000 şirketin verilerini kullanarak, Herman Kamil tarafından fiziki sektördeki döviz kredisi talebi üzerine yakın zamanda yapılan en kapsamlı çalışmadır. Bu araştırmaya göre, esnek bir döviz kuru sistemi, şirketin döviz kuru riskleri konusunda daha bilinçli olmasını sağlar

¹²⁹

Martinez ve Werner (2002), Meksika Borsası'nda listelenen şirketlerin 1992-2000 arasındaki verilerini kullanarak dalgalı kur sisteminin şirketin bilançosu

¹²⁸ Carlos Ó. Arteta, "Exchange Rate Regimes and Financial Dollarization: Does Flexibility Reduce Currency Mismatches in Bank Intermediation?", *Federal Reserve Board*, 2002, s. 17-24.

¹²⁹ Herman Kamil, "Does Moving to a Flexible Exchange Rate Regime Reduce Currency Mismatches in Firms' Balance Sheets?". *IMF 7th Jacques Polak Annual Research Conference*, 2006, s.15

üzerindeki döviz kuru riskini azalttığı sonucuna varmışlardır. Bu durum bankalarda döviz kuru riskinin arttığını gösterir.¹³⁰

Cowan, Hansen ve Herrera (2005) tarafından Şili şirketlerinden 1995'ten 2003'e kadar olan veriler kullanılarak yapılan araştırma, dalgalı döviz kuru sisteminin örtük döviz kuru garantilerini ortadan kaldırdığı ve bunun da şirketlerin döviz kuru riskini içselleştirmesine ve risk pozisyonunu azaltmasına yol açtığı sonucuna varmıştır.¹³¹

Carranza vd. (2003) borsada işlem gören 163 şirketin finansal bilgilerini kullanarak döviz kuru dalgalanmalarının Peru'nun ekonomik performansı üzerindeki etkisini analiz etti. Yaptıkları araştırmada, ABD doları borcu olan şirketlerin yatırım kararlarının reel döviz kurundaki değer kaybından olumsuz etkilendiğini bulmuşlardır. Bunun nedeni (i) bilanço etkisi ve dolarizasyon ile parasallaşma arasındaki yüksek derecedeki uyumsuzluktur. Borçlanılan para biriminin değer kaybetmesinin neden olduğu mali baskı; (ii) Güçlü banka kredisi kanalları bilançoların etkisini izleyebilir ve güçlendirebilir; (iii) Şirket satışlarını ciddi şekilde etkileyen iç talep daralması; (iv) Nispeten küçük ve çeşitli ihracat sektörü.¹³²

Andres Velasco (2000) tarafından gelişmekte olan ülkeler için döviz kuru politikaları hakkında yaptığı araştırmada esnek döviz kuru politikasının görece fiyatlarda gerçekleşen fiyat değişimlerinin ani ve kesin bir biçimde olduğunu, ancak sabit döviz kuru politikasında nominal fiyatlardaki düşüşte olduğu gibi reel değer düşüşünün de yavaş bir biçimde gerçekleştiğini gözlemlemiştir. Bu sebeple esnek döviz kuru politikasının dolar cinsinden borçlanmayı sınırladığı sonucuna

¹³⁰ Lorenza Martinez-Alejandro Werner, "The Exchange Rate Regime and the Currency Composition of Corporate Debt: The Mexican Experience", *Journal of Development Economics*, Vol.69(2), 1996, s.1

¹³¹ Kevin Cowan-Erwin Hansen-Luis Oscar Herrera, "Currency Mismatches, Balance Sheet Effects and Hedging in Chilean Non-Financial Corporations," in *External Vulnerability and Preventive Policies*, ed. by R. Caballero, C. Calderon, and L. F. Cespedes (Chile: Central Bank of Chile), 2005, s.33

¹³² Carranza-LJ-Cayo-JM-Galdón-Sánchez, JE,"Peru'da döviz kuru oynaklığı ve ekonomik performans: firma düzeyinde bir analiz. Gelişen Piyasalar İncelemesi", 2003, 4 (4), s. 472-496.

varmıştır. Borcun reel maliyeti, fiyatların yükselmesine oranla daha fazla olacaktır. Bunun da banka bilançolarına yansımalarının bir devalüasyon kadar zarar verme durumunun olduğu sonucuna varmıştır.¹³³

Sami Taban (2004), döviz kuru politikalarının enflasyon ve büyüme oranlarına etkisini 1987: 01 – 2003: 03 dönemi için eş bütünleşme analizi yaparak incelemiş, Türkiye’deki döviz kuru politikalarının, döviz kurlarında istikrarı sağlayarak enflasyon oranlarının düşmesi için faydalı olduğunu sonucuna varmıştır. Bu da şirketlerin ileri ki dönemlerde daha güçlü girişimlerde bulunabilmeleri için önem arz etmektedir.¹³⁴

Alper Yakupoğlu (2011), Türkiye’nin Şubat 2001 krizinden sonra dalgalı döviz kuru rejimine geçmesinin ardından Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosu’nda ki döviz kalemlerinin hangi yönde etkilediğini araştırmıştır. Bu araştırmada uygulanan kur rejiminde kurların, piyasada oluşan arz ve talebe göre belirlendiği ve TCMB’nin kur hedefinin olmadığı belirtilmiştir. Merkez Bankası 2003 yılının sonlarına doğru kur müdahalesi gerçekleştirmiş ve döviz piyasasındaki dalgalanmayı azaltmıştır. Uygulanan dalgalı kur rejimi döviz rezervlerinin gözle görülür biçimde artmasına sebep olmuş ve bilançodaki döviz yükümlülüğünün payında azalma gözlemlenmiştir.¹³⁵

Osuagwo (2014), 1980 ile 2010 senelerinin verilerini kullanarak doğrusal regresyon modeli üzerinde çalışmış ve Nijerya’daki aktif toplamın yüzde elliden fazlasını oluşturan bankaları incelemiştir. Bu araştırmada döviz kurlarının, banka performansı üzerinde yüksek etkiye sahip olan öz kaynak getiri oranlarını ve net faiz

¹³³ Pelin Kuzey, "Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Döviz Kuru Politikaları: Şimdiye Dek Bu Konuda Neler Öğrendik? Henüz Bu Konuyla İlgili Neler Bilmiyoruz?", *G-24 Tartışma Raporları Serisi*, 2000, s. 111.

¹³⁴ Sami Taban, "Döviz Kuru Rejimleri Türkiye’de Bir İstikrar Politikası Aracı Olarak Kullanılabilir mi?", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, s. 130-145.

¹³⁵ Alper Yakupoğlu, "Dalgalı Kur Rejiminin Merkez Bankası’nın Döviz Varlık ve Yükümlülüklerine Etkisi: 2002-2010", *Maliye Finans Yazıları*, Sayı:91, 2011, s. 43.

marjını etkilediği sonucuna varmıştır. Ancak döviz kurlarının aktif getiri oranları üzerinde bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir.¹³⁶

Solano (2000), 1992 ile 1997 yılları arasında ki verileri kullanarak 71 sanayi şirketini dikkate alarak döviz kurundaki değişimlerin şirketler üzerindeki etkilerini incelediği çalışmada şirketlerin %20'sinin döviz kurundaki değişimlerden etkilendiği ve şirketlerin büyüklüğü ile etkilenme derecesinin zıt yönlü olduğu sonucuna varmıştır.¹³⁷

Önal, Doğanlar, Canbaş (2002), 1994 ve 2002 yılları arasında ki ve 11 Türk bankasının verilerini kullanarak yaptıkları çalışmalarında döviz kurundaki değişimlerin bankaları nasıl etkilediği ölçülmüş ve yalnızca 2 bankanın hisse senedi fiyatlarının uzun vade dikkate alındığında değişime uğradığı sonucuna varılmıştır.¹³⁸

Allayannis, Ihrig (2001), çalışmasına 82 tane ABD'li sanayi firmasını dahil ederek döviz kurundaki değişimlerin şirketler üzerindeki etkilerini analiz etmiş ve döviz kurundaki değişimlerin, şirketlerin hisse senedi getirileri ve brüt kar marjları üzerinde bir duyarlılık sergilediği sonucuna varmışlardır.¹³⁹

Doidge, Griffin, Williamson (2006), 1975 ile 1999 yılları arasındaki veriler kullanılarak aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 18 ülkeden seçilen firmalarla yaptıkları çalışmada firmaların döviz kuru değişimlerine duyarlılıklarını, yurt dışında işlem yapıp yapmamaları göz önünde bulundurularak analiz etmiş ve regresyon analiziyle de çalışmalarını desteklemişlerdir. Yaptıkları bu çalışmayla Türk

¹³⁶ Eze Simpson Osuagwo, "Determinants of Bank Profitability in Nigeria, *International Journal of Economics and Finance*", *International Journal of Economics and Finance*; Vol. 6, No. 12; 2014, s. 45-61.

¹³⁷ Pedro Martinez Solano, www.papers.ssrn.com.

¹³⁸ Yıldırım Önal, Murat Doğanlar, Serpil Canbaş, "Döviz Kuru Riskinin Özel Türk Bankalarının Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisinin Araştırılması", *İMKB Dergisi*, Sayı: 22, 2002, s. 16-34.

¹³⁹ George Allayannis, Jane Ihrig, "Döviz Kuru Riskinden Korunma: Finansal ve Operasyonel Stratejiler", *Amerikan Ekonomik İncelemesi*, 2001, s. 391-395.

firmalarının %4,5'u bütün firmalar değerlendirildiğinde ise %8,2'sinin döviz kurundaki değişimlere duyarlı olduğu, göreceli olarak daha küçük ve uluslararası anlamda faaliyeti daha çok olan firmaların duyarlılığının da diğerlerine göre daha yüksek olduğu sonucuna varmışlardır.¹⁴⁰

3.2. Zaman Serisi Analizi

Bir zaman serisi, ilgi miktarını zamana göre sıralayan bir ölçümler dizisidir. Bu zaman serisi analizinin amacı, gözlem setinin temsil ettiği gerçekliği anlamak ve zaman serilerindeki değişkenlerin gelecekteki değerini doğru bir şekilde tahmin etmektir.¹⁴¹ Ekonometrik yöntemleri bir zaman serisine uygulamadan önce, zaman serilerini oluşturan farklı unsurları incelemek gerekir. Zaman serisi dört bileşen içerir.¹⁴²

1. Trend (Genel Eğilim) bileşeni; Zaman serilerinin düşme ve yükselme sürecinden sonra uzun süre oluşan kararlı bir durumdur. Uzun vadede, zaman serileri istikrarlı bir şekilde yükselme veya düşme eğilimindedir.
2. Mevsim Bileşeni; Zaman serilerinde mevsimlere göre değişiklikleri ifade eder. Zaman serilerinde kullanılan belirli veri dönemleri diğer dönemlerden farklıdır.
3. Döngüsel bileşenler; Ekonomideki döngüsel değişikliklerdir ve mevsimsel değişikliklerle hiçbir ilgisi yoktur. Örneğin, ekonomideki kısa vadeli genişleme veya daralmanın genel eğilimle hiçbir ilgisi yoktur ve döngüsel bir süreci tanımlar.

---

¹⁴⁰ Craid Doigle, John Griffin, Rohan Williamson, "Measuring the Economic Importance of Exchange Rate Exposure. Journal Of Empirical Finance", *Ampirik Finans Dergisi*, 2006, s. 550-576.

¹⁴¹ R.G.D Allen, "Statistics for Economists", Vol. 13., *Hutchinson's University Library*, 1949, s. 133-152.

¹⁴² Paul Newbold, çev. Ümit Şenesen, *İşletme ve İktisat için İstatistik*, Literatür Yayınevi, İstanbul 2000, s.777-785.

4. Düzensiz Bileşen; Diğer unsurlar gibi belirsiz değişikliklerdir ve yanlış adlandırılabilirler. Zaman serileri tüm bu bileşenlere bölündükten sonra, bu parçaların toplamı biçiminde;

$$Y_t = T_t + S_t + C_t + I_t$$

ya da çarpma yöntemi ile

$$Y_t = T_t S_t C_t I_t$$

Şeklinde belli bir t döneminde Y zaman serisi ifade edilebilir.

3.2.1. Zaman Serilerinde Durağanlık ve Trend

Durağan bir zaman serisi olarak ifade edilen şey, varyans ve ortalamanın zaman içinde sabit olması ve iki zaman periyodundaki değişkenlerin kovaryansının gecikmesidir, ancak değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı değildir.¹⁴³

$$\text{Ortalama} = E(Y_t) = \mu$$

$$\text{Varyans} = \text{var}(Y_t - \mu) = \delta^2$$

$$\text{Kovaryans} = \chi_k = E((Y_t - \mu)(Y_{t-k} - \mu))$$

Zaman serileri sabit değilse, zaman serileri eğilimli olacaktır. Bu durumda, zaman serilerini kullanan tahmin denkleminde ve regresyon denkleminde sahte regresyon meydana gelecektir. Zaman serileri sabit değilse, rastgele veya deterministik eğilimler içerirler. Ancak uzun vadede serilerde deterministik bir eğilim vardır ve düzensiz modelde zamanla ortaya çıkan eğilim, birbirinden farklı bir süre sonra kaybolur.

¹⁴³ Damodar Gujarati, "Basic Econometrics", USA, 1995, s. 713-714.

Deterministik trend, uzun bir süre boyunca yukarı ve aşağı doğru zikzaklar arasında belirli bir yöndeki uzun vadeli eğilimi ifade eder. Zaman serilerinde trendin tamamen öngörülebilmesi belli bir eğilimi işaret ediyor.

$$Y_t = a + \beta t + \varepsilon$$

Söz konusu denklem, durağan olmayan bir zaman serisindeki deterministik eğilimi tanımlar. Rastgele yürüyüş modelini ifade edersek¹⁴⁴

$$Y_t = Y_{t-1} + \varepsilon$$

stokastik bir trendi ifade etmiş oluruz. Yine stokastik ve deterministik trendle birlikte gösterimi de mümkündür.¹⁴⁵

Ek olarak, zaman serilerinin belirli bir başlangıç değerine sahip olması gerektiğinden, sabit bir terim de denkleme dahil edilmiştir ve sabit, denkleme dahil edilmemişse, durağan olmayan bir durum ortaya çıkabilir.¹⁴⁶

Durağan trend sürecine ve fark durağan sürecine göre durumu kontrol ettiğimizde, zaman serisine eklenen lineer trend nedeniyle zaman serisi durağan hale gelirse, yani zaman serisi durağanlaşırsa, zaman serisinin deterministik bir eğilimi vardır ancak doğrusal bir eğilimin eklenmesi zaman serisini stabilize edemezse, serinin farkı alınarak zaman serilerini stabilize edecektir.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ G. Mankiw-Matthew Shappiro, "Random Walks and Tests of the Permenant Income Hypotheis", *Jouranal of Monetary Economics*, v;16, 1985, s. 168-174.

¹⁴⁵ Wojciech Charemza-Ddeadman Derek , "New Directions in Econometric Practice", UK, 1997, s. 84-95.

¹⁴⁶ Philip Hans Franses, "Time Series Models for Business and Economic Forecasting", *Cambridge University Press*, UK, 1998, s.80-90.

¹⁴⁷ Walter Enders, "Applied Econometric Time Series", *John Wiley and Sons*, UK, 1995, s. 155-195.

3.3. Durağanlığın Tespiti

3.3.1. Dickey-Fuller Testi

Dickey-Fuller testi, gözlenen dizide bir birim kök olup olmadığını belirlemek için kullanılır (dizi sabit değildir). Bu yöntemi ilk olarak, 1979'da Journal of the American Statistical Association'da yayınlanan Dickey D.A. ve Waller Fuller (W.A. Fuller) tarafından yayınlanan bir makalede kullanılmıştır. Test ilk uygulandığından beri, çeşitli alanlarda yeterli olmadığı bu nedenle kusuru telafi etmek için bazı yardımcı yöntemler uygulanmıştır. Ancak serinin birim köke sahip olup olmadığını belirlemek için mutlaka DF (Dickey-Fuller) testi yapmak gerekir.

Testin kullanımını açıklamak için aşağıdaki veri üreten süreç kullanabiliriz;

$$\text{Model: } Y_t = pY_{t-1} + u_t$$

u_t = stokastik hata terimi

Eşitliği aşağıdaki gibi gösterilebiliriz.

$$y_t - y_{t-1} = (p-1)y_{t-1} + u_t$$

Denklemin her iki tarafından y_{t-1} çıkarıldığında, $(p-1) = \gamma$ olmak üzere denklem aşağıdaki şekle gelir.

$$\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + u_t$$

$$H_0 : p=1, H_1 : p < 1$$

$(p-1) = 0$ veya $\gamma = 0$ durumunda y_t serisi bir birim kök içermektedir. Ancak $|p| < 1$ durumunda seri durağan olur. Burada Dickey ve Fuller'ın Monte Carlo uygulamasında ortaya çıkarılan "T" (tau) istatistiği kullanılmaktadır.

“Hesaplanan ‘‘T’’ değerinin mutlak değeri Dickey-Fuller veya McKinnon Dickey-Fuller kritik değerlerinin mutlak değerini aşıyorsa, zaman serisinin durağan olduğu hipotezini reddedemeyiz. ‘Ho: p=1’ reddedilirse zaman serisi durağandır.”¹⁴⁸

Dickey-Fuller’in ortaya koyduğu üç denklem türü bulunmaktadır;

Sabitsiz trendsiz Dickey-Fuller denklemi : $\Delta Y_t = \gamma Y_{(t-1)} + u_t$

Sabitli trendsiz Dickey-Fuller denklemi : $\Delta Y_t = a + \gamma Y_{(t-1)} + u_t$

Sabitli trendli Dickey-Fuller denklemi: $\Delta Y_t = a + bt + \gamma Y_{(t-1)} + u_t$

Üç regresyonun birbirinden farkı a ve b gibi deterministik elemanlar içermesidir. Bu denklemde yer alan γ parametresinde ‘ $\gamma = 0$ ’ eşitliğinin sağlanması ‘ γ ’nin birim kök içerdini göstermektedir.

Birim kökün varlığının sınanması için iki hipotez kullanılmaktadır. Bunlar;

H1: $\gamma < 0$ ($p < 1$) (seride birim kök yoktur, seri durağandır.)

H0: $\gamma = 0$ ($p = 1$) (seride birim kök vardır, seri durağan değildir.)

Dickey-Fuller testinin uygulanmasında “ $\Delta y_t = \gamma y_{t-1} + u_t$ ” regresyonunda yer alan γ parametresinin sahip olduğu “t” değerinin, Dickey-Fuller’a özel olarak hazırlanan “T” istatistik tablo değeri ile karşılaştırılarak, önceden hazırlanan Ho ve H1 hipotezlerine göre birim kökün varlığı tespit edilmektedir.

Yukarıda ele alınan DF test modelinin içerdini kabul edilen otoregresif süreç sayısı AR (1) kabul edilmektedir. Ancak her zaman serisinde durum böyle olmamaktadır. Bundan dolayı Dickey D. A. ve W. A. Fuller’ın (1981) ‘de

¹⁴⁸ Şimşek ve Halaç, “Durağanlık Analizi, Birim Kök Testleri ve Trend”, 2003, s. 6.

“Econometrica” dergisinde yayınlanan makalelerinde bu konuyu işlemişler ve mevcut olan test denklemini en genel haliyle şu şekilde kullanmaktadırlar:

ADF denklemi (en geniş ADF denklemi) :

$$\Delta Y_t = a + bt + \gamma Y(t-1) + c \sum \Delta Y(t-1) + u_t$$

Son şekli oluşan regresyon günlük yaşamda kullanılan zaman serilerinin birim kök taşıyıp taşımadığını açıklamada daha yüksek işlevsellik kazanmıştır.

3.4. Uygulamanın Amacı

Çalışmanın bu bölümündeki amaç Türkiye’de uygulanan kur rejimi ile bankacılık sektörünün mevduat kredi kur uyumu arasındaki ilişkiyi ekonometrik yöntemlerle analiz ederek tespit etmektir.

Ülkemizde uygulanan kur rejimlerinin bankacılık sektörü açık pozisyonuna etkisi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Literatürde uygulanan kur rejimleriyle bankacılık sektörü açık pozisyonları arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik en baskın görüşe göre, dalgalı kur rejimi gibi merkez bankaları tarafından döviz kuru için herhangi bir taahhüdün yapılmadığı kur rejimlerinde, bankacılık sektöründe dolarizasyonun zamanla gerilemesi beklenmektedir.¹⁴⁹

Esnek bir döviz kuru rejiminin uygulanması durumunda reel ve nominal döviz kuru dalgalanarak ulusal para değer kazanmakta veya değer kaybetmekte ve böylece ekonomik birimler için yabancı para yatırımların riski yükselmektedir. Bu tip rejimler bankaların risk algulamalarını yükseltmesi nedeniyle bankacılık sektöründeki kur uyumsuzluğunu azaltmaktadır.

---

¹⁴⁹ Craig Burnside, ”Martin Eichenbaum, Sergio Rebelo, Carry Trade and Momentum in Currency Markets”, *NBER Working Paper*, 2011, s. 70-82.

Kur rejimleri ve bankacılık sektörü kur uyumsuzluğu konusunda Arteta'nın (2002) çalışması da konuya getirmiş olduğu farklı bir açı nedeniyle önemlidir. Arteta, dalgalı kur rejiminin bankaların kredi ve mevduatları arasındaki kur uyumunu bozması nedeniyle açık pozisyonu artırıcı etkisi olduğunu iddia etmektedir. Arteta'nın çalışması bankanın toplam aktifleri ve pasifleri arasında döviz kuru koordinasyonunu incelemekten ziyade, en önemli iki bilanço kalemi olan mevduatlar (pasifler) ve krediler (varlıklar) arasındaki koordinasyonun dalgalı döviz kuru sisteminin uygulanmasının doğurduğu etki üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁵⁰

Arteta'ya göre dalgalı kur rejiminin yükselttiği risk algılaması nedeniyle yabancı para cinsi krediler sınırlı ölçüde azalırken veya belirgin ölçüde değişmezken; yükselen risk algılamasına bağlı olarak yabancı para cinsi mevduat talebi ise artabilmektedir. Bu nedenle Arteta'ya göre dalgalı kur rejiminde mevduatlarla krediler arasındaki döviz kuru uyumsuzluğu artma eğilimindedir.¹⁵¹

Türkiye'de dalgalı kur rejimine geçilmesi ile bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve bankaların açık pozisyonlarının sınırlandırılması konusundaki çabaların aynı döneme denk gelmesi uygulanan kur rejimi ile açık pozisyonlar arasındaki ilişkinin ampirik olarak ispatlanabilmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle bu çalışmada kur rejimlerinin bankacılık sektörü açık pozisyonları üzerine etkisinden ziyade Arteta'nın çalışmasında olduğu gibi dalgalı kur rejimine geçilmesinin banka bilançosunun en önemli iki kalemi olan mevduat (pasif) ve krediler (aktif) arasındaki kur uyumunu olumsuz yönde etkilediği görüşü Türkiye örneğinde test edilecektir.

Bu çalışmada, Arteta (2002)'nin çalışmasında takip ettiği yöntem kullanılmıştır. Fakat ondan farklı olarak, birçok ülke verisinden oluşan panel veri seti yerine, çalışma, Türk bankacılık sektörü ile sınırlı kalmıştır.

¹⁵⁰ Carlos Oscar Arteta, "Exchange Rate Regimes and Financial Dollarization: Does Flexibility Reduce Bank Currency Mismatches?", *SSRN*, 2002.

¹⁵¹ Carlos Ó. Arteta, *a.g.m.*, s. 1-3.

3.4.1. Uygulamada Kullanılan Değişken Seti

Çalışmada kullanılan veriler, 1996: 01 - 2020: 07 dönemine ait aylık serileridir. Bu veriler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın İnternet sitesindeki veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir. Mevcut veri seti ile dalgalı kur rejimi altında Türk bankacılık sektörünün yabancı para cinsi mevduat ve kredilerinde gözlenen değişim incelenecektir.

Bağımlı değişken olarak incelenecek olan yabancı para cinsi mevduat ile yabancı para cinsi kredi arasındaki uyumsuzluk modelde:

YPKREDİ/YPMEVDUAT: Yabancı Para cinsi Kredilerin Yabancı Para cinsi Mevduata oranını göstermektedir.

- YPKREDİ: Bankacılık sektörü toplam krediler içerisinde yabancı para cinsi kredilerin oranını göstermektedir.
- YPMEVDUAT: Bankacılık sektörü toplam mevduat içerisinde yabancı para cinsi mevduatın oranı ile gösterilmektedir.

Modelde kullanılan bağımsız değişkenler ise şunlardır;

- ENF: Tüketici Enflasyon Endeksindeki aylık değişim oranı. Enflasyonun dolarizasyonu artırması beklenmektedir.
- KUR: TL'nin ABD Doları karşısındaki aylık değişim oranı. Kurlardaki keskin ve büyük değişimlerinin istikrarsızlığı artırarak dolarizasyonu artırması beklenmektedir.
- TR/GDP(GSYİH): Toplam dış ticaret hacminin (ihracat + ithalat) GSYİH'ya oranı. Dış ticaretin artmasıyla birlikte dolarizasyonun da artması beklenmektedir.

- DUM: 2001 Mart ayından önceki aylarda 0 değeri alan ve Mart 2001 ayından sonraki aylarda 1 değeri alan kur rejiminde dalgalı kur rejimini gösteren değişkeni göstermektedir.

3.4.2. Uygulamada Kullanılan Yöntem

3.4.2.1. Durağanlık Sınaması ve Birim Kök Testi

Durağan olmayan değişkenlerin kullanılması veya veri setinin durağan hale getirilmemesi durumunda değişkenler arasındaki ilişkiler sahte ve sapmalı sonuçlar verecektir. Çalışmada kullanılan verilerin durağanlık analizi veya diğer bir ifadeyle birim kök içerip içermediği Augmented Dickey-Fuller (ADF) (Genişletilmiş Dickey-Fuller) testi kullanılarak araştırılmıştır. Bilindiği üzere ADF testi, elde edilen ADF-t istatistiklerini MacKinnon kritik değeri ile karşılaştırarak yapılır. ADF-t istatistiği, MacKinnon kritik değerinden kesinlikle daha büyükse, dikkate alınan zaman serisi sabittir. Aksi takdirde sıra istikrarsızdır ve hesaplamaya devam edilmelidir.

Modeli doğrudan zaman serisine göre çözmek doğru olmadığından öncelikle modelde kullanılan zaman serilerinin sabit olup olmadığını test etmeliyiz. Bir zaman serisinin ortalaması ve varyansı zamanla değişmiyorsa ve iki dönem arasındaki ortak varyans, ortak varyansın hesaplandığı döneme değil, yalnızca iki dönem arasındaki mesafeye bağlıysa, o zaman, zaman serisi durağandır.

ADF testine göre ENF, KUR serileri %1 anlamlılık düzeyinde durağandır. Diğer yandan YPK/YPM ve TR_GDP serileri ise düzey değerleri ile durağan değilken serilerin birinci farkları alındığında %1 anlamlılık düzeylerinde durağan oldukları görülmüştür.

Tablo 2. Birim kök testleri (ADF)

Değişken	Seviye (Sabit Terimli)	Seviye (Sabit Terimli ve Trendli)	Birinci Farkı (Sabit Terimli)
YPK/YPM	-0.937	-0.902	-11.17*
ENF	-3.820*	-6.820*	
KUR	-7.752*	-8.712*	
TR_GDP	1.921	-3.063	-11.696*

* %1 anlamlılık düzeyinde durağan

3.4.2.2. Eş Bütünleşme Testi

Durağan olmayan zaman serilerinin düzey değerleriyle çalışılıp çalışılmayacağına anlaşılması için eş bütünleşme (koentegrasyon) analizinin yapılması gerekmektedir.

Stokastik süreçler söz konusu olduğunda, 1987 yılında yapılan Engle-Granger eşbütünleşme analizi, sıra farkı dikkate alınarak durağan bir yapıya dönüştürülebilir. Bununla birlikte, farklılıkların kullanılması eğilimlerin etkisini ortadan kaldıracığından, özellikle bir eğilim olduğunda, farklılıkların kullanılması değişkenler hakkında uzun vadeli bilgilerin kaybolmasına neden olacaktır. Eşbütünleşmenin amacı, değişkenlerin birbirleriyle eşbütünleşebilmesi ve zaman serileri arasındaki uzun vadeli ilişkinin modellenip öngörülebilmesi için uzun vadeli kararlı durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonunu sağlamaktır.¹⁵²

Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin varlığı, gerçek bir uzun vadeli ilişki olduğu ve eş bütünleşme yapısına sahip dizilerin aynı rastgele eğilime sahip olduğu ve birbirinden bağımsız hareket edemeyeceği anlamına gelir. Bu analizlerde bir dönemde oluşan dengesizliği diğer dönemlerde düzeltilebilirken hata düzeltme terimi kullanılarak düzeltmek için bir hata düzeltme modeli kullanılması önerilmektedir. Bu nedenle, seriler arasında eş bütünleşme ilişkisi varsa, bu, serinin

¹⁵² Engle ve Granger, Eşbütünleşme Analizi, 1987.

seviye değerini analiz için kullanırken sözde regresyon problemleriyle karşılaşılacağı anlamına gelir.

Aslında, Engle-Granger eşbütünleşme testi ve Johansen eşbütünleşme testi genellikle eşbütünleşme analizi olarak kullanılmaktadır. Çalışmada sadece iki dizinin birlikte bütünleşme durumu test edildiğinden, Engle-Granger yönteminin yeterli olduğu düşünülmektedir.

Engle-Granger analizi için, serinin birinci seviyede durağan olduğu tespit edildikten sonra, modelin hata değerinin yanlış regresyon teşhisi için kullanılan seviyede durağan seviyede olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Modelin hata değeri bu seviyede sabitlenirse, model artık yanlış bir regresyon olmayacaktır. Bu nedenle hata değerinin seviyede kararlı bir yapıya sahip olup olmadığı belirlenmelidir. Hata değeri bu seviyede sabitse, ikinci koşul eş bütünleşmeyi belirlemek, diğer bir deyişle uzun vadeli bir ilişki belirlemek için karşılanır.

YPK/YPM ile ENF, KUR, TR_GDP arasında Eş bütünleşme analizi Engle-Granger eş bütünleşme testi ile yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'te özetlenmiştir.

Engle-Granger eş bütünleşme testine göre birinci aşamada En Küçük Kareler (OLS) yöntemi yardımıyla hata terimi tahmin edilmiş, ikinci aşamada ise elde edilen hata terimi çekilerek birim kök testi yapılmıştır. Bu teste göre sonuçta model durağan çıktığı için eş-bütünleşmeden söz edilmiş ve seriler aralarında uzun dönem denge ilişkisi olduğu varsayılmıştır.

Tablo 3. Engle-Granger Eş bütünleşme testi

		Sabit Terim	Sabit Terim ve Trendli	Hiçbiri
Seviye	Test İstatistiği	-2.580334	-2.5254278	-2.590024
	Kritik Değer			
	1%	-3.482867	-4.032465	-2.583447
	5%	-2.884489	-3.445899	-1.943376
	Gecikmeler	0	0	0

Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, Engle-Granger eş bütünleşme testi sonucuna göre Sabit Terim ve Sabit Terim ve Trendli versiyonlar ilişkinin durağan olmadığını göstermekte ancak "Hiçbiri" versiyonu ise durağan olduğunu göstermektedir. Bu çelişkili sonuçtan dolayı her üç versiyon için de ADF test sonuçları ekler bölümünde ayrıntılı gösterilmiştir. ADF testi uygulandığında Sabit Terim; ve Sabit Terim ve Trendli versiyonlarında sabit terim ve trend değişkenlerinin %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olmadıkları görülmüştür. Bu nedenle eş bütünleşme analizi için sadece "Hiçbiri" versiyonuna bakmanın gerektiğini; bu versiyona göre de durağan sonucu çıktığı için serilerimizin eş bütünleşen oldukları sonucuna varılmaktadır.

Tablo 4. Granger Nedensellik testi sonuçları

	F İstatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
Dypk/ypm Denf	5.45999	0.0234**	Ypk/ypm göstergesinden enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
Denf Dypk/ypm	1.45641	0.2331	Enflasyon ile ypk/ypm arasında bir nedensellik ilişkisi yoktur.
Dkur Dypk/ypm	4.57740	0.0345**	Kur ile ypk/ypm arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
Dypk/ypm Dkur	0.73163	0.3964	Ypk/ypm'den kur'a doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.
Dtr/gdp Dypk/ypm	1.50048	0.2262	Dış ticaret ile ypk/ypm arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
Dypk/ypm Dtr/gdp	0.11385	0.7372	Ypk/ypm ile dış ticaret arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
Dkur Denf	0.34492	0.5596	Kur ile enflasyon arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
Denf Dkur	0.61968	0.4348	Enflasyon ile kur arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
Dtr/gdp Dkur	7.68469	0.0078***	Dış ticaret ile kur arasında %1 anlamlılık seviyesinde güçlü bir ilişki bulunmaktadır.
Dkur Dtr/gdp	4.68218	0.0352**	Kurdan dış ticarete doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
Dtr/gdp Denf	0.68799	0.4107	Dış ticaret ile enflasyon arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
Denf Dtr/gdp	0.02432	0.8767	Enflasyondan dış ticarete doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Not: *,%10 ** %5, ***%1 Anlamlılık Seviyesini Göstermektedir.

3.5. Model Tahmini ve Sonuçları

Serilerin eş bütünleşen oldukları sonucuna varılmış ve bu sonuç bize bu seriler arasında yapılacak olan bir regresyon analizinin gerçek bir ilişkiyi göstereceğini işaret etmektedir.

Diğer yandan serilerin Değişen Varyans (Heteroskedasticity) ve Otokorelasyon testleri ise bize oluşturduğumuz modelde hem Değişen Varyans hem de Otokorelasyon sorunu olduğunu göstermektedir. Değişen Varyans için White Testi yapılmış ve tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Değişen Varyans test sonucu

F-statistic	14.69144	Probability	0.000000
Obs*R-squared	67.37868	Probability	<u>0.000000</u>
Test Equation:			
Dependent Variable: RESID^2			
Method: Least Squares			
Date: 24/12/20 Time: 22:13			
Sample: 1996:01-2020:07			
Newey-West HAC Standard Errors & Covariance (lag truncation=4)			
Variable	<u>Coefficient</u>	Std. Error	t-Statistic
C	-802.0532	684.0946	-1.172423
KUR	-1.009932	0.887722	-1.137634
KUR^2	0.075356	0.040630	1.854017
DUM	-97.86865	41.44679	-2.361317
ENF_M	3.027765	10.28294	0.294465
ENF_M^2	-1.028488	1.486832	-0.691698
TR_GDP	37.97612	29.90796	1.269766
TR_GDP^2	-0.390811	0.309362	-1.263256
R-squared	0.530541	Mean dependent var	47.42326
Adjusted R-squared	0.494429	S.D. dependent var	64.15943
S.E. of regression	45.61963	Akaike info criterion	10.55402
Sum squared resid	243494.6	Schwarz criterion	10.77797
Log likelihood	-660.1803	F-statistic	14.69144
Durbin-Watson stat	<u>0.816957</u>	Prob(F-statistic)	<u>0.000000</u>

Bilindiği üzere hata terimlerinin varyansının bütün örneklem için sabit olmaması anlamına gelen heteroskedasticity problemi durumunda En Küçük Kareler

(OLS) yöntemi yardımıyla elde edilen tahmin sonuçları, sapmasız (unbiased), tutarlı (consistent) ve doğrusal özellikler taşımakla birlikte verimlilik (efficiency) özelliği taşımaz. Bu açıdan model parametreleri için hesaplanan standart sapmalar doğru sonuç vermez ve dolayısıyla da sına testleri ve güven aralıkları yanıltıcı olur.

Diğer yandan Otokorelasyon için ise Breusch-Godfrey otokorelasyon testi yapılmış ve tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Otokorelasyon test sonucu

<u>Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:</u>				
F-statistic	47.08780	Probability		0.000000
Obs*R-squared	106.4631	Probability		0.000000
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID				
Method: Least Squares				
Date: 24/12/20 Time: 22:15				
<u>Presample missing value lagged residuals set to zero.</u>				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.229134	2.806214	-0.081664	0.9351
KUR	-1.239343	1.049516	-1.180892	0.2402
ENF_M	-0.348556	0.175882	-1.981902	0.0500
TR_GDP	0.043586	0.066093	0.659507	0.5110
RESID(-1)	0.805487	0.093647	8.601291	0.0000
RESID(-2)	0.111575	0.120266	0.927865	0.3555
RESID(-3)	0.022345	0.120529	0.183234	0.8550
RESID(-4)	0.043654	0.117335	0.372434	0.7103
RESID(-5)	-0.002365	0.119540	-0.019364	0.9846
RESID(-6)	-0.089124	0.117471	-0.758657	0.4497
RESID(-7)	-0.062964	0.118529	-0.531232	0.5963
RESID(-8)	0.063144	0.120228	0.525202	0.6005
RESID(-9)	0.190431	0.120448	1.581023	0.1168
RESID(-10)	-0.191734	0.124280	-1.542641	0.1258
RESID(-11)	0.143343	0.125440	1.142723	0.2556
RESID(-12)	<u>-0.114932</u>	0.100337	-1.145523	0.2545
R-squared	0.838292	Mean dependent var		-1.03E-14
Adjusted R-squared	0.813071	S.D. dependent var		6.913728
S.E. of regression	2.989168	Akaike info criterion		5.158493
Sum squared resid	973.9287	Schwarz criterion		5.561606
Log likelihood	-309.5643	F-statistic		33.23845
Durbin-Watson stat	<u>1.867125</u>	Prob(F-statistic)		<u>0.000000</u>

Hata terimlerinin ardışık değerleri arasında ilişki olması anlamına gelen bu sorunda ise OLS yönteminde standart sapmalar düşük hesaplanarak t-istatistiği olduğundan yüksek gösterilir.

Ancak modelde Değişen Varyans ve Otokorelasyon olması katsayıların “biasedness”ını etkilemez sadece “efficiency”sini etkiler ve katsayıların standart sapmalarının “biased” olmasına neden olur. Bundan dolayı Newey West yöntemi ile standart sapmalarındaki “biasedness”dan kurtulabiliriz. Aşağıdaki tabloda verilen regresyon analizi sonuçlarında standart sapmalar NW ile düzeltilmiş “robust” (güçlü) standart sapmalardır.

Tablo 7. Regresyon analizi sonucu

Dependent Variable: YPK_YPM				
Method: Least Squares				
Sample: 1996:01 2020:07				
Newey-West HAC Standard Errors & Covariance (lag truncation=4)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-tatistic	Prob.
C	54.82512	6.73043	8.14599	0.000
KUR	0.087349	0.12065	0.72406	0.474
DUM	-0.55313	5.21968	3.93761	0.001
ENF_M	1.808504	0.58914	3.06446	0.006
TR_GDP	-.1815433	0.219234	0.82840	0.4091
R-squared	0.785835	Mean dependent var	40.80315	
AdjustedR-squared	0.776986	S.D. dependent var	14.93958	
S.E. of regression	7.055128	Akaike info criterion	6.791478	
Sum squared resid	6022.754	Schwarz criterion	6.925849	
Log likelihood	-425.2589	F-statistic	88.79719	
Durbin-Watson sta	0.184192	Prob(F-statistic)	0.000000	

Bu sonuçlara göre %1 anlamlılık düzeyinde Enflasyon (ENF_M) ve Dalgalı Kur Rejimi (KUR) Yabancı Para Krediler / Yabancı Para Mevduat oranını etkilemektedir.

(KUR), Ticaret Hacmi (TR_GDP) ise istatistiki olarak anlamlı değildir. Ancak bu değişkenleri modelden çıkardığımızda R^2 ya da diğer değişkenlerin katsayılarında önemli bir değişiklik olmadığı için ve teorik olarak da bu değişkenlerin YPK_YPM değişkenini etkilemesi beklendiği için bu değişkenleri kontrol değişkeni olarak tutmak tercih edilmiştir.

3.6. Uygulamanın Genel Değerlendirilmesi

Bu çalışmada ilk olarak Türkiye’de uygulanan döviz kuru politikalarının genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Dalgalı Kur Rejimine geçmeden önceki dönem ile, özellikle 2001 yılında başlayan ve halen günümüzde de etkili olan Dalgalı Kur Rejimi ile başlayan dönemin bankalar ve bilanço yapıları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Daha derine indiğimizde ise bilançodaki Yabancı Para Kredi / Yabancı Para Mevduat oranına etkisini araştırdığımız bu çalışmada regresyon analizi kullanılarak Türkiye’de 1996: 06, 2020: 07 dönemi için araştırılmıştır.

Öncelikle ADF birim kök testiyle seriler durağan hale getirilmiştir. Seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığını saptamak için Engle-Granger eş bütünleşme testi uygulanmış ve sonuçta seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin olduğu görülmüştür. Daha sonra ise regresyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Serilerde hem Heteroskedasticity hem de Otokorelasyon sorunu olduğu için regresyon analizi Newey West yöntemi ile yapılmış ve sonuç olarak Dalgalı Kur Rejiminin Yabancı Para Krediler / Yabancı Para Mevduat oranını ters yönde etkilediği ispatlanmıştır. Bu ise Dalgalı Kur rejiminin Yabancı Para Krediler/Yabancı Para Mevduat oranını düşürdüğü, yani dalgalı kurun bankaların kur riskini (kredi ve mevduat bağlamında) olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu uygulamayla ulaşılan sonuç, ki genel olarak dalgalı kur rejiminin Yabancı Para Krediler / Yabancı Para Mevduat oranını düşürdüğü, yani dalgalı kurun bankaların kur riskini (kredi ve mevduat bağlamında) olumsuz yönde etkilediği şeklinde özetlenebilir. Bu durum Arteta (2002)’nin panel data verisi kullanarak 37 ülke

için yaptığı çalışmasında elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Araştırılan literatür çalışmasındaki diğer sonuçlar incelendiğinde de uygulanan döviz kuru politikalarının bankaları ilgilendiren değişkenlerdeki farklılıklarla bağlantılı olarak az ya da çok oranda negatif bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Daha önce de ifade edildiği üzere; bankacılık sektörü yabancı para cinsi kredilerin toplam kredilere oranının yabancı para mevduat/toplam mevduat oranına göre nispeten daha hızlı düşmesi dalgalı kurun hane halkı ve şirketlerin risk algılamalarını yükselttiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuç bahsi geçen kesimlerin yabancı para cinsi varlık ve yükümlülüklerini yönetmekte görece daha ihtiyatlı davrandıkları savını destekler niteliktedir.

SONUÇ

Türkiye’de uygulanan döviz kuru politikaları, Cumhuriyet öncesi dönemden günümüze kadar, daha çok dış ticaretin gelişimi üzerine etkisi yoluyla, Türkiye’de ekonominin ve ekonomik kurumların gelişiminde büyük öneme sahip olmuştur. Son yıllarda ise, özellikle 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren, döviz kur politikaları gelişmekte olan piyasalarda ve Türkiye’de yaşanan birçok finansal krizlerin doğmasında ve/veya derinleşmesinde en önemli faktörlerden biri olarak da gösterilmiş ve bu yönden ekonomiye etkileri incelenmiştir.

Uygulanan kur politikalarının Türk bankacılık sektörünün gelişimine etkileri konusunda yapılan çalışmalar daha çok 1990 sonrası döneme ağırlık vermiştir. Bu dönemde uygulanan yönetimli dalgalı kur rejiminin ve ertesinde Ocak 2000-Şubat 2001 dönemimde uygulanan kura dayalı istikrar programı açık veya örtülü bir kur taahhüdünde bulunmuştur. Bu yıllarda uygulanan kur rejimi neticesinde, bankaların ve şirketlerin yabancı para cinsi yükümlülüklerini kur riskine karşı korumamalarına neden olmuş ve bu kurumların kur uyumsuzluğunu artırmıştır. 2001 Şubat ayından itibaren uygulanan dalgalı kur rejimiyle birlikte ise bankaların risk algılamaları artmıştır. Bu algıda kriz ertesinde güçlendirilen kamu denetiminin etkinliğinin artması da etkili olmuştur. Denetimler sayesinde sektörün açık pozisyonunda önemli ölçüde bir iyileşmenin sağlandığı gözlenmektedir.

Türkiye’de 2001 yılında dalgalı kur rejimine geçilmesinden sonra ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler ve ekonomik birimlerin beklentilerinde gözlenen iyimserlik neticesinde ters-para ikamesi yaşanmıştır. Bu durum bankaların hem kredi hem de mevduat kalemlerinde yabancı paranın ağırlığını azaltıcı yönde etki etmiştir. Bu ise bankacılık sektöründe dalgalı kur rejimine geçişten sonra kur riskinin önemli ölçüde azaldığı izlenimi vermiştir. Ancak seyreden süreçte yabancı kredilerin oranındaki düşüş yabancı para mevduattaki düşüşe göre daha keskin olmuş; bu ise bilançonun en önemli iki kalemi olan kredi ve mevduat kur uyumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Sonucunda bilanço içi açık pozisyonu artırıcı yönde etki meydana

gelmiştir. Bu gelişme dalgalı kurun hane halkı ve şirketlerin risk algılamalarının yükselmesine sebep olmuştur. Böylelikle bu kesimlerin yabancı para cinsi varlık ve yükümlülüklerini yönetmekte görece daha ihtiyatlı davranmalarını sağlamıştır. Bu durum bankaların yabancı para kredi mevduat uyumunun olumsuz etkilendiği savını destekliyor gözükmektedir.

Diğer yandan, çalışmanın uygulamalı yaklaşım bölümünde ise uygulanan kur rejiminin, bankacılık sektörü açık pozisyonları üzerine etkisinden ziyade, banka bilançosunun en önemli iki kalemi olan mevduat (pasif) ve krediler (aktif) arasındaki kur uyumunu ne yönde etkilediği incelenmiştir. İnceleme yapılırken, birçok ülke verisinden oluşan panel veri seti yerine sadece Türkiye verisiyle nedensellik analizi yapılmıştır. Türkiye’de uygulanan döviz kuru politikalarının ve 2000 yılı sonrasında Dalgalı Kur Rejimine geçilmesiyle bankaların Yabancı Para Kredi / Yabancı Para Mevduat oranına etkisini araştırdığımız bu bölümde Türkiye’de 1996: 01, 2020: 07 dönemi aylık verileri kullanılarak regresyon analizi yapılmıştır. Öncelikli olarak kullanılan seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığını saptamak için Engle-Granger eş bütünleşme testi uygulanmış ve sonucun olumlu olması üzerine ise nedensellik ve regresyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Bu analizden çıkan sonuç ise 2000 yılı sonrasında Dalgalı Kur rejimine geçilmesiyle bankacılık sektörü üzerindeki etkisi Yabancı Para Krediler / Yabancı Para Mevduat oranı bazında incelendiğinde, oranı düşürdüğü, yani dalgalı kurun bankaların kur riskini (kredi ve mevduat bağlamında) olumsuz yönde etkilediği yönünde olmuştur. Bu sonuç Arteta (2002)’nin panel veri kullanarak 37 ülke için yaptığı çalışmasında elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Yapılan bu çalışmanın gelecek için ima ettiği sonuç ise dalgalı kurun Türk bankacılık sektöründeki kredi-mevduat kur uyumunu bozucu yönde etki ettiği; ancak ekonomideki mevcut önemli olumlu gelişmeler neticesinde bunun bankaların bilançosuna etkisinin çok önemsiz boyutta kaldığı yönündedir. Ancak ekonomide yaşanabilecek olumsuz gelişmeler (kredi hacminde daralma veya duraklama) Türk bankacılık sektöründeki kredi-mevduat kur uyumunun daha belirgin ölçüde

bozulmasına neden olabilir; bu ise bilanço içi açık pozisyonu artırıcı yönde etki edebilir.

Ancak kamu denetiminin etkinliğinin 2001 krizi ertesinde önemli ölçüde artmış olması ve bankacılık sisteminin risk algısının yükselmesi gibi nedenlerle, bankacılık sektörü, açık pozisyonlarının kontrolü için azami çaba sarf edecektir. Bankalar, bilançolarının en önemli iki kalemi olan krediler ve mevduatın kur uyumunu sağlamak için önümüzdeki dönemde muhtemelen diğer bilanço kalemlerine (özellikle menkul kıymetler cüzdanı) ve türev piyasalara daha çok ağırlık vermek durumunda kalacaklardır.

KAYNAKÇA

Akan, N. Burak, “Yapısal Faiz Oranı Riski Ölçümü”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı 64, 2008.

Akat, Asaf Savaş, “Dalgalı Kur ve Para Politikası: Bir Parasal Kural Önerisi”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, İstanbul 2004.

Akdoğan, Serpil Kahraman, “Türkiye’de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 2, 2012.

Akgüç, Öztin, *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989.

Akkaya, Erhan, *Finansal Koşulların Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri: Geleneksel ve Katılım Bankaları Karşılaştırması*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlik Tezi), Ankara 2018.

Akkaya, Murat – Azimli, Terane, “Türk Bankacılık Sektöründe Likidite Riski Yönetimi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 55 Sayı: 638.

Akyazı, Haydar - Ekinci,”Aykut, “Türkiye’de 2000 Sonrası Uygulanan Para Politikası Stratejilerinin Makroekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 2009.

Alan M. Taylor-Mark P. Taylor, ”The Purchasing Power Parity Debate”, *Journal of Economic Perspective*, Sayı: 18, 2004.

Allayannis, George- Ihrig, Jane, “Döviz Kuru Riskinden Korunma: Finansal ve Operasyonel Stratejiler”, *Amerikan Ekonomik İncelemesi*, 2001.

Allen, R.G.D., “Statistics for Economists”, *Hutchinson’s University Library*, Cilt: 13, 1949.

Alövsat, Müslümov-Mübariz, Hasanov- Özyıldırım, Cenktan,”Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri”, *TÜGİAD Ekonomi Ödülleri, Bilimsel Eser Yarışması Birincilik Ödülü*, 2002.

Apak, Sudi – Aytaç, Ayhan, *Küresel Krizler Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*, Avcıol Basım Yayın, 2009.

Apak, Sudi, *Uluslararası Bankacılık- Finansal Sistemler*, 2. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, 1993.

Arat, Kürşad, *Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Ankara 2003.

Arteta, Carlos Oscar, “Exchange Rate Regimes and Financial Dollarization: Does Flexibility Reduce Bank Currency Mismatches?”, *SSRN*, 2002.

Arteta, Carlos, Oscar, “Exchange Rate Regimes and Financial Dollarization: Does Flexibility Reduce Currency Mismatches in Bank Intermediation?”, *Federal Reserve Board*, 2002.

Bağcı, Erdem, *Güncel İktisat Çalışmaları*, İstanbul 2020.

Bağış, Bilal, *Uluslararası Finans Teori ve Politika*, Orion Kitabevi, 2016.

Bahar, Ozan, “Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi Uygulanan Sanayileşme Politikaları”, *Dergipark*.

Bankalararası Kart Merkezi, *POS. ATM, Kart Sayıları*, <https://bkm.com.tr/pos-atm-kart-sayilari/>, (Eylül 2020).

Baoqian, Wang-Tingting, Cao- Wang, Shu, “The Researches on Exchange Rate Risk of Chinese Commercial Banks Based on Copula-Garch Model”, *Modern Economy*, 2014.

Barışık, Salih - Demircioğlu Elmas, “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001)”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2006.

BDDK, *Bankalar*, www.bddk.org.tr, (07.06.2020).

Bilgin, Cevat, “Uluslararası Ticarete Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliği Sorunu: Türkiye İçin Zaman Serisi Analizi”, *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, Sayı: 1, 2018.

Burnside, Craig, “Martin Eichenbaum, Sergio Rebelo, Carry Trade and Momentum in Currency Markets”, *NBER Working Paper*, 2011.

Candan, Nesrin, “Türkiye’de 1990 Yılından Sonra Uygulanan Vergi Politikaları ve Kriz Etkisi”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 2012.

Carranza, LJ-Cayo, JM-Galdón-Sánchez, JE, “Peru’da Döviz Kuru Oynaklığı ve Ekonomik Performans: Firma Düzeyinde Bir Analiz. Gelişen Piyasalar İncelemesi”, 2003, Cilt: 4, Sayı: 4.

Charemza, Wojciech – Derek, Ddeadman, “New Directions in Econometric Practice”, UK, 1997.

Claudia, Steinwender, “Information Frictions and the Law of One Price: When the States and the Kingdom Became United”, *World Trade Organization Economic Research and Statistics Division*, 2014.

Cowan, Kevin – Hansen, Erwin - Herrera, Luis Oscar, “Currency Mismatches, Balance Sheet Effects and Hedging in Chilean Non-Financial Corporations,” in *External Vulnerability and Preventive Policies*, ed. by R. Caballero, C. Calderon, and L. F. Cespedes (Chile: Central Bank of Chile), 2005.

Çöğürçü, İclal, “Türkiye’nin İç Borç Genel Yapısı Üzerine Geçmişten Günümüze Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2012.

Doigle, Craid, Griffin, John, Williamson, Rohan, “Measuring the Economic Importance of Exchange Rate Exposure”. *Journal of Empirical Finance, Ampirik Finans Dergisi*, 2006.

Doruk, Ömer Tuğsal - Yavuz, Hasan Bilgehan “1980’den Sonra Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, 2018.

Eğilmez, Mahfi, *Kendime Yazılar*, <http://www.mahfiegilmez.com/2017/04-/merkez-bankas-rezervleri.html> , (10.12.2018).

Eğilmez, Mahfi, *Ödemeler Dengesini Okumak*, www.mahfiegilmez.com (12.06.2020).

Emsen, Ö. Selçuk, “Türkiye’de 1994-2001 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.

Enders, Walter, “Applied Econometric Time Series“, *John Wiley and Sons*, UK, 1995.

Engle ve Granger, Eşbütünleşme Analizi, 1987.

Erdoğan, Ali, “Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2014.

Ertürk, Hakan, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Risk Yönetimi”, *Denetim Dergisi*, 2010.

Eşiyok, B. Ali, “Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Stratejileri ve Sanayileşme (Dün-Bugün-Yarın)”, *Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.*, Ankara 2004.

Fethiye Ticaret ve Sanayi Odası,”*İşletme Riski Yönetimi*”.

Franses, Philip Hans, ”Time Series Models for Business and Economic Forecasting“, *Cambridge University Press*, UK, 1998.

Gök, Abdülkerim, “Alternatif Döviz Kuru Sistemleri”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 1, 2006.

Gujarati, Damodar, “Basic Econometrics”, USA, 1995.

Güçlü, Mehmet - Kaya, A. Ayşen, “Alternatif Kur Rejimi Sınıflama Yöntemi: Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Analiz”, *Ege Akademik Bakış*, Sayı: 4, 2009.

Güler, Aras, “Basel II Bankacılık Düzenlemelerinin Ekonomiye ve Reel Sektöre Yansımaları”, (deloitteacademy.com.tr), 2007.

Gürel, Eymen – Burcu, Esra-Bulgurcu, Gürel- Demir, Neslihan, “Basel III Kriterleri“, *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 3-4, Ankara 2012.

Hepaktan Erdem – Çınar, Serkan – DüNDAR, Özlem, “Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret ile İlişkisi”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Sayı: 5, 2011.

<http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Doviz+Efektif> (11.12.2018).

Isle of Man Financial Services Authority, ”Foreign Exchange Risk Management”, <https://www.iomfsa.im/> 2017.

Işık, Sayım - Duman, Koray, ”Inflation Targeting and Floating Exchange Rate: Experiences of Some Countries”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 15, 2008.

İbiş, Cemal- Çatıkkaş, Özgür - Çoban Çelikdemir, Neşe, ”Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar”, *TBB*, 2018.

İnandım, Şeyda, *Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri ile Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Ankara 2005.

İnandım, Şeyda, *Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri ile Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü Ankara, 2005.

İşleyen, İlker Şadi, “Döviz Kuru Riskini Azaltmanın En Etkin Yolu Forward İşlemleri”, *ISMMMO*, 2011.

İşleyen, İlker Şadi, “Döviz Kuru Riskini Azaltmanın En Etkin Yolu Forward İşlemleri” *ISMMMO*, 2011.

Jin, Yueru-Duanyi Liu- Yuhan Li, “Factors That Have Led to the Collapse of the Bretton.

Kamil, Herman, “Does Moving to a Flexible Exchange Rate Regime Reduce Currency Mismatches in Firms’ Balance Sheets?”. *IMF 7th Jacques Polak Annual Research Conference*, 2006.

Kantarcı, Hasan Bülent- Karacan, Rıdvan “Mali Disiplinin Sağlanması Açısından Türkiye IMF İlişkilerinin Değerlendirilmesi”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 155, Temmuz-Aralık 2018.

Karaçor, Zeynep, “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, 2006 Emine Fırat, “Türkiye’de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi Politikası” *Dergipark*.

Karagöz, Hakan, “Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi”, *Konya Ticaret Odası*, Konya 2009.

Kaya, Ayşe, “Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması”, *Türkiye Bankalar Birliği*, İstanbul 2013.

Koçyiğit, Seyhan Çil - Demir, Aysel “Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski ve Yönetimine İlişkin Bir Uygulama: Türkiye Garanti Bankası Örneği”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2014.

Köse, Salih, “24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması”, *DPT Planlama Dergisi*, 42. Yıl Özel Sayısı.

Kuzey, Pelin, “Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Döviz Kuru Politikaları: Şimdiye Dek Bu Konuda Neler Öğrendik? Henüz Bu Konuyla İlgili Neler Bilmiyoruz?”, *G-24 Tartışma Raporları Serisi*, 2000.

Law of One Price Definition, www.investopedia.com

Mankiw, G. – Shapiro, Matthew, “Random Walks and Tests of the Permanent Income Hypothesis”, *Journal of Monetary Economics*, Cilt:16, 1985.

Martinez, Lorenza-Werner, Alejandro, “The Exchange Rate Regime and the Currency Composition of Corporate Debt: The Mexican Experience”, *Journal of Development Economics*, Cilt: 69, Sayı: 2, 1996.

Mishkin, Frederic S., *Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadi*, 8. Baskıdan Çeviri, Akademi Yayıncılık, 2011.

Newbold, Paul, , *İşletme ve İktisat için İstatistik*, Çeviren: Ümit Şenesen, Literatür Yayınevi, İstanbul 2000.

Oksay, Suna, *Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları: Türkiye (1923-2000)*, Beta Basım, İstanbul 2001.

Onay, C. “A Co-integration Analysis Approach to European Union İntegration: The case of Acceding and Candidate Countries“, *European Integration online Papers (EIoP)*, 2006.

Osuagwo, Eze Simpson, “Determinants of Bank Profitability in Nigeria, *International Journal of Economics and Finance*”, *International Journal of Economics and Finance*; Cilt: 6, Sayı: 12, 2014.

Önal, Yıldırım-Doğanlar, Murat- Canbaş, Serpil, “Döviz Kuru Riskinin Özel Türk Bankalarının Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisinin Araştırılması”, *İMKB Dergisi*, Sayı: 22, 2002.

Önay Akçay, Aslı - Erataş, Filiz, “Satın Alma Gücü Paritesi Teorisinin Geçerliliği: G7 Örneği”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 2015.

Özbek, Dilek, “Döviz Kuru Sisteminde Seçenekler”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 9, Sayı: 29, 1998.

Özcan, Burcu, “Türkiye’nin Yurtdışı Turizm Talebi”, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 2012.

Özçam, Mustafa, “Döviz Kuru Politikaları ve Türkiye’de Döviz Kuru Oynaklığının Etkileşimleri”, *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu*, 2004.

Özçelik, Mehmet, “Türkiye-IMF İlişkileri”, *Konya Ticaret Odası, Etüd-Araştırma Servisi*.

Özçelik, Özer - Tuncer, Güner, “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007.

Özdemir, K. Azim - Şahinbeyoğlu, Gülbin “Alternatif Döviz Kuru Sistemleri”, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü*, 2000.

Özen, Aysun Eser, “Dolarizasyon Olgusu: Teorik Bir İnceleme ve Türkiye Örneği”, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 2018.

Öztürk, Şinasi – Nas, Fethi – İçöz, Ergün, “24 Ocak Kararları, Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008.

Öztürk, Y.K.- Kuşçu, S. “Finansal Serbestleşme: İlk Deneyimler ve Kriz”, *dergipark.org.tr*, 2010.

Parasız, İker, *Kriz Ekonomisi Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları*, Ezgi Kitabevi, Bursa 1995.

Persson, Karl Gunnar, “The Law of One Price”, <http://eh.net/encyclopedia/the-law-of-one-price/>, (22.01.2019).

Quirk, “Peter J. Exchange Rate Regimes as Inflation Anchors”, *Finance & Development*”, 1996.

Sakarya, Adem, “Türkiye’de Ekonomi Politikaları ve Ülke Mekânında Değişim (1980-2012)”, *Megaron*, Sayı: 4, İstanbul 2014.

Saygılı, Hülya – Saygılı, Mesut – Yılmaz, Gökhan, “Türkiye İçin Yeni Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri”, *TCMB Çalışma Tebliği*, 10/12, Ankara 2010.

Sayım, Ferhat – Ardıç, Muhammed, “Banka Bilançolarındaki Kredi Karşılık Kalemlerinin Dışa Yansıma Biçimleri”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 3-4, 2012.

Selimer, Hüseyin – Kale, Süleyman, “Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Para İşlemleri”, *Dergipark*, 2012.

Serdengeçti, Süreyya, *Dolarizasyon/Ters Dolarizasyon*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Eskişehir 2005.

Solano, Pedro Martinez, www.papers.ssrn.com.

SPL, “Dar Kapsamlı Sermaye Piyasası Mevzuatı ve Meslek Kuralları”, www.spl-com.tr/e233420-cf3f-4c.pdf, (30.06.2020).

Suranovic, Steve, *Policy and Theory of International Finance*, 2012,

Şahin, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu*, Gözden geçirilmiş 6. Baskı, Ezgi Kitabevi.

Şahin, Kazım Deniz, *Türk Bankacılık Sektöründe Risk Yönetimi*, (T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi), İstanbul 2004.

Şit, Mustafa - Karadağ, Haydar, “Döviz Kurunu Belirleyen Ekonomik Faktörler: Türkiye Ekonomisi İçin ARDL Sınır Testi Uygulaması”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Sayı: 23, 2019.

Taban, Sami, “Döviz Kuru Rejimleri Türkiye’de Bir İstikrar Politikası Aracı Olarak Kullanılabilir mi?”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004.

TBB, *5411 Sayılı Bankacılık Kanunu*, www.tbb.org.tr, (07.06.2020).

TBB, *Banka, Çalışan ve Şube Bilgileri*, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>, (Eylül 2020).

TBB, *Bankalarımız*, Mayıs 2018.

TBB, *Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri Mart 2018*, <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/965/Dijital-Internet-Mobil-Bankacilik-Istatistikleri-Mart-2018.pdf>, (Haziran 2018).

TBB, *Tüketici Kredileri ve Konu Kredileri, Banka, Çalışan ve Şube, Bilgileri*, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>, (Eylül 2020).

TBB, *BANKACILIK KANUNU-5411* (bddk.org.tr) (1.11.2005).

TCMB - Ödemeler Dengesi İstatistikleri

TCMB, <http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/-Istatistikler/Doviz+Kurlari/Reel+Efektif+Doviz+Kuruu>

TSPB, *Sermaye Piyasasının Geliştirilmesine Yönelik Öneriler ve Eylemler*, İstanbul 2018.

Tuğcu, C. Tansel – Erdem, Ekrem – Çelik, Faik – Torun, Talip – Togay, Selahattin – Kayhan, Delim – Altıntaş, Halil – Ergeç, E. Hakan – Toprak, Metin, *Bankalarda Kredi Yönetimi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2531, 2013.

Tunca, Zafer, *Makro İktisat*, Geçit Kitabevi, İstanbul 2011.

Turan, Zübeyir, “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 1, 2011.

Tüleykan Hayrettin – Bayramoğlu, Selçuk, “Türkiye’de 24 Ocak Kararları ile Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansımaları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2016,

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, “Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Ankara 2002.

Türkoğlu, Faruk, *Ekonomiyle İlgili Her Şey*, Optimist Yayınevi, İstanbul 2014.

Türküner, Ercan, “Basel III Likidite Düzenlemeleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellemesi”. TBB.

Uysal, Yaşar, “Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007.

Uzunoğlu, Sadi – Aytaç, Ayhan – Yıldız, Nural – Yıldırak, Kasırga - Atakişi, Ahmet, *Temel Ekonomi*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Uzunoğlu, Sadi, *Bankacılığa Giriş*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Ünsal, Erdal M, *İktisada Giriş*, Genişletilmiş 3. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2011.

Woods System, *American Journal of Industrial and Business Management*, 2018.

Yakupoğlu, Alper, “Dalgalı Kur Rejiminin Merkez Bankası’nın Döviz Varlık ve Yükümlölüklerine Etkisi: 2002-2010“, *Maliye Finans Yazıları*, Sayı: 91, 2011.

Yanar, Rüstem, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejim Tercihinin Makro Ekonomik Performans Üzerine Etkileri“, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, 2008.

Yapraklı, Sevda, “Türkiye’de Esnek Döviz Kuru Rejimi Altında Dış Açıkların Belirleyicileri: Sınır Testi Yaklaşımı“, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ankara.

Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sisteminde Basel Kriterleri“, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 52, Sayı: 609, 2015.

Yücel, Fikret, “Cumhuriyet Türkiye’sinin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938“, *TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası*, Ankara 2014.

EKLER

EK-1. Ayrıntılı Heteroskedasticity Test Sonucu

White Heteroskedasticity Test:

F-statistic	14.69144	Probability	0.000000	
Obs*R-squared	67.37868	Probability	<u>0.000000</u>	
Test Equation: Dependent Variable: RESID^2 Method: Least Squares Date: 12/24/20 Time: 22:13 Sample: 1996:01 2020:07 Included observations: 127 <u>Newey-West HAC Standard Errors & Covariance (lag truncatio</u>				n=4)
Variable	<u>Coefficient</u>	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-802.0514	684.0946	-1.172428	0.2434
kur	-1.009936	0.887722	-1.137672	0.2576
kur^2	0.075328	0.040630	1.854017	0.0663
ENF_M	3.027721	10.28294	0.294441	0.7689
ENF_M^2	-1.028439	1.486832	-0.691698	0.4905
TR_GDP	37.97677	29.90796	1.269788	0.2067
TR_GDP^2	<u>-0.390811</u>	0.309362	-1.263283	0.2090
R-squared	0.530541	Mean dependent var	47.42326	
Adjusted R-squared	0.494429	S.D. dependent var	64.15943	
S.E. of regression	45.61963	Akaike info criterion	10.55402	
Sum squared resid	243494.6	Schwarz criterion	10.77797	
Log likelihood	-660.1803	F-statistic	14.69144	
Durbin-Watson stat	<u>0.816957</u>	Prob(F-statistic)	<u>0.000000</u>	

EK-2. Ayrıntılı Otokorelasyon Test Sonucu Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	47.08780	Probability	0.000000	
Obs*R-squared	106.4631	Probability	<u>0.000000</u>	
Test Equation: Dependent Variable: RESID Method: Least Squares Date: 12/24/20 Time: 22:15 <u>Presample missing value lagged residuals set to zero.</u>				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.229166	2.806214	-0.081664	0.9351
KUR	-1.239366	1.049516	-1.180892	0.2402
ENF_M	-0.348581	0.175882	-1.981902	0.0500
TR_GDP	0.043589	0.066093	0.659507	0.5110
RESID(-1)	0.805486	0.093647	8.601291	0.0000
RESID(-2)	0.111591	0.120266	0.927865	0.3555
RESID(-3)	0.022084	0.120529	0.183229	0.8550
RESID(-4)	0.043697	0.117335	0.372410	0.7103
RESID(-5)	-0.002315	0.119540	-0.019368	0.9846
RESID(-6)	-0.089120	0.117471	-0.758657	0.4497
RESID(-7)	-0.062966	0.118529	-0.531226	0.5963
RESID(-8)	0.063144	0.120228	0.525202	0.6005
RESID(-9)	0.190431	0.120448	1.581031	0.1168
RESID(-10)	-0.191719	0.124280	-1.542641	0.1258
RESID(-11)	0.143350	0.125440	1.142781	0.2556
RESID(-12)	<u>-0.114937</u>	0.100337	-1.145511	0.2545
R-squared	0.838292	Mean dependent var	-1.03E-14	
Adjusted R-squared	0.813071	S.D. dependent var	6.913728	
S.E. of regression	2.989168	Akaike info criterion	5.158493	
Sum squared resid	973.9287	Schwarz criterion	5.561606	
Log likelihood	-309.5643	F-statistic	33.23845	
Durbin-Watson stat	<u>1.867125</u>	Prob(F-statistic)	<u>0.000000</u>	

EK-3. Ayrıntılı ADF Test Sonuçları: Sabit Terimli – Sabit

Null Hypothesis: R3 has a unit root

Exogenous: Constant

Lag Length: 0 (Automatic based on SIC, MAXLAG=12)

t-Statistic	Prob.*
<u>Augmented Dickey-Fuller test statistic</u>	-2.580394 0.0997
Test critical values:	1% level -3.482879
5% level	-2.884477
<u>10% level</u>	<u>-2.579080</u>

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.			
Augmented Dickey-Fuller Test Equation			
Dependent Variable: D(R3)			
Method: Least Squares			
Date: 12/22/20 Time: 22:29			
Sample(adjusted): 1996: 01 2020:07			
Variable	<u>Coefficient</u>	<u>Std. Error</u>	Prob.
		<u>t-Statistic</u>	
R3(-1)	-0.096889	0.037548	0.0110
		-2.580394	
C	<u>-0.050544</u>	<u>0.259549</u>	0.8459
		<u>-0.194736</u>	
R-squared	0.050961	Mean dependent var	-0.049407
Adjusted R-squared	0.043307	S.D. dependent var	2.978640
S.E. of regression	2.913428	Akaike info criterion	4.992284
Sum squared resid	1052.520	Schwarz criterion	5.037304
Log likelihood	-312.5139	F-statistic	6.658436
Durbin-Watson stat	<u>2.206071</u>	Prob(F-statistic)	<u>0.011034</u>

Lag Length: 0 (Automatic based on SIC, MAXLAG=12)

t-Statistic   Prob.*

Augmented Dickey-Fuller test statistic   -2.525422   0.3156

Test critical values:	1% level	-4.032498		
	5% level	-3.445877		
	10% level	-3.147878		
*MacKinnon (1996) one-sided p-values.				
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Dependent Variable: D(R3)				
Method: Least Squares				
Date: 12/24/20 Time: 22:30				
Sample(adjusted): 1996: 01 2020:07				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
R3(-1)	-0.096295	0.038130	-2.525422	0.0128
C	-0.098226	0.528769	-0.185763	0.8529
<u>@TREND(1996:01)</u>	<u>0.000751</u>	<u>0.007247</u>	<u>0.103635</u>	0.9176
R-squared	0.051043	Mean dependent var	-0.049407	
Adjusted R-squared	0.035613	S.D. dependent var	2.978640	
S.E. of regression	2.925120	Akaike info criterion	5.008069	
Sum squared resid	1052.428	Schwarz criterion	5.075600	
Log likelihood	-312.5084	F-statistic	3.308028	
Durbin-Watson stat	2.207583	Prob(F-statistic)	0.039870	

EK-4. Ayrıntılı ADF Test Sonuçları: Hiçbirisi

Null Hypothesis: R3 has a unit root

Exogenous: None

Lag Length: 0 (Automatic based on SIC, MAXLAG=12)

t-Statistic	Prob.*
<u>Augmented Dickey-Fuller test statistic</u>	-2.590054 0.0098
Test critical values: 1% level	-2.583444
5% level	-1.943385
<u>10% level</u>	<u>-1.615037</u>

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.			
Augmented Dickey-Fuller Test Equation Dependent Variable: D(R3) Method: Least Squares Date: 12/24/20 Time: 22:30 Sample(adjusted): 1996: 01 2020:07			
Variable	<u>Coefficient</u>	<u>Std. Error</u> <u>t-Statistic</u>	Prob.
R3(-1)	<u>-0.096876</u>	<u>0.037403</u> <u>-2.590054</u>	0.0107
R-squared	0.050670	Mean dependent var	-0.049407
Adjusted R-squared	0.050670	S.D. dependent var	2.978640
S.E. of regression	2.902195	Akaike info criterion	4.976716
Sum squared resid	1052.842	Schwarz criterion	4.999227
Log likelihood	<u>-312.5331</u>	Durbin-Watson stat	<u>2.205424</u>

EK-5. Var Analizi

Vector Autoregression Estimates				
Date: 12/26/20 Time: 20:30				
Sample (adjusted): 1996: 01 - 2020: 07				
Included observations: 55 after adjustments				
Standard errors in ( ) & t-statistics in [ ]				
	LNU	LNR	LNI	LNE
Lenf(-1)	0.971315	-0.003427	-0.076476	-0.023751
	(0.03355)	(0.00532)	(0.04559)	(0.02173)
	[28.9487]	[-0.64419]	[-1.67744]	[-1.09309]
Lkur(-1)	-0.136873	0.912149	-0.964961	0.059982
	(0.26050)	(0.04130)	(0.35397)	(0.16870)
	[-0.52542]	[22.0835]	[-2.72614]	[0.35556]
Ltr_gdpI(-1)	0.094879	-0.011855	0.779355	0.014695
	(0.06398)	(0.01014)	(0.08693)	(0.04143)
	[1.48300]	[-1.16862]	[8.96520]	[0.35468]
dum(-1)	0.108409	0.075349	0.667912	0.918272
	(0.18783)	(0.02978)	(0.25521)	(0.12163)
	[0.57718]	[2.53010]	[2.61708]	[7.54965]
C	-0.152153	0.401271	3.876295	-0.669233
	(1.16849)	(0.18527)	(1.58771)	(0.75668)
	[-0.13021]	[2.16586]	[2.44144]	[-0.88443]
R-squared	0.993228	0.998419	0.870836	0.983363
Adj. R-squared	0.992686	0.998293	0.860503	0.982032
Sum sq. resids	0.397178	0.009985	0.733297	0.166557
S.E. equation	0.089127	0.014132	0.121103	0.057716
F-statistic	1833.306	7895.275	84.27599	738.8162
Log likelihood	57.55276	158.8432	40.69066	81.45151
Akaike AIC	-1.911010	-5.594297	-1.297842	-2.780055
Schwarz SC	-1.728525	-5.411812	-1.115357	-2.597570
Mean dependent	-17.15543	5.400968	2.659704	0.915469
S.D. dependent	1.042158	0.342020	0.324244	0.430567
Determinant resid covariance (dof adj.)	4.47E-11			
Determinant resid covariance	3.05E-11			

Log likelihood	353.6813			
Akaike information criterion	-12.13386			
Schwarz criterion	-11.40392			

EK-6. Uzun Dönem Analizleri**TRENDSİZ**

Dependent Variable: Lypk/ypm				
Method: Dynamic Least Squares (DOLS)				
Date: 12/26/20 Time: 20:35				
Sample (adjusted): 1996: 01 - 2020: 07				
Included observations: 53 after adjustments				
Cointegrating equation deterministics: C				
Fixed leads and lags specification (lead=1, lag=1)				
HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West fixed				
bandwidth = 4.0000)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Lenf	-5.291375	1.635426	-3.235473	0.0024
Lkur	-0.131138	0.456195	-0.287460	0.7752
Ltr_gdp	1.965020	1.257653	1.562451	0.1261
C	9.628095	8.744688	1.101022	0.2775
R-squared	0.902727	Mean dependent var	-17.16900	
Adjusted R-squared	0.873545	S.D. dependent var	1.029061	
S.E. of regression	0.365939	Sum squared resid	5.356462	

TRENDLİ

Dependent Variable: Lypk/ypm				
Method: Dynamic Least Squares (DOLS)				
Date: 12/26/20 Time: 20:36				
Sample (adjusted): 1996: 01 - 2020: 07				
Included observations: 53 after adjustments				
Cointegrating equation deterministics: C @TREND				
Fixed leads and lags specification (lead=1, lag=1)				
HAC standard errors & covariance (Bartlett kernel, Newey-West fixed				
bandwidth = 4.0000)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Lenf	9.456002	1.589879	5.947622	0.0000
Lkur	-1.190125	0.195875	-6.075935	0.0000

Ltr_gdp	1.695102	0.551766	3.072136	0.0039
C	-58.07310	7.422858	-7.823550	0.0000
@TREND	-0.303758	0.028104	-10.80846	0.0000
R-squared	0.986940	Mean dependent var		-17.16900
Adjusted R-squared	0.982586	S.D. dependent var		1.029061
S.E. of regression	0.135795	Sum squared resid		0.719174

EK-7: Değişenvaryans Test Sonucu**White Heteroskedasticity Test:**

F-statistic	14.69144	Probability	0.000000	
Obs*R-squared	67.37868	Probability	<u>0.000000</u>	
Test Equation: Dependent Variable: RESID^2 Method: Least Squares Date: 24/12/20 Time: 22:13 Sample: 1996:01-2020:07 <u>Newey-West HAC Standard Errors & Covariance (lag truncation=4)</u>				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-802.0514	684.0946	-1.172428	0.2434
KUR	-1.009936	0.887722	-1.137672	0.2576
KUR^2	0.075328	0.040630	1.854017	0.0663
DUM	-97.86898	41.44679	-2.361317	0.0199
ENF_M	3.027721	10.28294	0.294441	0.7689
ENF_M^2	-1.028439	1.486832	-0.691698	0.4905
TR_GDP	37.97677	29.90796	1.269788	0.2067
TR_GDP^2	<u>-0.390811</u>	0.309362	-1.263283	0.2090
R-squared	0.530541	Mean dependent var	47.42326	
Adjusted R-squared	0.494429	S.D. dependent var	64.15943	
S.E. of regression	45.61963	Akaike info criterion	10.55402	
Sum squared resid	243494.6	Schwarz criterion	10.77797	
Log likelihood	-660.1803	F-statistic	14.69144	
Durbin-Watson stat	<u>0.816957</u>	Prob(F-statistic)	<u>0.000000</u>	

EK-8. Otokorelasyon Test Sonucu Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	47.08780	Probability	0.000000	
Obs*R-squared	106.4631	Probability	0.000000	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID				
Method: Least Squares				
Date: 24/12/20 Time: 22:15				
<u>Presample missing value lagged residuals set to zero.</u>				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.229166	2.806214	-0.081664	0.9351
KUR	-1.239366	1.049516	-1.180892	0.2402
ENF_M	-0.348581	0.175882	-1.981902	0.0500
TR_GDP	0.043589	0.066093	0.659507	0.5110
RESID(-1)	0.805486	0.093647	8.601291	0.0000
RESID(-2)	0.111591	0.120266	0.927865	0.3555
RESID(-3)	0.022084	0.120529	0.183229	0.8550
RESID(-4)	0.043697	0.117335	0.372410	0.7103
RESID(-5)	-0.002315	0.119540	-0.019368	0.9846
RESID(-6)	-0.089120	0.117471	-0.758657	0.4497
RESID(-7)	-0.062966	0.118529	-0.531226	0.5963
RESID(-8)	0.063144	0.120228	0.525202	0.6005
RESID(-9)	0.190431	0.120448	1.581031	0.1168
RESID(-10)	-0.191719	0.124280	-1.542641	0.1258
RESID(-11)	0.143350	0.125440	1.142781	0.2556
RESID(-12)	<u>-0.114937</u>	0.100337	-1.145511	0.2545
R-squared	0.838292	Mean dependent var	-1.03E-14	
Adjusted R-squared	0.813071	S.D. dependent var	6.913728	
S.E. of regression	2.989168	Akaike info criterion	5.158493	
Sum squared resid	973.9287	Schwarz criterion	5.561606	
Log likelihood	-309.5643	F-statistic	33.23845	
Durbin-Watson stat	<u>1.867125</u>	Prob(F-statistic)	<u>0.000000</u>	

Ek-9. Regresyon Analizi Sonucu

Dependent Variable: YPK_YPM

Method: Least Squares

Sample: 1996:01 2020:07

Newey-West HAC Standard Errors & Covariance (lag truncation=4)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-tatistic	Prob.
C	54.82588	6.73043	8.14599	0.000
KUR	0.087349	0.12065	0.72406	0.474
DUM	-0.55319	5.21968	3.93761	0.001
ENF_M	1.808504	0.58914	3.06965	0.006
TR_GDP	-.1815495	0.219155	0.82840	0.4091
R-squared	0.785835	Mean dependent var	40.80315	
AdjustedR-squared	0.776986	S.D. dependent var	14.93958	
S.E. of regression	7.055128	Akaike info criterion	6.791478	
Sum squared resid	6022.754	Schwarz criterion	6.925849	
Log likelihood	-425.2589	F-statistic	88.79719	
Durbin-Watson stat	0.184192	Prob(F-statistic)	0.000000	